

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

TEODICEA
aneb otázka zla ve světě stvořeném
dobrým Bohem

Autor práce: Bc. Markéta Nováková

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Břichcínová, Th. D.

Studijní program: Teologie služby

Forma studia: Kombinovaná

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2017

Děkuji vedoucí práce Mgr. Kateřině Břichákové, Th. D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení při zpracování této práce; své rodině za lásku a povzbuzení, které napomohly k jejímu dokončení.

OBSAH:

ÚVOD.....	6
1 TEODICEA.....	8
1.1 Bůh.....	12
1.2 Člověk.....	17
1.3 Zlo.....	20
2 STAROZÁKONNÍ KNIHA JOB.....	23
2.1 Biografie a smysl knihy Job.....	23
2.1.1 Představení a zařazení knihy.....	23
2.1.2 Datace knihy.....	24
2.1.3 Struktura knihy.....	24
2.1.4 Smysl knihy – sázka o Boží a Jobovu čest.....	25
2.2 Stručný obsah a hlavní postavy.....	26
2.2.1 Obsah knihy Job.....	27
2.2.2 Hlavní postavy příběhu.....	28
2.2.2.1 Bůh a jeho pohled na Joba a satana.....	28
2.2.2.2 Satan a jeho pohled na Joba a Boha.....	29
2.2.2.3 Job a jeho vztah k Bohu.....	29
2.2.2.4 Tři přátelé – Elífas Témanský, Bildad Šúchský, Sófár Naamanský....	31
2.2.2.5 Elíhú Búzský.....	32
2.2.2.6 Vypravěč.....	33
2.3 Job a zlo.....	34
2.3.1 Příčina Jobova utrpení.....	35
2.3.2 Jobův pohled na utrpení (zlo).....	35
2.3.2.1 Mlčení a samota.....	36
2.3.2.2 Smrt.....	37
2.3.2.3 Nepochopení.....	38
2.4 Ospravedlnění Boha: Jobův zápas s Bohem o Boha.....	39
2.4.1 Ospravedlnění Boha Jobem či vyznání víry?.....	39
2.4.2 Boží ospravedlnění.....	41
3 GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ.....	43
3.1 Život a dílo.....	43
3.2 Theodicea: Pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla.....	46
3.3 Bůh.....	47

3.3.1	Bůh jako příčina hříchu	53
3.4	Zlo	55
3.4.1	Příčina a připuštění zla	59
3.5	Leibnizova Theodicea	64
4	CLAUDE TRESMONTANT	66
4.1	Život a dílo C. Tresmontanta	66
4.2	Úvod do knihy „Teodicea neboli otázka zla“	67
4.3	Stvoření a zlo	68
4.4	Smrt a absolutní zlo.....	70
4.5	Teodicea	72
5	TEODICEA Z POHLEDU PROROKYNĚ ELLEN GOLD WHITEOVÉ	73
5.1	Ellen Gold Whiteová.....	73
5.1.1	Život a dílo E. G. Whiteové.....	74
5.1.2	Prorocká služba E. G. Whiteové.....	74
5.2	E. G. Whiteová – žena víry a modlitby.....	76
5.3	Pohled Whiteové na zlo a možnost jeho řešení.....	77
5.3.1	Vznik a definice zla	77
5.3.2	Zlo ve vesmíru a jeho přenesení na zem.....	78
5.3.2.1	Vesmír a zlo	79
5.3.2.2	Zlo na zemi – nedůvěra a její důsledky	80
5.3.3	Boží láska ke světu – Ve stínu Golgotského kříže	81
5.4	Teodicea	82
5.4.1	„Dokonáno jest“	82
5.4.2	Proč Bůh nezasáhl a nezničil zlo hned v počátku?	83
6	KOMPARACE.....	85
6.1	Bůh.....	85
6.2	Zlo	86
6.3	Ospravedlnění – Teodicea.....	88
	ZÁVĚR	91
	LITERATURA	94
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	98
	SEZNAM ZKRATEK	100
	ABSTRAKT	101
	ABSTRACT.....	102

ÚVOD

„*Si Deus est, unde malum? Si non est, unde bonum?*“

Jestliže je Bůh, odkud je zlo? Jestliže není, odkud je dobro?¹

Člověk je tvor společenský a má tendence studovat a pochopit svět, život i sám sebe samého ve své složitosti. Otázka zla ve světě stvořeném dobrým Bohem se stává magnetem, lidé jsou k němu psychicky i morálně přitahováni. Žijeme v době, ve které zlo a utrpení jsou skloňovány ve všech pádech a na všech kontinentech bez ohledu na to, jak dobře si člověk život naplánuje; jako by zapomněl, že i dobré věci jsou součástí našich životů.

K tématu teodicey mě vedly otázky: „Pokud je Bůh dokonale dobrý, vševědoucí a všemohoucí, proč dopouští existenci zla?“ a „Proč se zlé věci stávají dobrým lidem?“ Tyto otázky souvisí nejenom s historickými událostmi či událostmi dnešní doby, ale též s mými vlastními zkušenostmi, s bolestí a osudy mnoha mých přátel.²

O teodiceji a problému zla se vedou diskuze a přednášky, píšou a vydávají knihy, které mohou připadat (a mnohdy připadají) trpícím lidem jako bezvýznamné. Nekladu si za cíl nalézt konečné odpovědi na otázky týkající se ospravedlnění Boha, poněvadž o to se snažilo přede mnou mnoho myslitelů, ale obecně platnou odpověď dodnes nemáme.

Hlavním cílem této práce bude seznámení, představení a porovnání pohledů na teodiceu na podkladě děl vybraných autorů³, kteří se tímto tématem zabývali. K tomu, abych tohoto cíle dosáhla, bude nutné přiblížit vztah jednotlivých pisatelů k Bohu a k problému zla. Snahou je zachytit, v čem se tito autoři shodují a v čem se naopak rozcházejí. Primárně budu čerpat z díla *Theodicea* G. W. Leibnize, ze starozákonní knihy *Job*, z knihy *Teodicea* C. Tresmontanta a z literárního díla, tzv. pentalogie, s názvem *Drama věků* myslitelky E. G. Whiteové.

¹ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 413.

² Možná jde i o vlastní sebeobraný reflex, který plyne z bezmoci vyrovnat se s bolestí.

³ Přestože se do dnešní doby diskutuje o autorství knihy *Job*, dovoluji si, v souvislosti s odkazem na vybrané autory, psát o Jobovi, jako o autorovi svého příběhu.

Řazení autorů není dáno časově, ale s ohledem na význam vzhledem k tématu (ačkoli to lze považovat za relativní). Leibnizův význam je bezesporu velký, poněvadž byl první, kdo začal používat termín „teodicea“ a jako první o teodiceji systematicky pojednal. Kniha *Job* naopak uvádí čtenáře do příběhu, který se může jevit vzdálený a přesahující. Třebaže jeho datace sahá až do 6 st. př. n. l., příběh o utrpení a naději, o hledání ospravedlnění Božího jednání, má stále co říci i v 21. století, poněvadž je příběhem všech lidí; člověk prožívá Jobovo utrpení s ním. C. Tresmontant se také zabýval teodiceou. Byl vybrán, protože komentoval Leibnize a stejně jako on kladl důraz na rozumové poznání. Od Leibnize se ale snažil distancovat. Dílo E. G. Whiteové jsem si zvolila z důvodu, že se stejně jako ona, hlásím k církvi Adventistů sedmého dne.⁴

S ohledem na cíl je tato práce strukturována do šesti hlavních kapitol. První kapitola je zaměřená na pojmosloví. Objasním základní pojmy, které jsou v rámci našeho zkoumání důležité. Jsou to Bůh, člověk, zlo a teodicea. V následujících čtyřech kapitolách se zabývám samotnými autory a analýzou jejich děl. U každého z nich představuji jeho pohled na Boha, zlo a teodiceu. V šesté kapitole se snažím o komparaci všech autorů, všímám si toho, v čem se shodují či rozcházejí v názorech na Boha, zlo a teodiceu. V samotném závěru se pokusím zhodnotit své zkoumání. Objektivní přístup je podmínkou pro tvorbu této diplomové práce, přesto si uvědomuji, že má osobnostní individualita, přiznání k protestantské církvi a vnímání a pochopení zkoumané literatury, může mít vliv na celkový pohled a zkoumaný cíl.

Čtenář si jistě všimne, že se samotné teodiceji věnuji vždy až v poslední podkapitole každé kapitoly. Důvod je následující. Stejně jako Tresmontant namítal manichejcům, že zkoumali „zlo“ dřív, než objasnili, co ono vlastně je, domnívám se, že je nutné nejdříve objasnit, jaký vztah konkrétní autor zaujímá k Bohu, jak pojímá zlo ve vztahu k člověku, a konečně, jak ospravedlňuje přípuštění zla. Tato posloupnost je velmi důležitá, protože každý autor smýšlí o Bohu svým vlastním způsobem, podobně tak o zlu a člověku. Tyto oblasti zkoumání tvoří základnu pro pozdější zdůvodňování přípuštění zla, stejně tak pro komparaci, jež tvoří již zmiňovanou šestou kapitolu. Pojednání o teodiceji je jakýmsi vyvrcholením každé kapitoly.

⁴ E. G. Whiteová ovlivnila církve prorockými vizemi; adventisté věří, že byla prorocky inspirovaná.

1 TEODICEA

Termín *teodicea* vznikl spojením z řeckého „theos“ značící „Bůh“ a „diké“ vyjadřující „spravedlnost“. Můžeme též říci „ospravedlnění“ Boha. Jedná se o filozofický a teologický problém, který se snaží o vysvětlení přítomnosti zla ve světě navzdory víře v existenci dobrého, všemohoucího Stvořitele tohoto světa. K tomu se klade důraz na rozdíl mezi omezeným tvorem a všemohoucím Bohem.⁵

Tento termín učinil populárním německý filozof Gottfried Wilhelm Leibniz na počátku 18. století, jehož spisu *Theodicea*, ve kterém se zabýval otázkou zla ve světě stvořeného dobrým Bohem, se věnuji ve třetí kapitole. Teodicea je určována těmito faktory: „*Původ zla, rozlišení nutnosti a nahodilosti stejně jako slučitelnost lidské svobody a Boží prozřetelnosti.*“⁶

Podíváme-li se do historie teodicey, pak pravděpodobně jejím nejznámějším příkladem je tzv. Epikurův paradox.⁷ Epikurovým paradoxem se zabýval i skotský filozof David Hume, který jej parafrázoval následovně: „*Chce Bůh zabránit zlu, ale nedokáže to? Není všemocný. Pokud může zabránit zlu, ale nechce? Pak je zlý. Pokud zlu zabránit může a chce, tak proč je na světě tolik zla a naprosto zbytečného utrpení? Odkud tedy pochází zlo?*“⁸

Pozdně antický helenistický filozof Proklos⁹ se také zabýval otázkou teodicey a ptal se, jak mohou bytostně dobří bohové regulovat něco, co je ze své podstaty zbavené dobra. O dobru si myslel, že nemá žádný absolutní protiklad, což vedlo Prokla k tomu, že zlo je

⁵ RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*, s. 407.

⁶ „(...)der Ursprung des Übels, die Unterscheidung von Notwendigkeit und Kontingenz sowie die Vereinbarkeit von menschlicher Freiheit und göttlicher Vorsehung.“ In: LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Sämtliche Schriften und Briefe* [online]. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2013, s. 79 [cit. 2016-07-28]. Dostupné na WWW: <https://www.uni-muenster.de/Leibniz/DatenII3/II3_A.pdf>.

⁷ Často se uvádí, že autorem tohoto paradoxu je jiný myslitel, nicméně autorem byl uznán Epikuros ze Samu (žil v letech 341-270 př. n. l.). Tento omyl pravdě podobně vznikl, protože Epikuros je slavný svým učením, které je plné paradoxů, které si vzájemně protřečejí.

⁸ *David Hume* [online]. © 2016 Goodreads Inc [cit. 2016-08-02]. Dostupné na WWW: <<https://www.goodreads.com/quotes/21890-epicurus-s-old-questions-are-still-unanswered-is-he-god-willing>>.

⁹ Proklos (412-485), byl nejvýznamnějším představitelem novoplatónské školy. Studoval v Athénách a své spisy psal v řečtině. In: CHLUP, R., PROKLOS. *Proklos*. s. 42.

v jednom ohledu dobré a v druhém ohledu zlé. To dobré pochází od bohů, to zlé má podle něj jiné, slabší příčiny.¹⁰

Zlo v Proklových spisech není ryzím zlem, nýbrž má vždy podíl na nějaké stopě dobra. Píše: „*Takže i zlo pochází od bohů, avšak pochází od nich v určitém smyslu jakožto dobro.*“¹¹ Tato věta je klíčová, neboť podle Prokla musí mít veškeré dění na světě svůj původ v bozích.

Nemyslí tím však, že by bohové sami zlo páchali a aktivně působili. Bozi plodí vše na světě, nicméně nenesou za onu „zkaženost“ odpovědnost. Ta leží pouze na lidech, kteří ji způsobují. Proklos si myslí, že bohové nejeví aktivní zájem o dění na zemi. Podle něj je jejich prozřetelná péče veskrze nezamýšlená a je jen vedlejším produktem jejich dokonalosti.¹²

Na synodě v Quiercy roku 853 bylo vysvětleno, proč existence zla neukazuje zpět na Boha – Bůh je všemohoucí a chce, aby všichni lidé došli spásy, ale všichni jí nedocházejí. To, že někteří spásy dojdou, je darem toho, který zachraňuje. To, že někteří hynou, je vinou hynoucích.¹³

Učení o připouštění zla Bohem zůstává trvalou součástí církevního učení. Papež Lev XIII. je shrnuje ve své encyklice *Libertas praestantissimum* z roku 1888. Jde o teorii státní moci, protože i ta je konfrontována se zlem. Státní moc totiž může něco strpět, aby bylo zabráněno většímu zlu, nebo aby bylo zachováno či získáno větší dobro. U Boha je tomu stejně. Tyto zásady Lev XIII. převzal od Tomáše Akvinského z jeho *Teologické sumy*.¹⁴

V současné katolické teologii se otázka teodicey považuje za zodpovězenou, a to na základě teologie utrpení a lásky, jejíž ústřední myšlenkou je: utrpení jako cena za lásku. „*Jestliže Bůh může z lásky trpět a trpí (stvoření, utrpení a kříž Syna božího), pak lidské utrpení již není důvodem k protestům proti Bohu a už vůbec ne k úplnému odmítnutí víry v Boha. Protože při každém utrpení přece spolutrpi Bůh ve své nekonečné lásce (...).*“¹⁵ K teologii utrpení a lásky došel také německý protestantský teolog Jürgen Moltmann (nar.

¹⁰ CHLUP, R., PROKLOS. *Proklos*. s. 130.

¹¹ Tamtéž, s. 131.

¹² Tamtéž, s. 133.

¹³ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 63-64.

¹⁴ Srov. podkapitola 3.4.1 Příčina a připuštění zla (Leibniz).

¹⁵ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 163.

1926). Proti němu vznesli námitky Johann Baptist Metz, Karl Rahner a Hans Küng¹⁶ – Moltmann si zřejmě špatně vyložil jedno místo z Písma, z 2. listu apoštola Pavla Korintským: „*Synovo sebezřeknutí je rovněž výrazem Otcova sebezřeknutí: V boží slabosti byl Kristus ukřižován.*“^{17,18} Moltmannova interpretace se tak jeví jako přímá manipulace s biblickým textem.¹⁹

Na teologii utrpení a lásky naráží také Bernard Bro v knize *Moc zla*. V závěrečném Resumé, sepsaném Karlem Šprunkem, je uvedeno, že Ježíšovo ukřižování chápal Bro jako ukřižování samotného Boha. Bůh se ukřižoval zlem a učinil tak z lásky. Není správné, když v Ježíšově smrti vidíme jen utrpení přijímané z poslušnosti. „*Smrt na Kříži ukazuje, až kam jde Boží láska k nám.*“²⁰

Freiburský dogmatik Gisbert Greshake chápe utrpení jako cenu, kterou člověk platí za svobodu, kterou dostal od Boha z lásky. Tuto svobodu člověk využívá buď k dobrému, nebo ke zlému. Bůh při každém utrpení spolutrčí.²¹ Starý zákon, jak uvádí Gross a Kuschel ve své knize *Bůh a zlo*, o trpícím Bohu nemluví. „*Když člověk troskotá, Bůh netroskotá; když člověk umírá, Bůh neumírá spolu s ním.*“²² Ani v Novém zákonu nenalzáme slabého, trpícího anebo dokonce mrtvého Boha. Ježíš, Syn Boží křičel k Bohu, svému Otci, protože se ve svém utrpení cítil být Bohem opuštěn.²³

Gross a Kuschel dochází k závěru, že otázka teodicey je trvale otevřenou otázkou vůči Bohu. Tuto otázku stále znovu vyvolává Kristův kříž: „*Proč také trpěl právě nevinný Syn boží? Proč vůbec trpí nevinní? I teolog, který je nakloněný úvahám o Trojici jako Eberhard Jüngel, musí dodat: „Vznik zla a jeho skutečnost budeme moci označit jen jako temnou záhadu.*“²⁴ Tato otázka musí v Božím zájmu zůstat otevřená. Veškerá racionální teodicea ztroskotávají (Jonas, Moltmann, Wiesel, aj.).²⁵

¹⁶ Metz Johann Baptist, narozen 1928, je německým katolickým teologem a filozofem náboženství, žákem K. Rahnera. Karl Rahner (1904-1984), byl německým katolickým teologem a filozofem, žákem M. Heideggera. Hans Küng, narozen 1928, je původem Švýcar, ale žije v Německu a je katolickým teologem a filozofem náboženství. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 270, 348, 234.

¹⁷ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 167.

¹⁸ Srov. 2 K 13,4

¹⁹ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 163-168.

²⁰ BRO, B. *Moc zla*, s. 137.

²¹ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 163-165.

²² Tamtéž, s. 167.

²³ Tamtéž, s. 163-167.

²⁴ Tamtéž, s. 176.

²⁵ Tamtéž, s. 187-188.

Remeš²⁶ spojuje existenci zla a utrpení s pochybností o existenci Boha.²⁷ Uvádí, že někteří lidé tvrdí, že dobrotivý a všemohoucí Bůh by utrpení a zlo vyloučil. Avšak poukazuje také na to, že lidské myslí chybí schopnost zjistit, zda Bůh (pokud nějaký je) má, či nemá řádné důvody k připuštění zla a utrpení ve světě. „*Možnosti lidského intelektu jsou principiálně omezené.*“²⁸ Lidé nejsou schopni pochopit nekonečně mnoho souvislostí a zákonitostí světa.²⁹

Wright uvádí, že dnešní lovci a sběrači (například Haidové ze severu tichomořského pobřeží) dovedou odpovědět na otázku, proč se dějí špatné věci, lépe než mnoho moderních teologů. Podle Haidů nastane zemětřesení, když sebou zatřese veliký pes podmořského božstva (jeho úkolem je podpírat ostrovy, na nichž Haidové žijí).³⁰ I když my, západní civilizace, těmto mytologickým vysvětlením nevěříme, nic se nemění na tom, že Haidové mají svá zdůvodnění a nemají další potřebu zamýšlet se nad původem či příčinou zla.

Dopouští Bůh zlo? Hašpl tvrdí, že je to špatně položená otázka. Bůh projevuje svoji jsoucnost v čase a prostoru ve vývoji v každé jednotlivosti. Za každou změnou tedy stojí Bůh. Je pozadím i toho, co člověk nazírá jako dobro či zlo. Dobro a zlo jsou jen doprovodným jevem Boží činnosti. Dobro a zlo jsou lidskými pojmy, doprovázejí naše žití v prostoru a čase. Kdyby neexistoval pocit dobra a zla, nebyli bychom schopni lidského způsobu života.³¹

Rahner uvádí, že na zlo se můžeme správně dívat jen z pohledu jeho překonání. Popření Boha vede k bezvýhodným otázkám antropodicey (ospravedlnění člověka). Teodiceu je dnes možné chápat také jako filozoficko-přirozené poznání existence a podstaty Boha vůbec.³²

²⁶ Remeš Prokop, nar. 1952, je českým lékařem, gynekologem, psychoterapeutem a religionistou, který se specializuje na sekty a nové náboženské směry. In: REMEŠ, P. Významné osobnosti [online]. Copyright © 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné na WWW: <<http://vyznamneosobnosti.cz/prokop-remes/>>.

²⁷ Job, Leibniz, Whiteová ani Tresmontant jeho existenci nezpochybňují.

²⁸ REMEŠ, P. Teodicea a mentální reprezentace Boha. *Universum: Revue české křesťanské akademie*, s. 31.

²⁹ Tamtéž, s. 31.

³⁰ WRIGHT, R. *Evoluce boha*, s. 22.

³¹ HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*, s. -108-109.

³² RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník.*, s. 408.

V následující podkapitole se snažím vysvětlit, kdo je Bůh a jak bývá chápán především v teologii, okrajově též ve filozofii. Dále pak kdo je člověk a co či kdo je zlo.

1.1 BŮH

Chápání Boha v teologii je logicky závislé na náboženské a duchovní víře. Je uctíván především křesťany, židy a muslimy jako ten, který stvořil svět, jemuž vládne. Bůh nebo Duch či bytí je všeobjímající s nezměrnou silou a vědomostmi, které mají vliv na přírodu a životy lidí. Bůh je ze své podstaty milován a obdivován.

Lidé si mnohdy nevědí rady, co si představit pod třemi písmeny: BŮH. Lidská představa o Bohu je plná fantazie, která je závislá nejen na životních situacích, ale i na mnoha jiných faktorech. Ať už se jedná o čas a geografické místo, nebo kulturu a společenství, ve kterém tázající hledá odpovědi.

Hans Waldenfels ve své knize *Kontextová fundamentální teologie* předkládá jiný úhel pohledu Leszka Kolakowského, jehož myšlenky směřují k zamyšlení nad tím, zda vůbec existuje v dnešní době otázka týkající se existence Boha.

Kolakowski³³ tvrdí: „*Samozřejmě neexistuje, odpovídají důslední racionalisté a scientisté, kteří tvrdí, že pojem „Bůh“ se nedá prezentovat žádným způsobem jako srozumitelná a nerozporná intelektuální konstrukce (...) Otázka po Bohu neexistuje ani u těch věřících – pokud se takoví vyskytují – jejichž zděděná víra zůstává skálopevná a neotřesitelná. ... Ani pro přesvědčené ateisty – jestliže se takoví vyskytují – nemůže otázka po Bohu existovat. Bez pochybnosti vědí, že věda jednou provždy Boha z tohoto světa zapudila*“.³⁴

Bůh se vymyká exaktně proveditelným důkazům, ke kterým je člověk nucen se uchýlit. Boha nezměříme, Boha nezhodnotíme, Boha nelze poznat pomocí vědy. Bůh je. Nikdo nemůže říci, kde je a kde není.

³³ Kolakowski Leszek, 1927 až 2009, byl filozof polského původu, později žijící ve Velké Británii a v USA. Byl pozitivista, zabýval se mýtem ve světě moderny, fenomenologií, náboženstvím. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 221.

³⁴ WALDENFELS. H. *Kontextová fundamentální teologie*, s. 140.

Boha můžeme poznat skrze Jeho činy a „díla“ na základě zkušeností zahrnujících celého člověka, tj. rozum i srdce, které získává během svého života. Dále skrze vědomí, přírodu, na základě osobní zkušenosti, prostřednictvím církve či přátel.³⁵ Nejdůležitějším „dílem“ je však Písmo samotné, skrze které k nám On promluvil.

Víra přichází posílit a osvětit rozum ve správném chápání této pravdy: „*Vírou poznáváme, že svět byl stvořen Božím slovem, takže to, co vidíme, nevzniklo z něčeho, co zde už bylo.*“^{36,37}

Člověk se odevždy snažil postihnout skutečnost, ve které žije, skrz umění. Nejinak tomu bylo a je v otázce zobrazování Boha. Bůh člověka stvořil k obrazu svému.³⁸ Pro člověka existuje ten, kdo se dal či dává „vizuálně“ dokázat a poznat. Ať už přímým setkáním či prostřednictvím médií.

Stvořil člověk Boha, nebo Bůh člověka? Hašpl odpovídá, že člověk Boha stvořit nemohl. Člověk si jen vytvořil určitou představu o Bohu, když si určité činnosti, projevy a děje nemohl vysvětlit jinak než tím, že jsou způsobeny něčím, co přesahuje lidské schopnosti a možnosti. Bůh byl dříve, než existovala lidská představa o NĚm.³⁹

Mnoho lidí odmítá Boha právě proto, že Ho nikdy nikdo neviděl. A pak jsou mezi lidmi tací, kteří se snaží všemožně Boha identifikovat. Někteří vidí Boha v energii, jež na lidi působí; ve starším pánovi s bílými vousy sídlícím kdesi v nebi, který plní přání a pomáhá lidem v obtížích. Představa Boha jako dědečka na nebesích pochází z antického vidění světa.⁴⁰ Vzhledem k těmto zkrslým představám můžeme narazit na karikatury, které s Bohem nemají nic společného a na kterých Bůh není závislý.

Bůh sám v Desateru Božích přikázání vyhlásil: „*Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí.*“⁴¹

V knize *Vyznání* svatý Augustin píše, že miluje svého Boha; vzápětí si klade otázku, na kterou si hned odpovídá: „*A co jest to vlastně?*“⁴² *Tázal jsem se země a ona řekla: „Já*

³⁵ *Lze Boha dokázat?* [online]. © Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko 2007 [cit. 2015-07-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.buh.cz/Lze-Boha-dokazat>>.

³⁶ Srov. Žd 11,3.

³⁷ *Katechismus katolické církve*, s. 63.

³⁸ Srov. Gn 1,27a.

³⁹ HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*, s. 75.

⁴⁰ *Falešné představy o Bohu* [online]. © Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko 2007 [cit. 2015-07-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.buh.cz/Falesne-predstavy-o-Bohu>>.

⁴¹ Srov. Ex 20,4.

⁴² Augustin se ptá, co je „Bůh“.

to nejsem.' (...) Tázal jsem se moře a propastí a živočichů tam žijících a odvětili: ‚Nejsme Tvým Bohem, hledej ho nad námi.‘ Tázal jsem se vanoucích větrů a celého ovzduší (...), (...) nejsem Bohem.‘ Ptal jsem se nebe, slunce, měsíce a hvězd a řekly? ‚Ani my nejsme Bohem, jehož hledáš.‘⁴³

Pravdou ale stále zůstává, že „Boha nikdy nikdo neviděl; jednorozený Syn, který je v náruči Otcově, nám o něm řekl.“⁴⁴

K tomu, abychom pochopili dění v tomto světě, je potřeba poznat Boží charakter.⁴⁵ Ačkoli Boha nikdy nikdo neviděl, lze na základě Boží výpovědi o sobě samém či skrze Ježíše Krista poznat Boží charakter. Bůh je nejvyšší⁴⁶, nic nad Něj není. „Já jsem Alfa i Omega, praví Pán Bůh, ten, který jest a který byl a který přichází, Všemohoucí.“⁴⁷

Hned na počátku Bible se dozvíme, že „(...) stvořil Bůh nebe a zemi.“⁴⁸ Není nic, co by vzniklo mimo Boha. Je stvořitelem všeho,⁴⁹ může být tím, čím chce a ve své podstatě, dělat si co chce. Má na to právo, je Stvořitel.⁵⁰ Jenže dělat si co chce nelze vidět z pohledu lidského. Bůh Otec je často nepochopen.⁵¹

Písmo Sváté představuje Boha takto: „(...) Bůh je jeden“⁵²; Bůh je stvořitel všeho, vrcholem stvoření je člověk⁵³; Bůh je spravedlivý ve všech svých cestách, milosrdný ve všech svých skutcích⁵⁴; Bůh je Láska⁵⁵; Bůh je Spása⁵⁶.

Výše zmíněné charakteristiky a představy dokonalého Boha nabourávají např. události 20. a 21. století. Mezníkem lidstva byly například události první (1914-1918) a druhé světové války (1939-1945). Holocaust⁵⁷ a koncentrační tábory, v nichž umírá několik milionů židů a Romů, Velká Říjnová revoluce a její následky v podobě

⁴³ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 308.

⁴⁴ Srov. J 1,18.

⁴⁵ Srov. J 17,3.

⁴⁶ Srov. Sk 7,48; Da 4,14; Da 5,18.

⁴⁷ Zj 1,8.

⁴⁸ Srov. Gn 1,1

⁴⁹ Srov. Gn 1,1-20.

⁵⁰ Srov. Jer 18, 6; Iz 45, 9.

⁵¹ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 50.

⁵² Srov. Gal 3,20c.

⁵³ Srov. Gn 1,27; Iz 64,8; 66,1; J 1,3; Jb 33,4.

⁵⁴ Srov. Ž 7,12; 145,17; Da 9,14; 32,4.

⁵⁵ Srov. 1 J 4,8.

⁵⁶ Srov. Ž 68,20.

⁵⁷ Vyvražďování Židů nacisty v koncentračních táborech za 2. světové války.

hladomorů a perzekucí v době Stalinovy vlády a mnoho dalšího. Tyto a další události otřásly samotným jádrem člověka.

Někteří jsou skálopevně přesvědčení, že ví, jaký je Bůh. Jenže tyto události plné zla, bezpráví, nespravedlnosti, smrti s „pomyslně“ přihlížejícím „mlčícím“ Bohem, jim tuto představu úplně rozbily. Je třeba si uvědomit, že ne vše, co lidé chtějí, chce také Bůh. Kdyby to chtěl, člověk se nebude modlit modlitbou Páně „(...) *Staň se vůle tvá (...)*“.⁵⁸

Bůh má všechno ve svých rukou, vše ovládá, nic se mu nevymklo. Nikdo se neptal, zda tyto události chce. On je připustil. Tak jako v příběhu Joba, kterým se hlouběji zabývám v druhé kapitole, povolil Satanovi, aby jej pokoušel. Bůh ale i tak stále bdí nad Jobovou situací, má ji ve svých rukou.

Mohlo by se zdát, že Bůh je nepřitelem nebo lhostejným k bolestem lidstva. Tajemství vtělení a ukřižování ale svědčí o něčem jiném: „*Dříve než se bolest, utrpení a smrt stanou dramatem lidským, prožívá toto drama Bůh. Z určitého hlediska je to problém svobody rozhodování, jež se v jiné rovině podobá omezování a nicotnosti.*“⁵⁹ Bůh sdílí to, čím je omezen svět, který stvořil.

Gross a Kuschel uvádí příběh Elie Wiesela, židovského spisovatele, který v 16 letech, po obsazení rodného městečka německými oddíly, musel žít v ghettu, pak v Osvětimi, a nakonec v Buchenwaldu. Elie dostal roku 1986 Nobelovu cenu míru. Jeho nejsilnějším zážitkem z Osvětimi, který znamenal zlom v dosavadním obrazu Boha, byla scéna s oběšeným dítětem. Dítě bylo příliš lehké na tak silný provaz, umíralo pomalu. V tuto chvíli se jeden muž z přihlížejících vězňů ptal, kde je Bůh? Elie ucítil v nitru hlas, který odpovídal: „*Kde je? Přece tam – tam visí na šibenici (...)*“.⁶⁰ Elie se ptal Boha, kdo je On ve srovnání s masou lidí plných bolesti, kteří na něho křičí svoji víru, hněv a vzdor? Co znamená Jeho velikost? Proč trápí tyto nemocné duše a churavá těla? Tyto snahy o komunikaci s Bohem interpretují Gross a Kuschel jako demonstraci síly člověka, který se při svém utrpení cítí silnější než Bůh. Jednoho dne Elie přestal Boha prosit o pomoc, již nechtěl naříkat. Cítil se velmi silný, stal se z něho žalobce a z Boha obžalovaný. Scénu s oběšeným dítětem vidí Gross a Kuschel jako akt antropodicey, nikoliv teodicey, protože tváří v tvář utrpení nevinných stojí člověk před

⁵⁸ Srov. Mt 6,10b.

⁵⁹ PANGRAZZI, A. *Proč právě já?: co jsem udělal zlého? : proč Pán dopouští bolest? : a proč nezasáhne?*, s. 27.

⁶⁰ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 125.

Bohem jako ospravedlněný. Oba autoři vidí zkušenost s holocaustem jako důvod radikálního střetnutí s Bohem, nejde o popření Boží existence. Osvětím je tak zvládána nikoliv proti Bohu, ale před Bohem.⁶¹ McAfee Brown si myslí, že Elieho teologie protestu je nutná, svým zápasem s Bohem mu Elie ukazuje, že je významný, že si zaslouží lidský hněv, neboť lhotejnost ho uráží. Pokud se děje zjevné zlo, je křik z mravního hlediska nezbytný. Jeden z Elieho učitelů mu vtiskl zásadu, „*že je židům dáno Bohu vzdorovat, dojde-li k tomu, že je třeba hájit dílo jeho stvoření. (...) V obraně stvoření, ve jménu lidskosti – dokonce v božím zájmu je zápas člověka s Bohem ospravedlněn.*“⁶² Elieho protesty jsou tedy výrazem hlubokého respektu před Bohem. Odmítnutí teodicey neznamena popření Boží existence, nýbrž čekání na teodiceu, na to, že se Bůh ospravedlní sám. Teodicea je tak záležitostí Boha samého, ne člověka.^{63, 64}

Německý židovský filozof Hans Jonas je také spojen s Osvětímí, byla tam zavražděna jeho matka. Přesto se ale nechce vzdát Boha a zamýšlí se nad tím, zda adekvátně pojmáme Boha, zda bychom neměli o Bohu uvažovat jinak. Dochází k závěru, že Bůh je dobrý a pochopitelný, jeho dobrota je slučitelná s existencí zla, avšak není všemohoucí. Bůh nezasáhl v Osvětímí ne proto, že by nechtěl, ale protože nemohl. Jonas předpokládá Boha, který trpí, dělá si starosti. Bůh se zřekl veškeré moci a stáhl se do pozadí již na počátku stvoření.⁶⁵ Gross a Kuschel nesouhlasí s Jonasovou Boží nemohoucností. Hrůza, která se odehrála v Osvětímí, je riziko, které patří ke světovému procesu. Jonasovo pojetí o nemohoucnosti Boha nedává naději, že se Jeho moc prosadí proti zlu tohoto světa.⁶⁶ Dle obou autorů Bůh není slabý, nehřeší a nedopouští se zločinu na lidech, nenese odpovědnost za zlo. Z biblického hlediska nelze mluvit o bezmocném Bohu. Ze stejného hlediska je možné o Bohu mluvit jen pomocí kategorií moci a síly. Tím se dostáváme do aporií řeči o Bohu ve vztahu ke zlu. Gross a Kuschel si myslí, že je lepší žít s touto aporií, než si pomýleně myslet, že teologie je teologií Božího utrpení.⁶⁷

⁶¹ Tamtéž, s. 122-128.

⁶² GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 136.

⁶³ Tamtéž, s. 136-137.

⁶⁴ Srov. PANGRAZZI, A. *Proč právě já?: co jsem udělal zlého? : proč Pán dopouští bolest? : a proč nezasáhne?*, s. 27-28.

⁶⁵ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 153-156.

⁶⁶ Tamtéž, s. 169.

⁶⁷ Tamtéž, s. 194-195.

Otec Turollo⁶⁸ (1916-1992) odmítá představu Boha, který by neustále zasahoval do našich životů a ustavičně odstraňoval bolest. Otec Turollo se nemodlí, aby Bůh zakročil, ale aby mu dal stejnou sílu k překonání bolesti a smrti jako měl Kristus. Kdyby Bůh zasahoval u všech a vždy, mohlo by to znamenat determinismus na úrovni fyzické i morální. Byl by to konec volného běhu sil.⁶⁹

1.2 ČLOVĚK

Člověk je v hebrejštině označován „adam“, což bylo původní označení hromadné pro lidstvo, lidské pokolení, lidský druh. Bůh tvoří člověka dle svého obrazu a své podoby.⁷⁰ Stejně vysvětlení slova „člověk“ nalezneme u Tresmontanta, který zároveň objasňuje pojem „prvotní hřích“. Prvotní hřích je specifický, rodový, a je společný celému lidskému rodu. Adamův hřích je prvním hříchem chronologicky i ontologicky.⁷¹

Vědecké zkoumání, které se věnuje člověku, se nazývá antropologií (řecké „anthrōpos“ znamená člověk). Anzenbacher ale podotýká, že je třeba rozlišovat mezi antropologií filozofickou a nefilozofickou. Mezi nefilozofické antropologie řadí Anzenbacher i antropologii teologickou. Pomineme-li ji, pak nefilozofická antropologie zkoumá člověka speciálními vědami, jako jsou například antropologie lékařská, pedagogická, sociální, či kulturní. Tyto vědy studují za určitých předpokladů jen dílčí aspekty lidského bytí.⁷² Já se zde zaměřím na pojetí filozofické a teologické.

V dějinách filozofie můžeme člověka definovat dle nauk materialismu a platonského idealismu. Materialismus říká, že člověk je posledním projevem hmoty, poslední výtvar vývoje hmotného vesmíru. Člověk je závislý na hmotě. Platonismus vnímá člověka dualisticky – je tvořen duší (duchem) a tělem (hmotou). Jednota duše

⁶⁸ David Maria Turollo (1916-1992) byl italský mnich a básník. In: David Maria Turollo. *Wikipedia* [online]. Poslední úprava stránky 27. 7. 2016 [cit. 2016-09-04]. Dostupné na WWW: <https://it.wikipedia.org/wiki/David_Maria_Turollo>.

⁶⁹ CONGAR, Y., RAHNER, K., TUROLLO, D. M. *Una visione liturgica scomoda*. Oueriniana, Brescia 1993, s. 63. In: PANGRAZZI, A. *Proč právě já?: co jsem udělal zlého? : proč Pán dopouští bolest? : a proč nezasáhne?*, s. 37.

⁷⁰ BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*, s. 31.

⁷¹ TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*, s. 136.

⁷² ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*, s. 187.

a těla je spatřována jako trest a odloučení duše od těla, tedy smrt, která je považována za vysvobození.⁷³

Antropologie Písma svatého nahlíží na člověka jako na jednotu, ve které duše a tělo nejsou jeho dvě strukturální složky, ale vztahují se na celou osobu v rozměru pozemském i nebeském. Mluví-li Semita o těle, myslí tím celého člověka ve vztahu k hmotnému světu. Když mluví o duši, myslí tím celého člověka ve vztahu k Bohu.⁷⁴

V čem tkví podstata člověka? Sokol se domnívá, že podstata člověka a lidství spočívá v tom, když člověk nabude svého vědomí, svobody, realizuje se, rozvíjí se duchovně a vytváří kulturu.⁷⁵

Pokorný uvádí: „*Jednou z podstatných potřeb člověka je potřeba vědět, jak se to s námi má v celku světa.*“⁷⁶ K tomu, aby se mohl člověk orientovat v životě, ale i ve světě, pomáhá filozofie. Kromě umění a vědy vytváří hodnoty, „*kteří ovlivňují vnější podmínky života člověka.*“ Filozofie přistupuje ke světu jako celku, „*kultivuje lidské porozumění v širších souvislostech.*“⁷⁷

Biblická verze člověka je stejně důležitá pro celkové pojetí Bible jako vize Boha. Hned první dvě pasáže na samém jejím začátku vysvětlují, co znamená být člověkem, jaký máme vztah jeden k druhému, jaký máme vztah ke světu kolem nás.⁷⁸

V Písmu svatém, v úvodu knihy Genesis, se dozvídáme o tom, že člověk je stvořená bytost, je dílem Boha. „*I Bůh řekl: ,Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby (...).*“⁷⁹ Tím, že poznáváme sami sebe, se můžeme taktéž dozvědět něco o Bohu.⁸⁰

⁷³ BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*, s. 60.

⁷⁴ BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*, s. 61.

⁷⁵ Filozof Sokol (nar. 1936) též vyjadřuje, že lidské bytí je nepravidelné, nedá se jednoznačně definovat. Mluví o zkušenostech, věku a tzv. střídajících se režimech, které do sebe navzájem různorodě přecházejí, a které vedou člověka ke změně, aniž by si to mnohdy uvědomoval. Jde však ještě dál, ptá se po smyslu a poslání člověka. Říká, že v moderní době (20. století) je kultura a společnost tak rozmanitá, že se „*výchází představy o cíli a smyslu lidského života až příliš rychle mění.*“ To pak vede ke konfliktům ne jenom vytvářejících se ve společnosti, ale také k problémům, které člověk má sám se sebou. Dále upozorňuje na to, „*že k jakési celistvosti či úplnosti života, o niž teď jde, se nedospívá hromaděním prostředků a možností, ale ani úspěchů nebo výsledků, nýbrž jen tak, že se člověk učí podívat pravdě do očí, vidět sebe sama s kritickým odstupem.*“ In: SOKOL, J. *Člověk jako osoba*, s. 66.

⁷⁶ POKORNÝ, J. *Psychologie pro každý den*, s. 5.

⁷⁷ Tamtéž, s. 5.

⁷⁸ KUSHNER, H. S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*, s. 77.

⁷⁹ Srov. Gn 1,26

⁸⁰ *Revelation of God* [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.theopedia.com/revelation-of-god>>.

Akt stvoření člověka byl vyvrcholením Božího stvořitelského díla. Bůh stvořil člověka šestý den od začátku tvoření.^{81,82} Bůh své dokonalé dílo neskončil vytvořením každého vlasu, oční řasy nebo nehtu. Člověk neměl být pouze „mrtvou“ sochou, ale měl žít, myslet, tvořit a růst v Boží slávě.⁸³

„I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života.“⁸⁴ Tím se stal „duší“, tzn. „živou bytostí“.⁸⁵

Bůh měl při stvoření jasnou představu o člověku, neboť jej stvořil „ke svému obrazu“.⁸⁶ Je nezbytné také zmínit velkou lásku, kterou k lidem Bůh pocítil. Boží láska je hybným motorem jeho skutků. *„Láska je božská ctnost, kterou milujeme Boha nade všechno pro něho samého, a svého bližního jako sebe z lásky k Bohu.“⁸⁷*

Důležité je si uvědomit, že každý jedinec je povolán k tomu, aby oslavoval Boha a vstupoval do společenství s Ním.⁸⁸ Člověk získal tímto činem vznešené postavení, protože se stává reprezentantem Boha na zemi. Lidskou povinností a předností bylo, aby celou přírodu a všechny stvořené bytosti svěřené jeho vládě podřídil své vůli a záměru takovým způsobem, aby člověk a celé jeho panství, vše, co měl a vlastnil, vyvyšovalo Všemohoucího.⁸⁹

Všechno, co Bůh na počátku stvořil, bylo dobré, včetně člověka.⁹⁰ Dobrota tak byla dána každému člověku od samotného počátku stvoření.

Po pádu prvních lidí do hříchu proti sobě stojí zlo, utrpení a smrt vůči touze po lásce a spravedlnosti, která je doprovázena vědomím být dobrý. *„Lidé jsou dobří i zlí.“⁹¹ Často je ale hranice mezi dobrem a zlem tenká. Stačí málo a miska vah se vychýlí*

⁸¹ Srov. Gn 1,31.

⁸² Člověka jako muže a ženu (Gn 1,27). Jako organickou a genetickou jednotu. Apoštol Pavel ve Sk 17,26 říká, že z jednoho člověka stvořil všechno lidstvo a v Ř 5,12 skrze jednoho člověka vešel do světa hřích a smrt. Srov. 1 K 15,21-22.

⁸³ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 109-110.

⁸⁴ Gn 2,7a.

⁸⁵ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 415. Srov. Gn 2,7b.

⁸⁶ Podle Božího vzoru, ne podle vzoru živočišné říše. Dle tohoto vyjádření je patrný rozdíl mezi říší zvířat a lidskými bytostmi. In: *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 111.

⁸⁷ *Katechismus katolické církve*, s. 317.

⁸⁸ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 106.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 11.

⁹⁰ Srov. Gn 1,31a.

⁹¹ Srov. Mt 5,45.

na tu či onu stranu. „*Poněvadž nad zločinem není hned vykonán rozsudek, tíhne srdce lidských synů k páchání zla.*“^{92,93}

1.3 ZLO

Až do Leibnizovy doby se v textech církevního úřadu mluví jen o „zlu“ (malum), přičemž je rozlišováno na „malum naturale“ (fyzické zlo jako nemoci a jiná fyzická utrpení) a „malum morale“ (morální zlo jako hřích). Leibniz přidává ještě „malum metaphysicum“ (zlo metafyzické, tedy konečnost, smrt). Leibnizovo metafyzické zlo bývalo zahrnováno pod zlo fyzické. Gross, Kuschel uvádí ještě čtvrtý druh zla – sociální zlo. Mínil jím bezpráví, útisk a vykořisťování.⁹⁴

Od samého počátku si křesťané z části představovali zlo zosobněné v postavě satana (v návaznosti na dědictví Starého zákona). Věřili, že dobrý není nikdo kromě Boha samého,⁹⁵ a původ zla viděli v lidském srdci. „*Co vychází z člověka, to ho znesvěcuje. Z nitra totiž, z lidského srdce, vycházejí zlé myšlenky, smilství, loupeže, vraždy, cizoložství, chamtivost, (...). Všecko toto zlé vychází z nitra a znesvěcuje člověka.*“⁹⁶ Podobně smýšlel i apoštol Pavel.⁹⁷

Od 2. století se toto chápání zla změnilo, a to nastoupením navzájem si konkurujících filozofií a náboženství, které nahlížely na svět dualisticky. Byly jimi gnóze, manicheismus a priscillianismus. Dle nich mělo zlo svou samostatnou příčinu v satanovi, bylo odloučeno od Boha. V opozici k dualismu, potvrdilo ve 4. století již druhé ekumenické shromáždění – koncil v Konstantinopoli – své nedualistické chápání světa z r. 325: „*Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země, všeho viditelného i neviditelného.*“⁹⁸

Deuteroizajáš vykládá zlo a temnotu jako stvořené Hospodinem. Nejde zde ale o zlo morální. Gross a Kuschel vidí v tomto pojetí i pozitivum – Bůh jako Stvořitel zkázy

⁹² Kaz 8,11.

⁹³ WHITEOVÁ, E. G. *Velké drama věků*, s. 191.

⁹⁴ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 57.

⁹⁵ Srov. Mk 10,18b.

⁹⁶ Mk 7,20-23.

⁹⁷ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 58.

⁹⁸ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 59.

a temnoty – je také jejich pánem a může je obrátit v dobré. Bůh je subjektem zkázy a temnoty, ne objektem, stejně jako je subjektem spásy a světla. Bůh má nad zlem převahu.⁹⁹

Zlo je synonymem pro „hřích“. Písmo svaté definuje hřích např. jako bezzákonnost¹⁰⁰ či lhostejnost¹⁰¹. Hřích též znamená poklesek, nedopatření, provinění, chybu či vinu. Hříchy byly přítomny také v mnoha předkřesťanských kulturách, kde se obecně jednalo o selhání individuálního člověka. Častokrát to bylo z důvodu extrémního chování, které vedlo k porušení tamějších zákonů nebo morálky či obojího. Ve starém Řecku se hříchem označovalo selhání člověka. To ale bylo přičítáno jeho ignoraci či nevědomosti.¹⁰²

Vztah člověka s Bohem byl narušen prvotním hříchem v Edenu. Eva, svedena listivým ďáblem v podobě hada, neuposlechla Boží příkaz a utrhla plod ze stromu poznání dobrého a zlého. Výsledkem jejího činu byl narušený vztah mezi člověkem a Bohem, i mezi Adamem a Evou.¹⁰³ Adam s Evou po ochutnání ze stromu dobrého a zlého přicházejí o svou nevinnost; poznávají nahotu. Fatálním výsledkem neuposlechnutí Božího nařízení bylo vyhnání z Ráje. Vyústěním tohoto činu je nejen prokletí žen porodními bolestmi, ale též násilí, nemoc a stárnutí, které nevyhnutelně vedou ke smrti.^{104,105}

Následkem hříchu je změna lidské přirozenosti, která ovlivnila nejenom vztah člověka k přírodě, ale i k sobě navzájem.^{106,107} Odchod z Edenu je možno považovat jako akt odstoupení od Boha. Člověk si skrze Evu „přivlastnil“ pýchu od satana a předává ji dál svým potomkům.¹⁰⁸

⁹⁹ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 179, 186.

¹⁰⁰ Srov. 1 J 3,4.

¹⁰¹ Srov. Jk 4,17.

¹⁰² Sin. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2015-10-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.britannica.com/topic/sin-religion>>.

¹⁰³ Srov. Gn 3,1-7.

¹⁰⁴ Uprostřed zahrady Eden byly dva stromy: strom poznání dobrého a zlého a strom života (Gn 2,8-9). Adam s Evou po vyhnání z Ráje přestali mít přístup ke stromu života. „*Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.*“ Gn 3,24.

¹⁰⁵ Srov. Ř 6,23; Gn 6,13.

¹⁰⁶ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 119.

¹⁰⁷ Srov. Gn 4,5-8; Gn 6,5; 6,11.

¹⁰⁸ GROLLOVÁ, J., RYWIKOVÁ, D. *Militia est vita hominis: sedm smrtelných hříchů a sedm skutků milosrdenství v literárních a vizuálních pramenech českého středověku*, s. 91.

Augustin vysvětluje hřích jako odvrácenost vůle od nejvyšší podstaty (podstatou je Bůh). Zlá vůle je odvrácena k věcem nejnižším, zbavena vnitřní ctnosti lne k věcem vnějším.¹⁰⁹

Akvinský se domnívá, že následkem prvotního hřichu je to, že se člověk odvrátil od věčných pravd ke smyslovým věcem, ačkoli byl stvořen, aby jakožto obraz Boha lnul k tomu, co je Boží. Tím ztratil svůj cíl i poznání o správnosti jednání. Mysl, která se odvrátila od věčných pravd, se stala otrokyní vášní.¹¹⁰

Chtěla bych poukázat ještě na další dva názory na to, jak lze chápat utrpení a zlo.

Hahne tvrdí, že Bůh nechce utrpení, náš svět původně nestvořil jako nespravedlivý, s utrpením, krví a slzami. Původní harmonii narušila vzpoura proti Bohu. Svět s utrpením je světem mimo ráj.¹¹¹

Zlo lze, dle Hašpla, definovat takto: „*Takzvané zlo je lidské označení určité nelibosti a nepříjemnosti, která se dostavuje v životě, jenž je v neustálých vývojových změnách. Zlo není podstatnou jsoucností, nýbrž jen průvodním jevem vývojových změn (...)*“¹¹² Hašpl dále ještě vysvětluje, že čím víc cítíme zlo, tím jasněji se projevuje vyšší vývojový stupeň. Platí to i naopak – pokud se podíváme na vývojově nižší stupeň, pak můžeme říci, že primitiv zná méně zla. Když se podíváme vývojově ještě níž, pak prostí živočichové zlo a dobro vůbec nevnímají, cítí jen, že je něco příjemné nebo odporné.¹¹³

Dále se již budu zabývat jednotlivými autory a jejich výkladem Boha, zla a teodicey.

¹⁰⁹ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 214.

¹¹⁰ AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*, s. 13.

¹¹¹ HAHNE, P. *Utrpení – proč je Bůh dopouští?*, s. 22.

¹¹² HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*, s. 107.

¹¹³ Tamtéž, s. 107.

2 STAROZÁKONNÍ KNIHA JOB

Biblická kniha s názvem Job je knihou oslovující mnoho čtenářů, poněvadž si klade základní existenciální otázky lidského života, které člověka provázejí v každé době. Smrt, nemoci, utrpení či jakákoliv bolest byly, nejen ve starozákonní době, považovány za určitá přestoupení Božích zákonů, která si zasluhují trest. Tím se přestupník stává nejenom viníkem, ale též i trpítelem.

Jobův příběh však přináší zcela odlišnou myšlenku. Představuje drama hledající odpovědi na smysluplnost lidského utrpení, které na základě vypravěčovy výpovědi, či Jobova vyznání a v neposlední řadě skrze slova Hospodina, odkrývá obraz samotného Boha. Z toho důvodu jsem si tuto knihu vybrala pro diplomovou práci.

Jako hlavní literární zdroje použiji knihy *Písmo Svaté, STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem. Svazek 8. JÓB* (Miloš Bič) a *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky* (k vydání připravil Jiří Beneš¹¹⁴).

2.1 BIOGRAFIE A SMYSL KNIHY JOB

2.1.1 PŘEDSTAVENÍ A ZAŘAZENÍ KNIHY

Jedná se o promyšlené a jednotně koncipované dílo, které je považováno za „*skvost světové literatury*“, za úchvatné a jedinečné drama psané ve verších. Autor, neb básník, byl považován za mistra slova, jenž oplýval bohatým a pestrým slovníkem.¹¹⁵ Kniha *Job* je jednou z knih Starého zákona spadající v *Písmu svatém* do tzv. mudroslovné literatury. V hebrejském kánonu patří mezi tzv. Spisy tvořící třetí díl kánonu vedle Zákona a proroků a byla psána hebrejsky. Samotný název knihy se neodvíjí od autora, ale od hlavní postavy celého dramatu. Autor je neznámý, někteří se domnívají (na základě babylonského

¹¹⁴ Jiří Beneš v kapitole TVÁŘ BOHA, BŮH V KNIZE JÓB, ANEB NAD KUBÁČOVÝM ZPRUBOVÁNÍM VÍRY čerpá z výkladu prof. Kubáče, z knihy *Zprubování víry*. In: BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 266.

¹¹⁵ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 5-6.

Talmudu, traktát baba batra 14b,15a), že právě autorem Jobova příběhu může být samotný Mojžíš (kolem roku 1200)¹¹⁶ nebo Šalomoun či Elíhú.¹¹⁷

2.1.2 DATACE KNIHY

Datovat vznik této knihy je složité, poněvadž neobsahuje žádné zmínky z historie jako např. o Jeruzalému, chrámu nebo nějakém králi (tím by byla datace mnohem jednodušší), pouze spojuje Joba s územím Ús.¹¹⁸ Někteří badatelé, dle Bičova *Překlada s výkladem*, Jobovu zvěst spojují s obdobím praoteckého (kolem r. 1500 př. Kr.), jiní s dobou vlády krále Šalomouna či doby Jeremiášovy (cca r. 600 př. Kr.). Zpravidla je však Jobova zvěst datována do období babylonského zajetí, tj. mezi roky 587-538 př. Kr.¹¹⁹ Neví se ani, zda text vznikl jednorázově či zpracováním jednotlivých částí, které vykryštovaly postupně. Nejsou známy souvislosti vzniku; co je původní a co druhotné.¹²⁰ To však není pro tuto práci stěžejní.

2.1.3 STRUKTURA KNIHY

Na strukturu Jobova dramatu je možno nahlížet z vícera pohledů. Lze jej rozdělit např. na dvě části. První část, úvod a závěr, je vyprávěním pisatele (kap 1-2 a 42,7-17), druhá část tvoří samotné jádro celé knihy – dialogy mezi Jobem, jeho přáteli (Elífazem, Bildadem, Sófarem), Elíhem a Bohem (kap. 3,1-42,6).

Bič obsahově rozděluje knihu na úvodních šest krátkých scén, které uvedou do problematiky příběhu; z toho čtyři jsou pozemské (1,1-5.13-22; 2,6-10.11-13) a dvě nebeské (1,6-12; 2,1-5). Následují rozhovory Joba s přáteli odehrávající se střídavě ve třech kolech. Tyto rozhovory však nevedou ke sblížení či objasnění problému, ba naopak. Mezi zúčastněnými dochází k prohloubení rozporů. Elíhú, mladý a neznámý muž čtvrtým vystoupením zasahuje do sporu mezi Jobem a jeho přáteli (kap. 38-41). Job se

¹¹⁶ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 23-25.

¹¹⁷ *PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB*, s. 8.

¹¹⁸ Srov. Jb 1,1

¹¹⁹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 23-24.

¹²⁰ Tamtéž, s. 5-6.

před samým závěrem ještě snaží krátce zareagovat, načež samotný závěr této knihy přináleží Bohu a jeho prohlášením Joba za spravedlivého.^{121,122}

Janzen¹²³ tvrdí, že struktura knihy Job odpovídá struktuře celého Písma – počátek je idylický, pak přijde katastrofa, poté následuje opět idylický závěr.¹²⁴

2.1.4 SMYSL KNIHY – SÁZKA O BOŽÍ A JOBovu ČEST

Důležitost Jobova příběhu, jak smýšlí Bič, je dána posláním celé knihy, tj. zkouškou (zápas víry samotného Joba, zápas víry o milostivého Boha), problémem utrpení člověka a otázkou zla na zemi a Božím přiznáním se, zjevením jeho slávy.¹²⁵ Snaží se odhalit řešení skrze biblickou zvěst spojenou s lidskou vzpourou (padlého stvoření) proti stvořiteli¹²⁶ a spravedlnosti Boha (cesta záchrany).

Nelze se však omezit jen na pokus o vysvětlení problému týkající se utrpení či otázky proč lidé prožívají bolest a trápení. Kubáč klade velký důraz na vypravěče a jeho příběh, který vypráví o Bohu a pro čtenáře. Zdá se, že hlavní důraz je kladen na Joba; ve finále jde však o čtenáře, poněvadž každý (po přečtení) ví, jak to s Jobem nakonec dopadlo, ale nikdo neví, jak to dopadne s člověkem, který se začte do tohoto příběhu. Kubáč se domnívá, že se jedná o záměr, který je spojen s cílenou konfrontací posluchače s Bohem právě na základě postav v celém příběhu.¹²⁷

Čtenář se cítí být vtažen do zápasu, není lhostejný, protože v něm příběh vyvolává vnitřní otázky a odpovědi. Kdo nezaujme určitý postoj, nepochopí tento příběh.¹²⁸

Drápal popírá, jak uvádí Bič, že Bůh podroboval Joba zkoušce. Ve verši 1,8 se o Jobovi hovoří jako o bezúhonném a přímém člověku, který nemá na zemi rovného. Tímto byl Job prohlášen za dokonalého již před začátkem celého jeho utrpení. Bůh tedy

¹²¹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 5-6.

¹²² Spravedlnost není totéž, co bezhříšnost (Ř 3,23). Tzn., Job byl spravedlivý ne proto, že by nezhřešil, ale pro svůj vztah k Bohu (Jb 1,8; Jb 6,29-30). *PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB*, s. 22.

¹²³ Jansen Gerald J. (nar. 1932) je emeritním profesorem Starého Zákona na „Christian Theological Seminary“ v Indianapolis. In: J. GERALD JANZEN. *The Christian century* [online]. © 2016 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.christiancentury.org/contributor/j-g-janzen>>.

¹²⁴ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 32.

¹²⁵ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 5-6, 22.

¹²⁶ Srov. Gn 3.

¹²⁷ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 284.

¹²⁸ MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*, s. 21.

již nepotřeboval Joba zkoušet. Drápal připouští úvahu o zkoušce jen v tom smyslu, že by Joba zkoušel satan.¹²⁹

Martini nevidí Jobovu zkoušku v tom, že přišel o majetek a onemocněl, ale v tom, že musel celé dny odolávat řečem přátel, což ho mělo připravit o jeho smysl pro to, čím skutečně byl.¹³⁰

Drápal se domnívá, že skrze knihu Job se Bůh snaží mírnit naši horlivost k přiřazování konkrétních selhání a hříchů ke konkrétním neštěstím. Lidé totiž nemůžou nikdy říci, k jakým konkrétním důsledkům vede daný hřích. Drápal si myslí, že kniha Job je v biblickém kánonu hlavně proto, aby se lidé nesnažili o přiřazování hříchů k určitým neštěstím. W. Parsons¹³¹ soudí, že kniha Job vyjasňuje spíše otázku, jaký má být vztah mezi Bohem a člověkem – tedy Bůh je svrchovaný a milostivý a člověk mu má důvěřovat. Smysl knihy vidí Parsons ve snaze vyvrátit dogma o odplatě, tedy popřít názor Jobových přátel, že spravedlivému člověku se musí dařit dobře.¹³²

John F. Genung¹³³ nazývá knihu Jobovu ne jako teodiceu, ale spíše jako antropodiceu. Smysl knihy vidí v poukázání na skutečnost, že člověk může za všech okolností zůstat věrný Bohu.

2.2 STRUČNÝ OBSAH A HLAVNÍ POSTAVY

V této kapitole představím příběh o Jobovi. Půjde pouze o připomenutí, poněvadž se jedná o text oslovující mnoho čtenářů právě ne jenom pro svoji blízkost k utrpení, ve kterém se snad každý člověk ve svém životě nalézá či nalezl, ale i pro naději a útěchu, že každodenní bolesti lze zvládnout.

¹²⁹ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 23.

¹³⁰ MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*, s. 23.

¹³¹ Gregory W. PARSONS je americkým profesorem Biblických studií. Je odborníkem na knihu Job. In: GREGORY W. PARSONS. *Almanac* [online]. Posl. změna 2009 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <https://almanac.logos.com/Gregory_W._Parsons>.

¹³² DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 14, 31.

¹³³ John Franklin Genung (1850-1919) byl baptista, profesorem rétoriky, literatury a později také výkladu Bible. In: JOHN F. GENUNG. *Goodreads* [online]. © 2016 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <http://www.goodreads.com/author/show/442517.John_F_Genung>.

2.2.1 OBSAH KNIHY JOB

Bezúhonný a přímý, bohobojný Job, prosperující farmář, žije se svojí rodinou a služebnictvem v zemi Ús. Vše se ale jednoho dne změní. Satan, žalobce, předstupuje před Boha (celkem dvakrát) s obviněním proti Jobově důvěře: „(...) *Cožpak se Job bojí bezdůvodně?*“¹³⁴ „*Ale jen vztáhni ruku a dotkni se jeho kosti a jeho masa, hned ti bude do očí zlořečit.*“¹³⁵

Bůh dovoluje satanovi vyzkoušet Jobovu důvěru, aby se ukázalo, jak moc se satan mýlí. Bůh dopouští zlo páchané satanem na Jobovi. Satan nejprve zaútočí na Joba zvenku (přichází o děti, služebníky, pastýře, dobytek a stáda, o domov¹³⁶) a posléze zevnitř (zdravotně, je zasažen bolestivými vředy¹³⁷). Přestože jej manželka nabádá, aby zlořečil Bohu a zemřel,¹³⁸ Job vše přijímá se slovy: „(...) *To máme od Boha přijímat jenom dobro, kdežto věci zlé přijímat nebudeme? (...)*“¹³⁹

Za Jobem přicházejí tři přátelé. Smyslem je projevit mu soustrast a pomoci mu v trápení. Následují tři po sobě jdoucí rozhovory, jejichž obsahem je hledání příčin a řešení Jobovo utrpení. Jak se dozvídáme z příběhu dál, tito přátelé se snažili (s dobrými pohnutkami a dle svých znalostí a přesvědčení) usvědčit Joba z hříchu. Apelovali na něj, aby ho vyznal a navrátil se zpět k Bohu. Job však nechápe, stále trvá na své nevině.¹⁴⁰

Do diskuse vstupuje mladý Elíhu, který mluví podobně jako Jobovi přátelé. Nikdo však na něj nereaguje. Ani Job, ani přátelé a ani samotný Bůh.¹⁴¹

Závěrečné kapitoly přináležejí Bohu. Job se ocitá tváří v tvář Boží moci a majestátu. Bůh s Jobem vede rozhovor plný otázek a odpovědí. Job se nakonec sklání před Boží všemohoucností; přiznává, že není schopen slova. Jobovi přátelé jsou pokáráni Bohem

¹³⁴ Jb 1,9.

¹³⁵ Jb 2,5.

¹³⁶ Srov. Jb 1, 13-19.

¹³⁷ Srov. Jb 2,7-8.

¹³⁸ Srov. Jb 2,9.

¹³⁹ Jb 2,10b.

¹⁴⁰ Srov. Jb 3-31.

¹⁴¹ Srov. Jb 32-37.

a Jobovi Bůh požehná více než na začátku. Jobův příběh vrcholí obnovením štěstí (novou rodinou) a bohatstvím (velkými stády).¹⁴²

2.2.2 HLAVNÍ POSTAVY PŘÍBĚHU

2.2.2.1 Bůh a jeho pohled na Joba a satana

Bůh hned v úvodu představil Joba, jako svého služebníka, jako muže rovného, přímého, jenž se ho bojí a který se odříká zlého. Jako člověka, kterému se nikdo na zemi nevyrovnal.¹⁴³ Bůh však vydal Joba do rukou satanových; podrobil ho zkoušce důvěry.

Děj se začal rozvíjet Hospodinovou otázkou. Čtenář se dozvídá, že sám Bůh oslovil satana. Kladl satanovi otázky týkající se jeho místa příchodu a všimnutí si božeho služebníka Joba.¹⁴⁴ Satan však osočuje Boha z přílišného žehnání. Bůh reaguje tak, že se Job dostává pod satanovu moc.¹⁴⁵ Bůh nechal podrobit Joba zkoušce, anebo, dle Kubáče, satan přivedl Boha do úzkých, když neodpovídal jinak, než že znovu podrobil Joba nové a mnohem těžší zkoušce, než byla ta první.¹⁴⁶

Drápal si myslí, že Bůh byl příčinou Jobova trápení, když se Jobem vychloubal před satanem. Job trpěl ne proto, že by dělal něco špatně, ale proto, že dělal vše dobře. Kdyby Hospodin na Joba neupozornil, mohl si Job žít dál v poklidu.¹⁴⁷

Bůh sice dovolil satanovi vztáhnout ruku na Joba, ale jen s omezenou mocí. Satan mohl udělat jen tolik, kolik mu Bůh dovolil.¹⁴⁸

¹⁴² Srov. Jb 42,12-15.

¹⁴³ Srov. Jb 1,3c, 8.

¹⁴⁴ Srov. Jb 1,7-9; 2, 1-3.

¹⁴⁵ Srov. Job 1,9-12; 2, 4-6.

¹⁴⁶ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 284.

¹⁴⁷ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 29.

¹⁴⁸ Srov. 1 Tim 1,20; L 22,31-32.

2.2.2.2 Satan a jeho pohled na Joba a Boha

Satan, protivník a žalobce¹⁴⁹ byl jeden z Božích andělů,¹⁵⁰ stvořenou reálnou bytostí s přístupem k Bohu,¹⁵¹ která má svá omezení – v reálném čase může být pouze na jednom místě,¹⁵² nezná myšlenky člověka a nevidí do budoucnosti,¹⁵³ nemůže nic udělat bez Božího svolení.¹⁵⁴

Satan představil Joba jako člověka vypočítavého, který Boha ctil ne z lásky, ale kvůli požehnání.¹⁵⁵ Tzn., obraz Boha byl založen na předpokladu, že „*privileguje své chráněnce a poskytuje jim nadstandartní protekci.*“¹⁵⁶

Je to satan, kdo žádá zkoušku Joba a přivodí mu ošklivé vředy po celém těle. Satan žalobce tvrdí, že pravá zbožnost neexistuje a že člověk není schopen nezištně milovat Boha.¹⁵⁷

2.2.2.3 Job a jeho vztah k Bohu

Původ Joba, dle Bičova komentáře, není zcela znám. Přesto někteří badatelé usuzují, že je neizraelský, edónský. Kniha však Joba představuje jako zbožného a spravedlivého, tzn. nelze pochybovat o jeho izraelském původu.¹⁵⁸

Job je nazýván dobrým mužem, který se vyhýbal zlu,¹⁵⁹ mužem víry, vytrvalosti a trpělivosti. Jeho vztah k Bohu byl postavený na pevné víře, síle a moudrosti. Nepochyboval o Boží moci a svrchovanosti. Bůh byl pro Joba živým Bohem, tzn. Bohem všech živých, ve kterém viděl svědka své spravedlnosti.¹⁶⁰ Před Bohem není nikdo

¹⁴⁹ Pro pýchu ve svém srdci stojí proti Bohu (1 Jan 3,8); jeho cílem je bránit šíření Boží lásky.

¹⁵⁰ Srov. Ez 28,14a.

¹⁵¹ Srov. Jb 1,6; Jb 2,1; Zj 12,10; Zach 3,1-2.

¹⁵² Srov. Jb 1,6-7.

¹⁵³ Srov. Jb 1,9-11.

¹⁵⁴ Srov. Jb 1,12; Jb 2,6.

¹⁵⁵ Srov. Jb 1,9-11.

¹⁵⁶ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 270.

¹⁵⁷ MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*, s. 19-21.

¹⁵⁸ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 18.

¹⁵⁹ Srov. Jb 1,1c.

¹⁶⁰ Srov. Jb 16,19.

spravedlivý.¹⁶¹ Job Boha ctí, důvěřoval Mu, s bázní k Němu „přistupoval“. Neměl důvod pochybovat o Boží dobrotě, poněvadž mu bylo velmi žehnáno.¹⁶²

Jobovy představy o Bohu, jak zmiňuje Kubáč, však začaly být s přicházejícími zkouškami rozporuplné.¹⁶³ Zpočátku neřekl proti Bohu nic nepatřičného, nepronesl žádné výčitky.¹⁶⁴ Jakmile Job na sobě zakouší zlo, kdy Bůh dovolí satanovi zkoušet jeho víru (to ví pouze čtenář díky vypravěči), zármutek a utrpení přivedou Joba na křižovatku své víry. Obraz Boha vykreslil v závislosti na délce svého utrpení, Boží netečnosti a mlčení, na poučování svých přátel.¹⁶⁵ Job zpochybňoval Boží dobrotu a spravedlnost,¹⁶⁶ kolísal mezi věrností Bohu a pocitem nepřátelství;¹⁶⁷ spojení mezi ním a Bohem vnímal jako přerušené. Obviňoval Boha z nedodržování práva,¹⁶⁸ Boží spravedlnost se mu jevila jako nespravedlivost a nemilost. Vyzýval Ho ke vstupu do soudního sporu. Job toužil obhájit svoji nevinu před Bohem.¹⁶⁹ Prohlašoval, že jeho svědomí je čisté.¹⁷⁰

V samotném závěru Bůh k trpícímu Jobovi promluvil. Job pochopil, že lidská bytost je omezená, není schopna rozumět Božím záměrům, že nemá právo se ptát *PROČ*. Umlkl.¹⁷¹ Ač stále pro Joba nepochopitelný a nedosažitelný Bůh, přijal Jej s novou osvobozující důvěrou, nadějí, nepochybnou a nekonečnou láskou. Albert Barnes¹⁷² si všimá toho, že Bůh Jobovi nijak nevysvětluje, proč došlo k jeho utrpení. Z toho Barnes vyvozuje, že Bůh vyžaduje povinnost bezvýhradného podrobení se.¹⁷³ Také Campbell Morgan¹⁷⁴ o tomto přemýšlí – je velmi pravděpodobné, že Bůh Jobovi nikdy nezjevil

¹⁶¹ Srov. Ř 3,10.12.

¹⁶² Srov. Jb 1,2-3.

¹⁶³ Je potřeba na ně nahlížet z perspektivy skličivosti utrpení, tzn., jedná se o subjektivní výpověď o Bohu o aktuálním vztahu Joba s Bohem. BENEŠ, Jiří. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 269.

¹⁶⁴ Srov. Jb 1,22.

¹⁶⁵ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 274.

¹⁶⁶ Srov. Jb 10,13-14.

¹⁶⁷ Srov. Jb 23,13-14.

¹⁶⁸ Srov. Jb 9,22.

¹⁶⁹ Srov. Jb 40,1-2.

¹⁷⁰ Srov. Jb 27,6.

¹⁷¹ Srov. Jb 40,3-5.

¹⁷² Albert Barnes (1798-1870) byl americkým teologem, presbyteriánem. Napsal knihu „New Testament Notes“, která měla zřejmě více než milion výtisků. In: BARNES. *Christian classics ethereal library* [online]. [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.ccel.org/ccel/barnes>>.

¹⁷³ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 33.

¹⁷⁴ Campbell Morgan (1863-1945) byl anglickým kazatelem a vykladačem Bible. In: G. CAMPBELL MORGAN. *Sermons by Speakers* [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné na WWW: <http://www.sermonaudio.com/search.asp?speakeronly=true&currsection=sermonsspeaker&keyword=G._Campbell_Morgan>.

obsah první a druhé kapitoly knihy Job. Job tedy vůbec neví, proč mu Bůh nenabídl žádnou útěchu ani vysvětlení. Z tohoto plyne pro čtenáře ponaučení: „*Celé řadě věcí, které se dějí v tvém životě, nemusíš na této straně nebe vůbec porozumět. Nezbude ti než doufat v Hospodina.*“¹⁷⁵

Tím, že byl Job vybídnut modlit se za své přátele,¹⁷⁶ obětovat za své syny a dcery,¹⁷⁷ se Bič zmiňuje o zástupné oběti.¹⁷⁸ Jobovo utrpení považuje za zástupné; přenáší pohled na Golgatský kříž.¹⁷⁹ Job je představen jako starozákonní svědek Kristův.¹⁸⁰ Benešův pohled je obdobný. Tento starozákonní příběh předznamenává myšlenku v Novém zákoně, v němž Bůh vstupuje do trpícího služebníka, aby s ním mohl nést bolest a utrpení, tj. Job ukazuje příchod Krista Mesiáše. „*Jobův příběh předjímá to, co potom zjeví Bůh v Kristu, který přijde v lidském těle.*“ Bůh podstoupil utrpení před očima učedníků, vzal všechno lidské utrpení na sebe – zástupně.¹⁸¹

2.2.2.4 Tři přátelé – Elífás Témanský, Bildad Šúchský, Sófár Naamanský

Za Jobem přicházejí přátelé – Elífás, Bildad, Sófár. Tyto přátele lze považovat za představitele starozákonní zbožnosti.¹⁸² Jejich víra v Boha je totožná s vírou, jakou má Job. Ačkoli přicházejí za Jobem s touhou pomoci mu, politovat ho a potěšit jej;¹⁸³ se

¹⁷⁵ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 37.

¹⁷⁶ Srov. Jb 42,8.

¹⁷⁷ Srov. Jb 1,5.

¹⁷⁸ Drápal chápe zástupnou oběť Jobovu za jeho děti. Avšak nechápe, jak Jobova oběť souvisí s Golgatským křížem. In: DRÁPAL, Dan. *Spor o Joba*, s. 25.

¹⁷⁹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, s. 12.

¹⁸⁰ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 19-20.

¹⁸¹ BENEŠ, J. Jobovo utrpení. In: *Ranní Slovo* [rozhlasový pořad]. ČRo Vltava, 5. 2. 2006. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/224573>.

¹⁸² První z přátel, Elífás, působící jako rozvážný a zkušený muž znalý života, se odvolával na „tajné vidění“. Boha ve svém životě má, ale boha mrtvého, spoutaného zákony a předpisy. Druhý Bildad, představitel moudrosti otců (8,8), která převyšovala přítomná pokolení. Bildadův vztah k Bohu byl postaven na bázní. Sófár, třetí z přátel, svůj projev neopíral o žádnou autoritu. V rozhovoru s Jobem je velmi přímý a prudký. Obviňuje Joba z utajování neřestí. In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 28-49.

V knize *Průvodce životem* je Elífáz charakterizován jako muž mnoha vědomostí (Jb 4,12;5,27) a vše co řekl, zakládá na svých zkušenostech (Jb4,8). Jobovo utrpení dle něj bylo důsledkem hříchu, za něhož následoval trest, který je potřeba přijmout. Vyzýval Joba k vyznání hříchu a návratu zpět k Bohu (Jb 5,8). Bildad neřekl Jobovi nic nového (Jb 9,2); upíral se k myšlence, že Job musí být nespravedlivý, poněvadž Bůh by nepotrestal spravedlivého. Sófár zastával stejný názor jako předchozí dva přátelé (Jb 4;5;8). Byl přesvědčený, že Job trpí pro svůj hřích a tajná provinění (Jb 11,11). In: *PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB*, s. 15-53.

¹⁸³ Srov. Jb 2,11.

soucitem (pláčou, trhají oděvy, házejí popel na hlavu,¹⁸⁴ sedí sedm dní a nocí a mlčí¹⁸⁵); přesto ale nenacházejí společný jazyk. Proč? Job se nachází na opačné straně než jeho přátelé. Je obětí, tudíž vidí situaci zevnitř, kdežto přátelé jsou pozorovatelé, stojí vně.¹⁸⁶ K Jobovi přistupují v duchu: Jak si kdo zaseje, tak si také sklídí.¹⁸⁷ V jeho stavu vidí kauzalitu.¹⁸⁸ Tzn., existuje příčina, díky níž se Job ocitá v dané situaci – situaci, která má příčinu a dá se řešit.

Na základě rozhovorů, které probíhaly mezi nimi, lze rozpoznat nejenom jednotlivé osobnostní tváře, ale též obraz Boha. Jejich náboženské poznání bylo založené na zkušenosti a poznání. Mylně se domnívali, že znají příčinu, ale Job jejich řešení odmítl. Věděl, že pomoc může hledat pouze u Boha. Rady svých přátel proto ignoroval.¹⁸⁹ Jen čtenář tohoto příběhu ví, že příčina Jobova utrpení není v jeho prožívaném životě či narušeném vztahu s Bohem.¹⁹⁰

2.2.2.5 Elíhú Búzský

Další postavou je mladý Elíhú,¹⁹¹ kterého lze považovat za „mluvčího“ Boha; za někoho, kdo svým slovem předpřipravil prostor samotnému Bohu.¹⁹² Dopusud neznámá postava, která byla mlčky účastna nesmířlivé rozpravě Joba s přáteli. Jakmile tito tři muži přestali Jobovi odpovídat na jeho otázky týkající se příčiny jeho utrpení, „vzplanul hněvem“.¹⁹³ Jejich řeči neřešily podstatu (vyšší věk neznamena větší moudrost¹⁹⁴), odmítl je jako nevhodné a nesprávné.¹⁹⁵

Elíhú, ačkoli se neodvolává na žádnou autoritu, se na utrpení dívá stejně jako Jobovi přátelé, tj. utrpení vždy souvisí se zlem, s hříchem,¹⁹⁶ ale trochu z jiného úhlu. Domnívá

¹⁸⁴ Srov. Jb 2,12.

¹⁸⁵ Srov. Jb 2,13.

¹⁸⁶ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 271.

¹⁸⁷ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 20-22.

¹⁸⁸ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 271.

¹⁸⁹ To, co přátelé Jobovi předkládali, jejich výpovědi o Bohu, byly nakonec Bohem shledány jako nepravé. Srov. Jb 42,8-9.

¹⁹⁰ Srov. Jb 1,6-2,8.

¹⁹¹ Srov. Jb 32,6.

¹⁹² BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 230, 254.

¹⁹³ Srov. Jb 32,2-5.

¹⁹⁴ Srov. Jb 32,6-10.

¹⁹⁵ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 233.

¹⁹⁶ Srov. Jb 34,11.

se, že pokud si Job uvědomí hřích, kterého se dopouští tím, se že snaží obhájit svou nevinu (tím se podle něj stává arogantním), již nebude trpět. Smyslem utrpení není v první řadě trest, ale náprava a obnovení jít po správné stezce.¹⁹⁷

Elíhů vydává výpověď o spravedlivém Bohu, který nehřeší.¹⁹⁸ Víra v Boha je důležitější než znát důvody utrpení.¹⁹⁹ Ve finále jsou však jeho slova bez odezvy. Ani Bůh, ani Job jeho řeč nijak nekomentují.

2.2.2.6 Vypravěč

Kubáč se domnívá, že nejpozoruhodnější postavou celého Jobova příběhu, je vypravěč. Nikdo totiž neví, o koho se jedná; ale jak je možné, že zná jednotlivé postavy či kolik toho ví; od koho získal informace atd.? Nabízí se např. myšlenka, že se jedná o pozdějšího redaktora spisu, ale mohl to být též samotný aktér, který chtěl, aby byla událost zachována.²⁰⁰ Mohl to být Job či jeho žena nebo naopak někdo, kdo v příběhu nijak nefiguruje? Někdo, jemuž příběh Joba „konvenuje s jeho vlastním prožitkem“. Je skrytý a čtenář ho vnímá jen skrze napsaná slova.²⁰¹

Vypravěč je ten, který na základě svých výpovědí o Bohu určuje čtenářův obraz Boha. Čtenář dostává mnohem víc informací než samotní aktéři příběhu. Má možnost „být“ u rozhovoru odehrávajícím se mezi Bohem a satanem. Celou situaci může vnímat z několika perspektiv současně. V úvodu se čtenář dozvídá, že Bůh o Jobovi ví, zná jeho kvality a způsob prožívání víry. Následně zjišťuje, že Bůh přistupuje na satanovy požadavky podrobit Joba zkoušce. Zdá se, že Bůh Joba nechrání, vzdaluje se od něho, satanovi nabízí toho nejlepšího člověka na zemi.²⁰² Bůh jakoby ustupuje a vše pozoruje jen z povzdálí.²⁰³ Čtenář je konfrontován svojí představou o Boží všemohoucnosti a tím, jak mu představil Boha vypravěč. Otázkou zůstává, zda to není jeho záměr; přestat rozumět Bohu a jeho jednání, které je člověku vzdálené a nepochopitelné.²⁰⁴ Beneš

¹⁹⁷ PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB, s. 52-53.

¹⁹⁸ Srov. Jb 34,10-15.

¹⁹⁹ Srov. Jb 37,14-24.

²⁰⁰ Srov. Jb 19,23-24.

²⁰¹ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 283.

²⁰² Srov. Jb 1,1; 2,3.

²⁰³ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 284.

²⁰⁴ Rozhovor satana a Boha se odehrává mimo lidskou dimenzi. Může tomu člověk porozumět?

poukazuje na to, že čtenář „je hlavní aktér celého příběhu a jako takový má během všeho, co v příběhu s Jobem prožije, cosi podstatného pochopit (...). On má k něčemu dorůst, dozrát a podobně jako Job zažít proměnu.“²⁰⁵ Cílem vypravěče je rozbít mechanické nazírání na Boha. To, aby člověk prožil s Jobem jeho zápas a osvobození pomocí „destrukce obrazu Boha.“²⁰⁶

Bůh Joba prezentuje jako muže bezúhonného a přímého, „ (...) bojí se Boha a vystřihá se zlého.“²⁰⁷ Je představován jako moudrý muž, jako ten, který předčil všechny syny dávnověku.^{208,209}

2.3 JOB A ZLO

„Bůh, ten hněv svůj neodvrací, sami pomocníci Netvora se před ním musí shrbit.“²¹⁰

Bůh člověku zůstává skryt, je pro něj neviditelný a nepostižitelný.²¹¹ Pokud chce jakkoliv zasáhnout, tzn., pokud Bůh nechá dopadnout svoji ruku na člověka, tak je člověk bezmocný. Boží hněv, jak míní Bič, není však obrácen proti samotnému člověku, ale proti zlu, kterému se člověk poddává.²¹² Job zlo personifikuje, nazývá ho livjátanem,²¹³ drakem²¹⁴ či netvorem,²¹⁵ který je obklopen svými pomocníky.

V Jobově zápase jde ne jenom o poukázání na to, že satan je lhář a osočovatel, ale i o přemožení zla, jehož původcem na zemi je člověk ve své vzpouře proti Bohu. Tento zápas je nelítostně tvrdý. Bůh děsí Joba sny a viděními, které ho drtí a zbavují ho síly. Vykoupení vidí Job ve smrti, a to klidně zardoušením. Zardoušení bylo mnohými národy vnímáno jako nejhorší způsob násilné smrti; lidská duše nemohla opustit tělo

²⁰⁵ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 285.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 285.

²⁰⁷ Jb 1,8d, srov. Jb 2,3b.

²⁰⁸ Též „syny východu“, kteří byli proslulí svojí moudrostí nebo mohlo jít o srovnání s moudrým králem Šalomounem (1 Kr 5,10). In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 19.

²⁰⁹ Srov. Jb 1,3c.

²¹⁰ Jb 9,13.

²¹¹ Srov. 9,11; 1 Tim 6,16.

²¹² BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 88.

²¹³ Srov. Jb 3,8.

²¹⁴ Srov. Jb 7,12.

²¹⁵ Srov. Jb 26,12.

a dojít posmrtného klidu. Přesto by Job raději volil takovou smrt než přítomné trápení.²¹⁶

2.3.1 PŘÍČINA JOBOVA UTRPENÍ

V podkapitole 2.2.2, v níž jsou charakterizovány jednotlivé postavy dramatu, byly představeny pohledy na příčinu Jobova utrpení. Všichni čtyři muži shledali příčinu v Jobově chování. Čtenář se, na základě vypravěčovy výpovědi, dozvídá, že příčina se nenalzá u Joba, ale ve světě člověku nepřístupném.

Důvod utrpení se nachází v kapitole 1 a 2 knihy Job, ve které se čtenář dovídá o setkání Boha se syny Božími, mezi nimiž byl i satan. Bůh započal rozhovor se satanem; samotný Bůh ho upozorňuje na Joba a jeho spravedlnost. Satan však zpochybňuje Jobovy pohnutky. Bůh, aby ukázal, že satan nemá pravdu, dal satanovi moc nad Jobem. Dopustil, aby Job trpěl.^{217,218}

John Gill²¹⁹ se zamýšlí nad tím, jak se satan dostal k Bohu. Myslí si, že se buď vmísil mezi syny Boží, převlečen za anděla světla, nebo ho povolal Bůh sám a satan ho uposlechl. V tom vidí Gill problém: Měl satan přístup do nebe?²²⁰

2.3.2 JOBŮV POHLED NA UTRPENÍ (ZLO)

Job zdůrazňuje svoji nevinu nejen vůči svým přátelům,²²¹ ale i vůči Bohu.²²² Není si vědom žádného hříchu, tudíž považuje své utrpení za nespravedlivé. Nesouhlasí s tvrzením jeho přátel, že příčina utrpení tkví v jeho životě. Smutek a úzkost z nepochopení přátel Joba obrací k Bohu. Věděl, že ho Bůh trestá a působí mu bolest,²²³

²¹⁶ *Výklady ke Starému zákonu*, s. 61.

²¹⁷ Bůh dovolil satanovi zaútočit na Joba dvakrát. První atak na Joba neukázal pravdivost satanova lživého odůvodnění poslušnosti, Jobovo důvěry v Boha. A tak připustil druhý.

²¹⁸ Srov. Jb 1,6-12; Jb 2,1-5.

²¹⁹ John Gill (1697-1771) byl anglický baptistický kazatel, teolog a biblista. In: JOHN GILL. *Christian classics ethereal library* [online]. [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.ccel.org/ccel/gill/>>.

²²⁰ DRÁPAL, D. *Spor o Joba*, s. 71.

²²¹ Srov. Jb 6,24.

²²² Srov. Jb 31.

²²³ Srov. Jb 5,17-18.

ale nechápal to. Vše se snaží s upřímností a otevřeností vykřičet Bohu. Beneš se k tomu vyjadřuje takto: To, že Job mluví na Boha, je znamením toho, že jinou možnost nemá. Přátelé mu nejsou schopni rozumět. Ti mají své představy a svá řešení. Bůh je jeho posluchačem, Bůh je ten, kdo mu může rozumět, pomoci či odkrýt stav věci.²²⁴

Jobův křik je křikem i dnešní doby. Každý člověk může být postižen např. nevyléčitelnou nemocí. Martini se ptá, s ohledem na lidi, kteří prožívají v životě řadu pohrom a neštěstí: „*Jaký smysl má bídný život tolika mužů a žen?*“²²⁵ Důležité je neztratit motivaci dál odolávat utrpení. Když přijdou obavy, že činy již nemají smysl, člověk to má nejen sdělit Bohu prostřednictvím formy nářku, ale též se musí smířit sám se sebou, poněvadž je tím, kým je.²²⁶

V následující části se zaměřím na vysvětlení toho, v čem Job spatřoval zlo.

2.3.2.1 Mlčení a samota

Ačkoliv Job, Boží služebník, prochází velkým fyzickým utrpením, kdy je „*smeten do bláta*“²²⁷, tak mlčení Boha²²⁸ mu způsobuje nevypravitelnou bolest.²²⁹ Spatřit zlo je možné právě v mlčení Boha. Job, vědom si toho, že nedojde k dohodě se svými přáteli,²³⁰ volal k Bohu, toužil po odpovědi týkající se smyslu jeho utrpení.²³¹ Tím, že Bůh mlčel, bylo jeho utrpení nesnesitelné; byl rozhořčen a plný bolesti. Boží mlčení si vykládal odmítnutím a zavržením.^{232,233}

Bůh však nemohl dát Jobovi odpověď na otázku týkající se důvodu (původu) utrpení, poněvadž nebyly jádrem problému. V 1. a 2. kapitole knihy Job je veden rozhovor mezi Bohem a satanem, jehož jádrem byla zkouška věrnosti Bohu. Kdyby Job dostal odpověď

²²⁴ BENEŠ, J. Jobovo utrpení. In: *Ranní Slovo* [rozhlasový pořad]. ČRo Vltava, 5. 2. 2006. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/224573>.

²²⁵ MARTINI, C. M. *Vytrvali jste se mnou v mých zkouškách*, s. 36.

²²⁶ Tamtéž, s. 36-41.

²²⁷ Srov. Jb 30,19a.

²²⁸ Srov. Jb 9,16.

²²⁹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 223.

²³⁰ Tamtéž, s. 72.

²³¹ Bič se k tomu vyjadřuje ve smyslu, že k Bohu nelze proniknout skrze otázky. Jakmile je člověk přestane vyslovovat, tak jako Job, Bůh promluví. In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 50.

²³² Srov. Jb 13,21-24.

²³³ Přesto Bůh Jobovi nikdy nedal odpověď, proč se mu tak dělo. Bůh zdůraznil, že je mnohem důležitější poznat Boha než vědět proč.

(Jobe, jsi zkoušen satanem, budeš trpět, ale na konci se budeš mít mnohem lépe), nebyla by Jobova důvěra v Boha vyzkoušena. Z příběhu lze vyčíst, že bolest a utrpení nebylo pro Joba tou největší zkouškou, ale právě fakt, že nevěděl, proč tím vším musí projít.²³⁴

S mlčením je spojena i Jobova samota. Job věděl, že ten, kdo ho srazil k zemi, byl Bůh. Bůh, jenž vydal Joba „ (...) v plen padouchovi (...), vydal spárům svévolníků“²³⁵ a připravil ho o rodinu a přátele. Navíc přátelé mu nerozuměli. Dospěl k závěru, že od nich nemůže žádnou pomoc a pochopení očekávat. Job prožívá bolest ve formě osamělosti a Božího mlčení.

2.3.2.2 Smrt

Trpící Job hledal smysl života, který nemohl žít kvalitně a naplno a který je tak krátký. Job nechtěl být terčem,²³⁶ toužil po klidu,²³⁷ po smrti; chtěl by být vysvobozen ze své bolesti a utrpení, ale ne v odloučení od Boha, jak uvádí Bič. Chtěl je přijmout z Boží ruky.²³⁸ Job věřil, že Bůh může učinit vše, je všemohoucí.^{239,240} Bůh nesplnil tuto jeho prosbu.²⁴¹ Proč? Odpověď lze opět nalézt právě v 1. a 2. kapitole. Satan mohl způsobit Jobovi jakékoli utrpení, jen na život mu nesměl sáhnout. V tom, že Bůh Jobovi přikázal žít, mohl Job v danou chvíli spatřovat zlo.²⁴²

²³⁴ PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB, s. 54, 62.

²³⁵ Jb 16,11.

²³⁶ Srov. Jb 7,20b.

²³⁷ Srov. Jb 10,20; 7,16.

²³⁸ Srov. Jb 6,9.

²³⁹ Srov. Jb 9,4-10.

²⁴⁰ BIČ, M. STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem, s. 67.

²⁴¹ Srov. Jb 6,8-9;7,1-8.

²⁴² Job chtěl být skrýt v podsvětí, kde by čekal, až pomine Boží hněv (Jb 14,13). Zajímavé, a ne zcela ojedinělé vyjádření ve Starém Zákoně. Jobovo přání lze rozumět v duchu přesvědčení, že podsvětí je dočasným místem zemřelých, ze kterého se lze vrátit opět do života. Věřil, že se jeho životní úděl změní. In: BIČ, M. STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem, s. 129-130.

2.3.2.3 Nepochopení

Jobovi přátelé a Elíhú se mylně domnívali, že si utrpení způsobil sám; trpí pro svoje nevyznané hříchy. Jejich slova Joba „ (...) *těšila jen trápením*“²⁴³; byla bezcenná a nicotná; prach a hlína.²⁴⁴ Job neviděl možnost dohody s přáteli, od kterých očekával milosrdenství.²⁴⁵ Byl zklamán.²⁴⁶ Bič Jobovi přátele nazývá „*zrádnými bratry*“, kteří s Jobem nedovedli být solidární.²⁴⁷ Job byl přesvědčen, že důvody, které uváděli, byly mylné²⁴⁸ a nemoudré.²⁴⁹ Nepřinesly mu žádnou úlevu.²⁵⁰

Job věděl, že jeho bolest působí Bůh.²⁵¹ Ačkoliv vyznal, že Bůh není stejný jako člověk^{252,253}, přesto nechápal důvod svého utrpení. Job nerozuměl Božím cestám, nerozuměl, proč s ním vedl spor,²⁵⁴ proč ho tak trýznil, k čemu to mělo být dobré.^{255,256} Zoufalý Job nechápaje volal k Bohu, dle Kubáče, jako „*k inkvizitorovi, který se pase po jeho hříchu* (...).“ Nerozuměl, proč hledá vinu tam, kde není a proč nevinní a bezbranní lidé procházejí nesnesitelnými zkouškami, zatímco jiným (nešlechtným) prokazuje svou přízeň.²⁵⁷ Klád si otázku, jak uvádí Bič, proč s ním Bůh jedná jako se „*zapřísáhlým nepřítelem*“. Job vnímal, „*že za jeho utrpením je něco, čemu prostě nerozumí.*“ Toužil po odpovědi, kde udělal chybu^{258,259} a po přiznání se Boha k němu.²⁶⁰ Bůh však vydržel mlčet až do samého závěru příběhu.

²⁴³ Srov. Jb 16,2b.

²⁴⁴ Srov. Jb 4,19; 10,9.

²⁴⁵ Srov. Jb 6,14.

²⁴⁶ Srov. Jb 12,2.

²⁴⁷ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 120, 70.

²⁴⁸ Srov. Jb 13,4,12.

²⁴⁹ Srov. Jb 42,7.

²⁵⁰ Srov. Jb 26,2-4.

²⁵¹ Srov. Jb 5,18a.

²⁵² Srov. Jb 9,2.

²⁵³ Člověk je krátkozraký, vidí pouze to, co má před očima, kdežto Bůh hledí do srdce každému člověku (1Sam 16,7). Jak uvádí Bič: Boha a člověka nelze srovnávat (Iz 13,1), člověk je pomíjivý a nemohoucí, kdežto Bůh je všemocný a věčný. In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 96.

²⁵⁴ Srov. Jb 10,2b.

²⁵⁵ Srov. Jb 3.

²⁵⁶ Srovnávat jednání Boha s jednáním lidským, podle Biče, nemůže vést k žádnému kladnému závěru, poněvadž Bůh a člověk nestojí na jedné rovině. In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 96.

²⁵⁷ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 268.

²⁵⁸ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 99.

²⁵⁹ Srov. Jb 6,24.

²⁶⁰ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 118.

2.4 OSPRAVEDLNĚNÍ BOHA: JOBŮV ZÁPAS S BOHEM O BOHA

Drama o Jobovi, je dle Beneše bolestivé, neboť klade lidem otázky týkající se Boha; kdo a kde je Bůh, jak a proč jedná v životě všech lidí. Bůh se jevil na začátku Jobova utrpení jako ten, kdo něco způsobil a pak jen tomu všemu nečinně přihlížel. V závěru se však Jobovi a jeho přátelům odkryje skutečnost, že vše bylo jinak a Bůh byl jinde, než si mysleli.²⁶¹

Na ospravedlnění Boha v Jobově příběhu je možné nahlížet ze dvou úhlů, a to jak na ospravedlnění Boha Jobem, tak též jako na ospravedlnění samotného Boha před Jobem a přáteli. V neposlední řadě, jde o ospravedlnění Boha před veškerým stvořením.

2.4.1 OSPRAVEDLNĚNÍ BOHA JOBEM ČI VYZNÁNÍ VÍRY?

Job, mnohdy propadající se do temnot, vzpomínal na časy, kdy žil v úzkém a důvěrném obcenství s Bohem,²⁶² nyní zápasil s myšlenkou, že Bůh stojí proti němu. Třebaže se nacházel v beznadějně situaci, vírou překonává krizi a zoufalství. Čím více mu Bůh „ubližoval“ (z pohledu Joba),²⁶³ tím více se Job Boha držel.²⁶⁴ Dle Kubáce žil Job „*jen ze svého upnutí se na Boha.*“ Nebylo nic, co by ho od Boha odvrátilo. Job čekal pomoc právě a jen od samotného Boha, přestože jej (podle Joba) Bůh od sebe odháněl.²⁶⁵

Ačkoli Job vyznal, že Bůh může všechno, včetně toho dělat si co chce,²⁶⁶ věřil ve spravedlivého zachránce, v příznání a milost.²⁶⁷ Dle Biče Job nepochyboval o tom, že uvidí Boha;²⁶⁸ byl přesvědčen, že On bude mít ve všem poslední slovo,²⁶⁹ poněvadž před

²⁶¹ BENEŠ, J. Jobovo utrpení. In: *Ranní Slovo* [rozhlasový pořad]. ČRo Vltava, 5. 2. 2006. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/224573>.

²⁶² Srov. Jb 29,1-25.

²⁶³ Srov. 23,16; 30,11.

²⁶⁴ Srov. Jb 19,23-27.

²⁶⁵ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 275-276.

²⁶⁶ Srov. Jb 23,13.

²⁶⁷ Srov. Jb 19,25-27.

²⁶⁸ Srov. Jb 19,27.

²⁶⁹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 169-170.

Bohem není nikdo spravedlivý.²⁷⁰ „*Nedokonalost je průvodní jev všeho stvoření*“, a tak jako Job, i každý člověk, když se ptá „*Proč*“, „*(...) nepochopí, proč tomu tak je, být i rozdíly (mezi lidmi) byly sebekřiklavější.*“ Neboť „*(...) Bůh převyšuje všechno a všechny (...) převyšuje všechny představy lidské.*“²⁷¹

Job odmítal omezenou lidskou moudrost. O Boží moudrosti se vyjadřoval jako o něčem, co nelze nalézt vlastním úsilím v zemi živých; taková moudrost lidskému oku zůstává utajena.²⁷² Podle Jobovo vyznání, přináležejí ta pravá pouze Bohu.²⁷³ Mezi lidskou a Božskou moudrostí je nepřekonatelná propast.^{274,275} Bič s odkazem na verše ve starozákonní knize Přísloví 8,22 míní, že jen Bůh o „*ní*“ ví, poněvadž byla u stvoření.²⁷⁶

Job se nevzdal naděje, i když si přál v určitých situacích zemřít; věřil, že vše má nějaký hlubší smysl a cíl. Boha vyznával jako Stvořitele života,²⁷⁷ Ručitele života a Vykupitele,²⁷⁸ který si obhájí veškeré své konání.²⁷⁹ Počáteční vnímání Boží nepřítomnosti a nedostupnosti v závěru Job změnil. Prohlásil, že Boha zná²⁸⁰ a Bůh znal jeho ještě dříve, než se narodil.²⁸¹

Job ospravedlňuje Boha tím, že Bůh s ním byl po celou dobu jeho utrpení a bolesti.

²⁷⁰ Srov. Jb 25,4.

²⁷¹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 181, 202.

²⁷² Srov. Jb 28,12-19,21.

²⁷³ Srov. Jb 28,20-28.

²⁷⁴ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 115.

²⁷⁵ Člověk by to měl přijmout. Člověk jako stvořená bytost se nemá právo stavět na roveň Bohu (Jr 18,6; Ř 9,20; Iz 45,9), i přestože jej Bůh učinil pánem všeho (Gn 1,28), poněvadž „*Problematika Boží moudrosti nemá svůj kořen v podstatě Boží, nýbrž v přirozenosti lidské.*“ In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 112.

²⁷⁶ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*. Svazek 8. JÓB. Praha: Kalich 1981, s. 214.

²⁷⁷ Srov. Jb 26.

²⁷⁸ Srov. Jb 19,25.

²⁷⁹ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 218.

²⁸⁰ Srov. Jb 27,11; 10,13.

²⁸¹ Srov. Jb 31,15; 10,12.

2.4.2 BOŽÍ OSPRAVEDLNĚNÍ

Starozákonní příběh vrcholí zjevením samotného Boha, který promlouval k Jobovi, ale jinak, než si Job představoval (Job hledal odpovědi na otázku „Proč“, toužil znát smysl svého utrpení a odvrácení Boží tváře).²⁸² Bůh konfrontoval Joba otázkami,²⁸³ z kterých vyplynulo, že Job o Božím jednání neví nic.

Bič ve svém výkladu zdůrazňuje, že Bůh nepotřebuje obhájce, Bůh se obhájí sám, bez lidského přispění.²⁸⁴ Bůh připomíná Jobovi zázrak všeho stvoření, kterého se člověk neúčastnil,²⁸⁵ ale i skutečnost, že Jeho rozhodování a konání budou pro člověka tajemstvím.²⁸⁶ Jak uvádí Bič, hledáním odpovědi „*po smyslu utrpení, se člověk zbytečně bouří proti Bohu (...)*“.²⁸⁷

Jobův příběh je vzpomínán především v souvislosti s utrpením. Kubáč jej představuje v jiném světle. Neřeší plně utrpení Joba, poněvadž se domnívá, že to nelze. Proč? Utrpení je potřeba přijmout. Jobův příběh odhaluje Boží charakter. Představy o NĚm by měly být odstraněny, neboť právě utrpení zhoršují.²⁸⁸

Dle výkladu Kubáce by se mohlo zdát, že na základě výpovědi vypravěče v prvních dvou kapitolách knihy Job, Bůh podléhá satanovým slovům, kdy opakovaně vydává Joba do jeho moci, ačkoliv ví, že je to zbytečné.²⁸⁹ Job velmi trpí; fyzicky, duševně, ale i materiálně. Na Boha může být tedy pohlíženo jako na někoho, kdo stojí opodál a nezaujatě pozoruje utrpení svého vyznavače (tato představa Boha je děsivá a neakceptovatelná, poněvadž kdyby takto Bůh jednal, každý člověk by se ocitl v ohrožení).²⁹⁰

²⁸² Bič na Jobovu otázku: „Proč (Bože) *skrýváš svou tvář (...)*“ nazírá jako na zkoušku věrnosti. Bůh nedovolil satanovi sáhnout na Jobův život (Jb 2,6) protože s ním zamýšlel dobré. Bič to dává i do souvislosti s Žalmem 22,2a: *Bože můj, proč jsi mě opustil,*“ kdy Hospodin na chvíli zakryl svoji tvář a pak odkryl a s Golgotským křížem (Mt 27,46) po kterém následovalo vzkříšení (Mt 27,53). In: BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 124.

²⁸³ Srov. Jb 38;39.

²⁸⁴ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 119.

²⁸⁵ Srov. Jb 38.

²⁸⁶ Srov. Jb 40,6-19.

²⁸⁷ BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem*, s. 270.

²⁸⁸ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 285.

²⁸⁹ Bůh věděl, že Job v zápasu o jistotu víry obstojí, proto souhlasil se satanovým plánem.

²⁹⁰ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 285-286.

Osmý verš v sedmé kapitole knihy Job,²⁹¹ tento pohled na Boha mění. Bůh svými slovy nepřítakává pouze Jobově modlitbě, ale sděluje tím podstatu o sobě samém. Bůh nikdy neopustil trpícího Joba, po celou dobu byl s ním.²⁹² Kubáč je přesvědčen, že Bůh, nesl-li Jobovu tvář, pak nikdy nebyl mimo jeho příběh, ale v něm, uvnitř příběhu. Bůh „nepředhodil“ satanovi Joba, ale v Jobovi sám sebe. Byl s Jobem spojen (jako byl přítomen v Kristu).²⁹³

„Jobův příběh je ve skutečnosti příběhem trpícího Boha přítomného (...) v člověku,“ který dává odpovědi na otázky týkající se Boha. Bůh je zde ospravedlněn svým jednáním. *„Bůh má zde ve světě Jobovu tvář.“*²⁹⁴ Nebyla chvíle, kdy by Joba opustil, byl s ním účasten po celou dobu jeho utrpení.

Jobova zkušenost, i když s odlišnými aspekty, se v různých dobách opakuje. Jeho výlevy a dotazy znovu ožívají v nitru milionů lidí, kteří jsou postiženi ztrátou toho, co je jim nejdražší.²⁹⁵

²⁹¹ „Aniž mne spatří oko, jež mne vidávalo. Oči tvé budou ke mně, a mne již nebude.“ In: BIBLE: Český ekumenický překlad, Bible kralická, s. 789.

²⁹² Srov. Jb 42,7-8.

²⁹³ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 286.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 287.

²⁹⁵ PANGRAZZI, A. *Proč právě já?: co jsem udělal zlého? : proč Pán dopouští bolest? : a proč nezasáhne?*, s. 17.

3 GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

V této kapitole bude představen Gottfried Wilhelm Leibniz. Jeho život a dílo, pohled na ospravedlnění Boha vzhledem k existenci zla ve světě.

Hlavním literárním zdrojem bude Leibnizova *Theodicea: Pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*. Autorovou motivací k napsání této knihy byl strach spojený s umenšováním Boží dokonalosti; Leibniz usiluje o sloučení dokonalého Boha s faktem zla s cílem porozumět smyslu utrpení a bolesti ve světě. K ospravedlnění Boží dobroty nedochází s Písmem v ruce, ale využitím lidského rozumu. Autor je více filozof soustředěný na rozum.²⁹⁶ Každá esej v *Theodicea* se věnuje tomuto problému, přičemž Leibniz zaujímá různá stanoviska. Toto dílo je celkově složité, nemá podkapitoly. Podrobněji se jím budu zabývat v části 3.2. V závěru se pokusím vysvětlit Leibnizovo pojetí problému teodicey.

3.1 ŽIVOT A DÍLO

G. W. Leibniz (1. 7. 1646 – 14. 11. 1716) byl německým filozofem, matematikem, teologem, lingvistou a vědcem. Narodil se do rodiny profesora etiky a morálky na Filozofické fakultě univerzity v Lipsku.

Leibniz byl všestranně nadaný, už jako dítě se naučil velmi dobře latinu a řečtinu, takže mohl číst antické autory Platóna a Aristotela v originále. Ve čtrnácti letech napsal slavnostní řeč v nerýmovaných verších typické pro antickou poezii (hexametry) na oslavu letnic.

V patnácti letech začal navštěvovat Právnickou fakultu na univerzitě v Lipsku, na níž získal především scholastické vzdělání.²⁹⁷ O dva roky později získal titul bakalář „svobodných umění a světové moudrosti“ – literatury a filozofie. Dále studoval matematiku na univerzitě v Jeně. Když tamní univerzita odmítla jeho studijní práci, odešel na univerzitu do Altdorfu, kde se ještě v témže roce, ve dvaceti letech, stal

²⁹⁶ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 84.

²⁹⁷ MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 7-8.

doktorem práv. Přestože mu bylo na této univerzitě nabídnuto místo profesora, možnost odmítl, poněvadž se nechtěl věnovat pouze univerzitní činnosti.²⁹⁸

Posléze Leibniz odešel do Norimberku, stal se členem společenství Rosenkruciánů, v němž vykonával postavení tajemníka. Následovaly diplomatické a knihovnické služby u mohučského kurfiřta²⁹⁹, ve kterých setrval pět let a napsal řadu děl filozofického a politického zaměření. Náplň jeho práce mu umožňovala hodně cestovat a seznamovat se se zajímavými lidmi, stejně tak s díly jiných autorů a vědců. V roce 1672 byl poslán do Paříže, kde působil čtyři roky. Zde se setkal s velikány vědy, jako byli Fermat, Huygens, Papin a s významnými filozofy kupř. Malebranchem a Arnem. Tato cesta byla pro Leibnize podnětná k uskutečnění významných objevů v matematice a fyzice.³⁰⁰ Roku 1673 představil model „kalkulačky“, která uměla nejen sčítat a odečítat, ale uměla i odmocniny. Za to sklídl uznání a stal se členem londýnské Akademie. Rok poté byl přijat i Isaac Newton. S ním byl Leibniz až do své smrti ve sporu o prvenství objevu diferenciálního počtu a tento spor měl i mezinárodní charakter a ovlivnil neúčasť mocných jak z Anglie, tak i z Německa na pohřbu Leibnize. Pravda je, že Leibnizův vzorec se používá dodnes.

V roce 1676 Leibniz odešel na hannoverský dvůr a stal se knihovníkem vévody Johanna Friedricha. Po jeho smrti 1679 se stal nástupcem Ernst August, u kterého se Leibniz nesetkal s takovým porozuměním. Friedrich byl katolík, Ernst luterán a mezi oběma stranami vznikaly náboženské spory. Leibniz se snažil obě křídla sjednotit, ale to se mu nepodařilo. Ve službách Ernesta vykonal během let 1687-1690 mnoho cest, byl přijat i ve Vatikánu, kde mu byla nabídnuta možnost navštěvovat vatikánskou knihovnu za podmínky, že přijme katolickou víru. To Leibniz odmítl.

Na hannoverském dvoře vedl filozofické rozhovory s královnou Sophií Charlottou. Velmi se sblížili a tento vztah měl vliv i na jeho tvorbu. Pracoval na *Monadologii* a *Teodiceji*.

²⁹⁸ ČELKOVÁ, Z. *Leibnizovo pojetí teodiceje*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Filozofická katedra, Brno 2006. Vedoucí práce prof. PhDr. Břetislav Horyna, Ph.D. s. 13. Dostupné na WWW: <https://is.muni.cz/th/74313/ff_b/Theodicea.txt>.

²⁹⁹ Od 13. st. do 1806 jeden ze sedmi knížat, oprávněný volit panovníka římsko-něm. říše; nejvyšší říšský kancléř. In: *Ilustrovaný encyklopedický slovník: (j-pri)*, s. 277.

³⁰⁰ ČELKOVÁ, Z. *Leibnizovo pojetí teodiceje*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Filozofická katedra, Brno 2006. Vedoucí práce prof. PhDr. Břetislav Horyna, Ph.D. s. 14. Dostupné na WWW: <https://is.muni.cz/th/74313/ff_b/Theodicea.txt>.

Leibniz se zajímal o všechno, nejen o vědu a filozofii, ale i medicínu, matematiku a historii a sledoval objevy. Věnoval se i politice, diplomacii, ekonomice, právu, etice, geologii a jeho práce a názory se dají najít v jeho dílech a mnoha dopisech. Psal převážně v latině a francouzštině. Napsal 15 děl, z toho poslední bylo vydáno až po jeho smrti. Zasloužil se také o zřízení první německé společnosti věd v Prusku (AV v Berlíně v roce 1700). Byl také lingvista, hledal vzájemnou příbuznost mezi jazyky a snažil se o vytvoření univerzálního jazyka.

K Božímu důkazu a metafyzice došel Leibniz od věcí stvořených, resp. od studia pohybu.³⁰¹ Za podstatu světa pokládal nekonečné množství nedělitelných duchovních substancí, monád (nejmenší ontologická jednotka), vnitřně činných a rozrůzněných (Monadologie). Neuznával jejich vzájemné působení (nemají mezi sebou žádnou komunikaci), a přesto vše dobře funguje. To vysvětlil naukou o předzjednané harmonii, kterou tvoří Bůh.³⁰²

Leibniz věřil, že Bůh stvořil náš svět jako dokonalý a zlo je od nedokonalých lidí a nedokonalé bytosti chybují a hřeší. Tímto problémem se zabýval ve svém díle *Theodicea* (1710). Stává se advokátem Boha, ospravedlňuje Boha a vysvětluje, proč lidé prožívají utrpení a vytváří zlo. Rozlišoval mezi pravdami faktu (nahodilé pravdy) a pravdami rozumu (nutné pravdy). Věřil v jednoho Boha, jenž je dostatečný.³⁰³

Leibnize kromě Platóna, Aristotela a Augustina ovlivnili současníci René Descartes (1596-1650), francouzský filozof, matematik a fyzik), Nicolas Malebranche (1638-1715, kněz, francouzský filozof, teolog a vědec), John Locke (1632-1704, anglický filozof) a Baruch Spinoza (1632-1677, holandský filozof židovského původu, racionalista). Leibniz je spolu s Descartem a Spinozou považován za největšího racionalistu 17. století a předchůdce moderní logiky a analytické filosofie.³⁰⁴

Leibniz se snažil sjednotit systémy Platóna, Aristotela a Descarta a najít společné principy.

³⁰¹ MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 7.

³⁰² *Ilustrovaný encyklopedický slovník: (j-pri)*, s. 328.

³⁰³ ÚLEHLOVÁ, I. *Referát do ontologie*. 2000. Dostupné na WWW: <[https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz\(ulehlova\).html](https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz(ulehlova).html)>, čteno 29. 6. 2016>.

³⁰⁴ Gottfried Wilhelm Leibniz. *Wikipedia* [online]. [cit. 2016-06-26]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Wilhelm_Leibniz>.

„*Bůh je nejvyšší substancí, je absolutně dokonalý a neomezený (...). Bůh je moc, která je původem všeho, poznání, jež obsahuje charakter idejí a vůle, jež tvoří změny.*“³⁰⁵

Leibniz věřil v nesmrtelnost těla i duše, protože duše nemůže existovat bez těla. Pouze Bůh nemá tělo.³⁰⁶

Když zemřel (1716), nenašel se nikdo z mocných, kteří by ho doprovodili na poslední cestě, dokonce trvalo měsíc, než ho dovolili pohřbít v kostele. Pouze francouzská Akademie napsala nekrolog o jeho přínosu pro lidstvo, protože ho považovala za největšího vědce a filozofa všech dob.

3.2 THEODICEA: POJEDNÁNÍ O DOBROTĚ BOHA, SVOBODĚ ČLOVĚKA A PŮVODU ZLA

První vydání *Theodicey* vyšlo roku 1710. Jako jediná vyšla ještě za Leibnizova života a stala se klasickým dílem evropské filozofické tradice. *Theodicea* je autorem podána ve formě polemik s relevantními články *Historického a kritického slovníku* R. Bayla (1. vydání 1697). Leibnizovou snahou bylo sloučit víru s rozumem k opozici s Baylovým stanoviskem. V knize nalezneme především diskuzi o zlu ve světě, které je konfrontováno s vírou v existenci Boha jako svrchovaně dobré bytosti; úvahy o Bohu a jeho vztahu k člověku a světu. Předmluva obsahuje přehled témat, která jsou součástí hlavních tří částí. Jejich klíčovými slovy jsou Bůh, poznání, morálka, nutnost, duše, vůle, spása, víra, zlo. Před přechodem k první části ještě autor vkládá kapitolu o vztahu víry a rozumu, na nějž se poté odvolává v úvodu první části.

První část se zabývá vztahem rozumu a víry; otázkou Boha jako příčiny hříchu; dále zlem, které je příčinou dobra; příčinami a připuštěním zla; stvořením světa; co je zlo; Božskou vůlí, odměnami a tresty, trestající spravedlností a duší. Leibniz touto první částí odkrývá problém, na který odpovídá v následujících částech. Druhá část pojednává o morálních příčinách morálního zla, o vzniku zla. Celá tato část je postavena na citacích

³⁰⁵ ÚLEHLOVÁ, I. *Gottfried Wilhelm Leibniz* [online]. 2000 [cit. 2016-06-29]. Dostupné na WWW: <[https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz\(ulehlova\).html](https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz(ulehlova).html)>.

³⁰⁶ ÚLEHLOVÁ, I. *Gottfried Wilhelm Leibniz* [online]. 2000 [cit. 2016-06-29]. Dostupné na WWW: <[https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz\(ulehlova\).html](https://www.phil.muni.cz/fil/studenti/leibniz(ulehlova).html)>.

a komentářích Bayla. Třetí část také komentuje Baylovy výroky a pojednává o fyzickém zlu, zlu viny a svobodě ducha.

Jednotlivým jevům, námitkám, argumentům, tvrzením a závěrům Leibniz věnuje vždy několik odstavců, které značí paragrafy. Avšak přechody k jednotlivým tématům nejsou nijak graficky označeny. Žádná ze tří částí neobsahuje nadpisy. Autor se k různým jevům průběžně vrací a rozvádí je v reakci na dalšího myslitele. Čtenář může mít potíže s vyhledáním například Leibnizova pojetí duše či vůle. Kniha je plná odkazů na jiné myslitele, k nimž autor zaujímá svůj postoj. Nejčastěji se jedná o již zmíněného R. Bayla. Leibnizovi se stává, že dochází k závěru, ke kterému již došel, na což se vždy patřičně odvolává. Sám si je vědom, že se opakuje.

Karel Šprunk vidí v Leibnizově teodiceji čtyři důležité prvky: zlo, svobodnou vůli, Leibnizovu teorii o nekonečném počtu světů,³⁰⁷ Boží dobrotu a moudrost.

V následující podkapitole vymezím Leibnizovo pojetí Boha a vysvětlím, jak byl dle něj stvořen svět. Téměř každá polemika s jiným myslitelem končí Leibnizovým tvrzením, že Bůh je dokonalý, moudrý, dobrotivý a spravedlivý a že před ním žádná námitka neobstojí.

3.3 BŮH

Bůh je pro Leibnize vrcholem, k němuž je třeba dospět. K dokonalému konání volí Bůh při svém tvoření co nejkratší cesty.³⁰⁸ Bůh je všemohoucí (mocný) a vševědoucí (moudrý). Z jeho dobroty vyplývá jeho spravedlnost a svatost. Moudrost je dokonalostí rozumu, dobrota je dokonalostí vůle. Boží dobrota a moudrost mají vždy konat to, co je nejlepší.³⁰⁹

„*Bůh je prvním důvodem věcí.*“³¹⁰ Všechny věci okolo nás jsou nahodilé a neobsahují nic, co by činilo jejich existenci nutnou. Čas, prostor a hmota mohly mít samy o sobě jinou podobu, jiný pohyb, jiné uspořádání. Jaký je tedy důvod existence

³⁰⁷ Srov. 1 Kor 4,9.

³⁰⁸ MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 10, 12.

³⁰⁹ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 16-17.

³¹⁰ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*. 2004, s. 83.

světa, který je pln nahodilých věcí?³¹¹ Tento důvod nalezneme „(...) v *substanci, která má důvod své existence sama v sobě a je v důsledku toho nutná a věčná.*“³¹² Důvod existence světa musí být nekonečný, absolutně dokonalý co do moci, moudrosti a dobroty, neboť se vztahuje ke všemu, co je možné. Vše je navzájem propojeno, proto stačí uznávat pouze jeden takový důvod. Jeho rozum a vůle jsou původem esencí a existence. Leibniz tak popisuje důkaz jediného Boha a skrze něho i důkaz původu věcí.^{313,314}

Co však dělal Bůh, než začal tvořit? Augustin odpovídá, že nedělal nic, protože co jiného by mohl dělat než tvory? Zároveň je ale třeba zamyslet se nad časem, protože Bůh stvořil čas a ten neexistoval před tím, než Bůh začal tvořit. Augustin tedy neví, zda se může ptát, co dělal Bůh dříve, tedy před začátkem svého tvoření, když nebylo tehdy žádného času. Odpovídá si, že Boží léta jsou bez konce, nemíjejí, nepřicházejí (jako ta lidská). Bůh stvořil všechny časy a je před všemi časy. Jeho „dnes“ je věčnost, Jeho dnešek neustupuje zítřejšímu dni, ani nenásleduje po včerejšku. Žádný čas ani tvor není Stvořiteli souvěčný, i kdyby byl některý přede všemi časy.³¹⁵

Leibniz si kladl za úkol zbavit lidi falešných představ, podle nichž Bůh panuje despoticky, není hoden lásky, a ani ji nevzbuzuje. Podstatu zbožnosti netvoří jen strach z Boha, ale také naše ničím nepřekonatelná láska k němu. Musíme však znát jeho dokonalosti, které v nás umějí vzbudit lásku, kterou zasluhuje.³¹⁶

Bůh nyní již nemůže na světě cokoli změnit, aniž bychom nezapochybovali o jeho moudrosti. Bůh tento svět předem poznal, vybral ho a dal mu existenci. Rozhoduje se dokonale, neomylně.³¹⁷ Stvoření našeho světa považoval Leibniz za nejlepší ze všech možných světů – takové stanovisko nezastával ani Augustin, ani Tomáš, ani Calvin či Tresmontant. Bůh je dokonalý, proto musí být i tento svět, který stvořil, dokonalý.³¹⁸

³¹¹ Dle Leibnize nic není bez důvodu, avšak ne vše dokážeme pochopit. In: MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 214. K omezenosti lidského chápání viz též REMEŠ, P. Teodicea a mentální reprezentace Boha. *Universum: Revue české křesťanské akademie*, s. 31.

³¹² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*. 2004, s. 83.

³¹³ Tamtéž, s. 83.

³¹⁴ Leibniz se snaží o racionalistické vysvětlení existence světa.

³¹⁵ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 388-390, 415.

³¹⁶ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 82.

³¹⁷ Tamtéž, s. 108.

³¹⁸ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 85.

Šprunk podotýká, že Bůh není svojí nekonečnou dobrotou zavázán stvořit svět či stvořit ten nejlepší svět. Ale metafyzicky existují dvě věci, které jsou nutné: tento svět musí směřovat k Bohu; tento svět musí být dobrý, zlo zde nesmí převládnout.³¹⁹

Šprunk se vyjadřuje k existenci mnoha možných světů. Myslí si, že může existovat více stejně dokonalých světů. Bůh může vytvořit jakoukoliv věc, po ní ale může vytvořit jinou, lepší. Toto tvoření je možné opakovat do nekonečna. Šprunk tedy dochází k závěru, že nelze mluvit o nejlepším světě.³²⁰ Leibniz ale s možností lepšího tvoření nepočítal. Bůh tvoří vždy jen to nejlepší a nejdokonalejší. Není lepší či horší tvoření. Pokud bychom připustili, že Bůh stvořil nějakou věc méně dobrou než druhou, pak bychom museli pochybovat o jeho schopnostech.³²¹

Vše je od počátku stanoveno. Můžeme namítnout, že pokud je vše dopředu stanoveno, pak Bůh nemůže činit zázraky. Avšak On s nimi počítal jako s možnými v tomto světě, když se rozhodoval pro jeho existenci. Dále lze namítat, že dobré i špatné skutky, sliby a modlitby nemají žádný význam, protože vše je dané, nic nelze změnit. Jde však o sofisma. Tyto skutky, sliby a modlitby Bůh znal již při uspořádávání věcí v tomto světě. Modlitby a dobré skutky byly naklánějícím důvodem, který mohl přimět Boha k milosti nebo odměně.³²²

Bůh vytváří substance, kterým dává sílu a následně je přenechává sobě samým, jen je udržuje v bytí. S tímto výrokiem nesouhlasila většina scholastických teologů. Ono udržování či uchovávání je třeba chápat jako božský neustálý bezprostřední vliv, který závislost tvorů vyžaduje. Závislost se týká substance, ale i činnosti. Můžeme říci, že jde o pokračující tvoření.³²³ To znamená, že tvor dostává od Boha to, co je v něm pozitivní, dobré a dokonalé. Avšak nedokonalosti a nedostatky v činnostech pocházejí z původní omezenosti, kterou má tvor od samého počátku svojí existence. Bůh nám nemohl dát vše.

³¹⁹ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 19.

³²⁰ Tamtéž, s. 14.

³²¹ O Božích schopnostech bychom mohli pochybovat při zjištění, že Bůh nevybral při tvoření ten nejlepší svět. Šprunk píše o „věcech“, které mohou být vnímány jako jedna lepší, druhá horší. Toto vnímání je ale pouze naše lidské vnímání, Boží nahlížení na danou věc bude jiné, protože my nejsme Bůh, nejsme obdařeni stejnou mírou moudrosti a dokonalosti. Další zamyšlení může vyvolat fakt, že na světě existují lidé, kteří páchají zlo, kteří jsou hříšní. Bůh záměrně stvořil tyto lidi tímto způsobem, měl důvod je stvořit jako „horší“.

³²² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 108.

³²³ Tamtéž, s. 96.

To by totiž znamenalo, že bychom byli učiněni Bohem. Stejné myšlenky nalézáme u Augustina.^{324,325}

Budoucnost je bez pochyby určena. Musíme konat svou povinnost podle rozumu, kterým nás Bůh obdařil, a podle pravidel, která nám předepsal. Sloužíme mu tím, že ctíme jeho předpokládanou vůli a přispíváme k dobru, které jsme poznali, protože tomu Bůh chtěl.^{326,327}

Cesty Boží jsou ty nejjednodušší a nejjednotnější, vybral totiž pravidla, která jsou nejpřirozenější, dají se nejsnáze odůvodnit. Vracíme se tak k tématu nejvyšší dokonalosti Boha. Jeho dokonalost zahrnuje morální a fyzické dobro rozumových tvorů, ale také dobro metafyzické, které se týká rovněž tvorů rozumem neobdařených. Zlo vzniká u rozumových tvorů jen jako cosi průvodního; je připouštěno vůli následnou jako součást nejlepšího možného plánu. Metafyzické dobro zahrnuje vše a je tak příčinou toho, že je někdy připuštěno fyzické a morální zlo.

Bůh měl při stvoření tohoto světa jediný cíl – „*projevit a sdělit své dokonalosti způsobem, který by byl nejúčinnější a nejvíce hoden jeho velikosti, moudrosti a dobroty. Ale k tomu právě bylo třeba, aby uvážil všechny skutky tvorů ještě ve stavu čiré možnosti, a pak sestavil nejvhodnější plán.*“^{328,329} Leibniz přirovnává Boha k architektovi, který zvažuje všechno, co ke stavbě nádherného paláce patří (materiál, poloha, náklady, ...). Bůh má na zřeteli sám sebe a nezanedbá nic, čím je sám sobě povinován. Také Kalvín³³⁰ prohlašoval, že „*Bůh měl při volbě a udílení svých milostí velké a spravedlivé důvody, třebaže nám tyto důvody co do jednotlivostí nejsou známy.*“³³¹

³²⁴ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 98.

³²⁵ Srov. AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 424, 470.

³²⁶ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 111.

³²⁷ Hermann Häring označuje Leibnizovo pojetí Boha, který podléhá železnému zákonu rozumu, jako konstrukt Boha. Leibnizova racionalistická metafyzika je ve skutečnosti demontáží Boha. In: GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 87.

³²⁸ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 120.

³²⁹ Deleuze interpretuje Leibnizovo chápání stvoření světa jako kalkul nekonečných posloupností. Na otázku „Co brání Bohu nechat existovat vše možné i nesoumné?“ odpovídá, že by byl Bůh označen jako lhář, podvodník či podfukář. Leibniz pojímá Boha jako nesoumného, protože Bůh udává pravidla hry, které se On sám účastní. Pravidlem je, „(...) *že možné světy nemohou vstoupit do existence, pokud jsou nesoumné se světem, který Bůh zvolil.*“ In: DELEUZE, G. *Záhyb: Leibniz a baroko*, s. 104-107.

³³⁰ Calvin Jean žil v letech 1509-1564. Byl reformačním teologem a spoluzakladatelem švýcarské (kalvinistické) reformace. Byl zastáncem predestinace a svrchovanosti boží vůle. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 213.

³³¹ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 121.

Bůh stvořil svět svobodným hnutím své dobroty, které ho taktéž vedlo k tomu, co je nejlepší. Láska k sobě samému je pro Boha esenciální, láska k jeho slávě nikoliv.³³² Tresmontant tvrdí, že Boží láska je jiná než naše lidská, se kterou máme zkušenost. Naši lásku odvozujeme z bytostí, které milujeme. Tato láska je *po* nich, ale Stvořitelská láska je *před* jsoucný, jež stvořila. „*Je ve shodě se stvořitelským aktem a Bůh v nich miluje, co v nich stvořil ne pro to, co bylo pokaženo, ale co chtěla a chce, co od nich očekává.*“³³³ Boží láska předchází bytí, je příčinou stvořeného jsoucná.³³⁴

Bayle si myslel, že Bůh je svázán nutností, která ho vedla ke stvoření toho nejlepšího. A kdyby nemohl najít cestu k vyloučení hříchů a veškerého zla, pak by byl i bezmocný. Leibniz argumentuje tím, že Bůh nemůže činit jinak než vytvořit to nejlepší. Zla, se kterými se setkáváme, nemohla být z vesmíru³³⁵ vyloučena, protože v něm jsou. Leibniz, v protikladu k Baylovi, věří, že v rozumových tvorech je více morálního dobra než zla.³³⁶

Pokud existuje špatný člověk, Bůh musel najít jeho ideu v oblasti možných jsoucn. Tato idea musela být součástí sledu věcí, který Stvořitel zvolil pro největší dokonalost vesmíru. V něm jsou chyby a hříchy trestány a také ku prospěchu napravovány, tedy vedou k největšímu dobru.³³⁷

Někdo by mohl vyslovit domněnku, že všichni lidé jsou špatní a nemohou se odlišovat svými dobrými či méně špatnými přirozenými vlastnostmi. Ale každý může být špatný jiným způsobem, protože duše jsou původně rozdílné, což určuje předzjednaná harmonie. Dle svých přirozených dispozic mají lidé větší či menší sklon k dobru nebo ke zlu. Bůh zvolil z vyšších důvodů tento vesmír, ve kterém se lidé nacházejí v různých situacích. Ti, „*kteří se setkají s okolnostmi příznivějšími pro svou přirozenou povahu,*“³³⁸ mají menší sklony ke zlu. Gross a Kuschel uvádí, že jsou to právě lidé, kteří se dopouštějí zla. Jsou to lidé, kteří nesou podíl i na přírodních katastrofách, když například nedbale vystavěli hráze. Primární odpovědnost tedy nemůže spadat na Boha. Bůh člověka obdařil svobodnou vůlí a odpovědnost za rozhodnutí nese člověk sám – záleží na něm, zda se

³³² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 227.

³³³ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 39.

³³⁴ Tamtéž, s. 39.

³³⁵ „*Vesmír je od počátku chápán jako materiální systém uspořádaný Prozřetelností, jako Boží hodiny, avšak také jako hierarchie duchovních substancí (...).*“ In: MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 59.

³³⁶ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 219-220.

³³⁷ Tamtéž, s. 291.

³³⁸ Tamtéž, s. 136.

přikloní k blahu či zkáze.³³⁹ Augustin navíc uznává spravedlnost trestu, kterým nás Bůh může odsoudit k utrpení. Je to právě svobodná vůle, která je příčinou páchaného zla. Augustin si je jistý, že ten, kdo něco chce, je on sám, nikdo jiný, a jen on sám nese odpovědnost za své jednání.^{340, 341}

„*Vláda Boha, vláda moudrého, je vláda rozumu.*“³⁴² Bůh je vždy po všech stránkách nějakým způsobem určený, nemůže nevědět, pochybovat, odkládat svůj osud. Jeho vůle je vždy rozhodnutá.³⁴³ Gross a Kuschel vytýkají Leibnizovi, že jeho Bůh je stále moudrý, dobrotivý a spravedlivý, ačkoliv z těchto jeho vlastností vzchází omezenost a bolest.³⁴⁴

Stvořitel mohl zde na zemi uspořádat těla a duše tak, že by tu byl ráj. Také by mohly existovat šťastnější země, než je ta naše. Měl ale dobré důvody k tomu, aby tak neučinil.^{345,346}

W. Sparn³⁴⁷ interpretoval Leibnize takto: problém teodicee, jak ji pojímá Leibniz, je teprve v metodických nárocích novověkého myšlení. Leibniz se snažil podat důkaz, že skutečný svět vyhovuje požadavkům rozumového zdůvodňování, že je nejlepším ze všech možných světů. Chtěl prokázat, že vnější svět představuje uskutečnění rozumu.³⁴⁸

Karel Šprunk srovnává Leibnizova Boha a Boha tradiční filozofie. Leibnizův Bůh je absolutně dobrý, svojí moudrostí je mravně veden k tomu, aby zvolil vždy to nejlepší. Naproti tomu Bůh tradiční filozofie je svrchovaně dobrý a svojí moudrostí vidí nesoulad mezi Božím bytím a jakkoliv dokonalým světem. Vidíme tedy, že tradiční filozofie nedokáže najít shodu mezi Božím bytím, jeho konáním, a dokonalým světem. Leibnizův Bůh je v souladu s dokonalým světem.³⁴⁹

³³⁹ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 91.

³⁴⁰ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 191.

³⁴¹ Gross, Kuschel, Leibniz, Augustin i Whiteová si mysleli, že Bůh dal člověku svobodnou vůli. Naopak Hašpl se domnívá, že lidská vůle nemůže být svobodná, protože je závislá na Boží vůli. Lidská vůle nemůže být absolutní, je jen zlomkem boží vůle. In: HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*, s. 53.

³⁴² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 280.

³⁴³ Tamtéž, s. 284.

³⁴⁴ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 88.

³⁴⁵ LEIBNIZ, G., W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 293.

³⁴⁶ Srov. GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 86.

³⁴⁷ Prof. em. Dr. Walter Sparn, nar. 1941, je německým teologem, od r. 2001 děkanem na Teologické fakultě v Erlangenu. In: Walter Sparn. *Frommann-holzboog* [online]. [cit. 2016-08-20]. Dostupné na WWW: <https://www.frommann-holzboog.de/autoren/walter_sparn; <http://www.theologie.uni-erlangen.de/lehrstuhl-fuer-systematische-theologie-i/prof-em-dr-walter-sparn.html>>. Gross, Kuschel čerpali ze Sparnovy knihy *Leiden – Erfahrung und Denken: Materialien zum Theodizeenproblem*.

³⁴⁸ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 85.

³⁴⁹ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 27.

3.3.1 BŮH JAKO PŘÍČINA HŘÍCHU

Zdá se, že člověk je nucen ke konání dobra nebo zla, za něž nenásleduje odměna ani trest. Tato skutečnost škodí mravnímu jednání a zpochybňuje božskou a lidskou spravedlnost. Bývá namítáno, že vše, co se děje, dokonce i samotná substance hříšného úkonu, je výtvozem Boha. Bůh by tak mohl být označen za fyzickou i morální příčinu hříchu, protože jedná svobodně a na základě dokonalé znalosti věci a jejich možných následků. Sám sobě ale nepřikázal, že musí spolupůsobit při lidském jednání. Zdá se však, že bez jeho spolupůsobení a jisté míry predestinace by nemohla existovat zlá vůle. Božské předurčení, dle Leibnize, se podílí na vzniku zlé vůle člověka (nebo jiného rozumového tvora), protože všechno jednání, i když špatné, závisí na Bohu. Lidé tak mohou dojít k závěru, že Bůh se nestará o to, zda je jeho konání dobré nebo špatné (jedině snad v případě, že bychom jako manichejci věřili ve dva principy Boha – dobrý a zlý).³⁵⁰

Otázkou, zda Bůh může být příčinou hříchu, se zabýval již Tomáš Akvinský, jehož myšlenky nalézáme u Leibnize. Tomáš se nejprve odvolává na Písmo, na 45. kapitolu knihy Izajáš: „*Já jsem Pán, a není jiného Boha, já tvořím světlo a vytvářím temnotu, působím pokoj a vyvolávám zlo (malum)*.“³⁵¹ Pak uvádí další argument z knihy proroka Ámose – Bůh je příčinou všeho dobra, z čehož plyne, že také všeho zla. Dle Tomáše je jasné, že Bůh je příčinou všech věcí. Řád světa si ale žádá, aby existovaly některé věci, které mohou selhat, a někdy i selhávají. Bůh chce ve věcech dobro a řád a tak v důsledku toho a jakoby „mimořádně“ ničí věci.³⁵²

Špatné i dobré jednání závisí na Bohu, z čehož lidé vyvozují závěr, že Bůh koná vše bez ohledu na to, zda je to dobré, či zlé. Dále Leibniz dodává, že teologové obecně míní, že bytí je neustálé tvoření – v důsledku toho je pak člověk neustále tvořen jako zkažený a hříšný. Bayle zastává názor moderních Descartových následovníků³⁵³, když věří, že Bůh je činný a tvorové jen pasivní orgány.³⁵⁴

Mnozí lidé, také Bayle, se střetávají s následujícími obtížemi. Člověk se setkává s pokušením, kterému podléhá. Svým podlehnutím se stává příčinou strašlivých zel a to

³⁵⁰ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 80.

³⁵¹ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 75.

³⁵² Tamtéž, s. 76.

³⁵³ Byli jimi například G. W. Leibniz, B. Spinoza, či okazionalisté, mezi něž patřil Nicolas Malebranche.

³⁵⁴ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 80.

zasáhne celé lidstvo, pro které bude nutností hřešit. Této nutnosti se říká prvotní hřích. Podlehnutí pokušení přinese s sebou smrt, nemoci, neštěstí a bídu pro lidi dobré i zlé. Spásy dojde jen málo lidí, ostatní navěky zahynou. K vyvolení dojde bezdůvodně. Umírněný systém učí, že Bůh chce spasit všechny lidi. Ostatní uznávané systémy tvrdí, že Syn Boží přijal sobě lidskou přirozenost, na základě Boží vůle, aby odčinil lidské hříchy a lidé tak mohli dojít spásy. Posledním důvodem spásy je vždy Bůh. Boží rozhodnutí o vyvolení konkrétního člověka nemá patrný důvod jeho volby, víru a spásu uděluje, komu se mu zlíbí.³⁵⁵

Otázku vyvolení přejímá Leibniz od sv. Augustina, který svou naukou o milosti naráží také na předurčení člověka. Sv. Augustin pojednával o malém počtu vyvolených, kteří jsou z masy hříšníků Bohem vyvoleni a určeni k věčné spáse. Bůh si sám zvolí lidi, které spasí, ostatní nechává v mase zavržených. Vyvolené Bůh povolává k víře a setrvání v ní až do konce. Ostatní jsou ponechání svému osudu, který jim připravil Adam svým hříchem. „*Spása malého počtu vyvolených je nezasloužená, protože závisí na věčné Boží blahovůli a na nezasloužených Božích dobrodiních. Záhuba velkého počtu hříšníků je zasloužená, protože závisí na Adamově hříchu a na hříších osobních.*“³⁵⁶

Proč jsou někteří vyvoleni a spaseni? Proč ti druzí ne? Má snad Bůh nedostatek dobroty, když ji rozdělí jen některým lidem? Je to spravedlivé? Lidé jsou odlišeni vnitřní a vnější milostí. Přirozené založení může být zlepšováno nebo zhoršováno vlivem výchovy, působením styku s lidmi nebo příklady. Vnější milosti mohou být ovlivněny vyvolanými okolnostmi, nad kterými má moc jen Bůh. Lidé tak neovlivní svou spásu. Leibniz uvádí sv. Augustina, který říká, že lidé jsou skrze Adamův hřích uvrženi do záhuby, ale přece z ní některé vytrhuje na základě své čiré dobroty³⁵⁷. Opět však stojíme před otázkou, proč Bůh nezachraňuje všechny? Proč mají někteří přednost před jinými? Bůh je pánem lidí, je dobrý a spravedlivý, jeho moc je absolutní. Leibniz vysvětluje, že Bůh dopustil pád prvního člověka s pečlivým uvážením všech důsledků. Je třeba dojít poznání následků prvního hříchu, který Bůh připustil. Bůh, stejně jako moudrý člověk, nerozhoduje o ničem, aniž by uvážil následky.³⁵⁸

³⁵⁵ Tamtéž, s. 81.

³⁵⁶ BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*, s. 14-15.

³⁵⁷ Augustin si myslí, že kdyby Adam neodpadl od Boha, pak by na lidi nedopadlo moře hořkosti – jsou zvědaví, bouřlivě nadutí a lehkomyšlně těkaví. In: AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 495.

³⁵⁸ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 16-17.

Podle Leibnize Bůh zachraňuje ale příliš málo lidí, ostatní ponechává ďáblu, který je trýzní. A i když mohou ostatní lidé být stvořeni k šíření Božské dobroty a spravedlnosti, kvůli ďáblu trápení začnou Stvořiteli zlořečit. Leibniz si uvědomuje, že jsou tito lidé pak nešťastní po celou věčnost jen proto, že Bůh vystavil jejich předky pokušení, o němž věděl, že mu podlehnou. Mnoho lidí, dětí a dospělých zemře dřív, než se jim dostane pomoci, aby hříchu unikli. Zůstávají tak vzbouřeni proti Bohu a uvrženi do bídy, ačkoliv třeba nebyli horší než malá část vyvolených. Malá část z nich mohla být i méně vinna než vyvolení, kteří došli milosti bezdůvodně. Spasení lidé si můžou užívat věčného štěstí, které si však nezaslouží.³⁵⁹

Nešťastní lidé jsou v zásadě „vzbouřenci“, kteří ztratili důvěru v Boží Prozřetelnost, a zasluhují si tedy svůj úděl. Kdyby tito „nespokojenci“ znali řád vesmíru, uznali by, že bylo nemožné uspořádat jej lépe, než je.³⁶⁰

3.4 ZLO

Leibniz vysvětluje zlo jako *conditio sine qua non* (nutnou podmínku dobra). Toto tvrzení však nelze chápat dle principu nutnosti, ale dle principu vhodnosti.³⁶¹ Zlo rozlišuje na morální, fyzické a metafyzické. Morálnímu zlu (tedy hříchu) se věnuje ve druhé hlavní části knihy, fyzickému ve třetí hlavní části.

Morální zlo neboli zlo samo je spojeno se sebeurčením a svobodou. Toto zlo představuje nevyhnutelnou nedokonalost konečných stvoření.

Fyzické zlo neboli bolest je dáno existencí hmoty, tělesností. Bolest chápe Leibniz jako trest či výchovný prostředek. Bolesti jsou snesitelné, pokud jsou přijímány s rozumem, trpělivostí a důvěrou v to, že slouží k tomu nejlepšímu.³⁶²

Poslední zdroj zla je dle Leibnize metafyzický. Metafyzické zlo je nedokonalost, která je vlastní jsoucnům jako takovým. Konečné bytosti jsou tedy nedokonalé, což představuje základ pro možnost omylu a zla. Věci jsou nedokonalé a konečné, protože jsou stvořené,

³⁵⁹ Tamtéž, s. 82.

³⁶⁰ MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*, s. 210.

³⁶¹ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 26.

³⁶² GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 86.

mají účast na Božím bytí. Ale i tato účast je konečná. Pramen zla je třeba hledat v ideální přirozenosti tvora, avšak jen pokud je obsažena ve věčných pravdách, jež jsou v Božím rozumu nezávisle na Jeho vůli. Leibniz poukazuje na to, že je třeba vzít v úvahu, že již před hříchem existuje v tvoru původní nedokonalost, protože je bytostně omezen. Tvor tedy nemůže všechno vědět, může se zmýlit a dělat chyby. Pramen věcí je třeba hledat v oblasti věčných pravd, jež jsou ideální příčinou zla i dobra. Zdroj zla je sice v Bohu (v ideách možných světů), ale příčinu tohoto zdroje nehledejme v Něm, ale v oblasti věčných pravd.³⁶³

Fyzické a morální zlo jsou následky metafyzického zla. Je-li metafyzické zlo opravdu zlem, pak všechny stvořené, konečné věci v sobě nesou radikální zlo. Základní zlo je tak na základě metafyziky součástí světa.³⁶⁴

Zlo chápe Leibniz, po vzoru Augustina³⁶⁵, jako privaci, kterou Aristoteles vysvětluje jako nepřítomnost dobrého – věc buď má to, co mít nemá, anebo nemá to, co by mít měla. Tak může například nějakému tvorovi chybět zrak. Pokud budeme privaci pojímat v tomto širokém smyslu, pak opravdu zahrnuje všechny tři druhy zla. Dnes je privace chápána úžeji než u Aristotela. Dnes je vysvětlována jako nedostatek něčeho náležitého. Zlo je nedostatkem náležitého dobra. Například pro člověka znamená slepota zlo, avšak pro rostlinu slepota zlo nepředstavuje.³⁶⁶

Leibniz pojímá privaci jako nepřítomnost něčeho pozitivního. Zlo záleží a pochází z privace a pozitivní prvek je jí jen jakýmsi doprovodem. Negativní prvek značí nepřítomnost nějaké dokonalosti, omezenost. Nedostatek je obsažen již v substanci a jejich činnostech. Bůh tvorům neustále dává a produkuje to, co je pozitivní a dokonalé. Chyby a nedostatky jsou jen následky původní omezenosti, kterou má tvor od začátku své existence. Privace má tedy povahu omezení.³⁶⁷ Původní omezenost tvorů je základní privací, metafyzickým zlem. Metafyzické zlo pak tvoří základ a příčinu pro mravní

a fyzické zlo. Šprunk tvrdí, že zlo má nutně nějakou příčinu, jinak by mohlo být samo od sebe, avšak samo od sebe je jen nejvyšší dobro. Tradiční filozofie rozlišuje příčinu

³⁶³ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 20-21.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 3-4.

³⁶⁵ Augustin si původně myslel, že zlo je druhá bytost v nás, tmavá a ošklivá, sestávající ze dvou částí – tuhé (země) a řídké (vzduch). Řídký prvek chápal jako zlého ducha. In: AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 142.

³⁶⁶ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 2.

³⁶⁷ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 2-3.

přímou a nahodilou. Přímá příčina je ke svému účinku zaměřena vlastní povahou, jako například: oheň hřeje. Nahodilá příčina má svůj účinek na základě něčeho, co ji doprovází, například: vzduch je škodlivý, pokud je smíchán s chlorem. Příčinou zla je, dle Šprunka, příčina nahodilá.³⁶⁸

Společně s Platoniky a scholastiky Augustin tvrdil, že Bůh je příčinou materiální stránky zla, která se pojí s tím, co je pozitivní. Formální stránka zla záleží v privaci. Zlo je temnota a určitým druhem privace je svým charakterem také nevědomost, omyl i zloba.³⁶⁹ Augustin se pokoušel vysvětlit vztah Boha a zla tím, že se snažil odlehčit Bohu a zatížit člověka. Původ zla a utrpení ve světě, včetně odpovědnosti za ně, je vztahován výlučně k člověku. Z toho vyplývá, že Bůh je v otázce teodiceji mimo hru. Avšak Bůh je sám autorem a režisérem hry, nemůže z ní být tedy vyřazen. Leibnizův pokus o teodiceu je jen obměnou augustinovského a tomistického modelu v novověku.³⁷⁰

Tresmontant uvádí, že Leibniz označuje zlo jako disonanci v symfonii, která je zakončena souzvukem ospravedlňujícím tuto disonanci. Myslí si, že tragičnost je nezbytným hudebním prvkem pro krásu vesmírné symfonie. Ospravedlnění zla je tak chápáno esteticky.³⁷¹

V komentářích Baylových filozofických tezí (ve druhé části knihy) se dočítáme například to, že Bůh dává lidem rozum, z čehož vznikají různá zla. Boží čistá předchozí vůle má snahu dát lidem rozum jako velké dobro a zabránit zlům. „*Zlo nebo směs dobra a zla, v níž zlo převažuje, se tedy děje jako něco průvodního, protože jsou spojeny s většími dobry, která jsou mimo onu směs.*“³⁷² Leibniz připouští, že Bůh činí dobra, která se obracejí ve zlo vinou člověka, což je třeba chápat jako spravedlivý trest za zneužívání Boží milosti. Bůh koná jen to, co mu kážou jeho moudrost a dobrota, a není odpovědný za zlo, které připouští. „*Dokonce ani lidé, když konají svou povinnost, nejsou odpovědní za to, co se stane, ať už to předvídali, nebo ne.*“³⁷³

Na otázku, zda Adam zhřešil svobodně, Leibniz odpovídá, že ano. Bůh ho viděl jako hřešícího již ve stavu člověka pouze možného, jenž nabyl existence na základě úradku připouštějícího hřích. Člověk má v sobě jistou míru determinace k hříchu, avšak tím není

³⁶⁸ Tamtéž, s. 20.

³⁶⁹ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 97-98.

³⁷⁰ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 92-93.

³⁷¹ TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*, s. 86-87.

³⁷² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 144-145.

³⁷³ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 148.

myšleno, že může nehřešit, anebo že má nést vinu a zasloužit si trest, protože hřeší. Tento trest pomáhá člověku a druhým lidem k tomu, aby se podruhé rozhodli nehřešit.³⁷⁴ Spory o predestinaci měla urovnat synoda ve Valencii již v roce 855 tím, že stanovila, že Boží předvedění neukládá člověku, aby byl nutně takový, jaký je. Bůh ví dopředu vše, než se to stane; ví předem, čím se člověk stane ze své vůle. Tato stanoviska Leibniz přejímá. Synoda dále také stanovila, že zlí nehynou proto, že by nemohli být dobrými, ale protože dobrými být nechtěli, a pro svou nepravost zůstávali mezi zavrženými buď v důsledku prvotního, nebo osobního hříchu.³⁷⁵

Boží předvedění a prozřetelnost nemohou uškodit jeho spravedlnosti, dobrotě ani naší svobodě. Potíž se skrývá v otázce Božího spolupůsobení s činnostmi tvora. Činnost má původ v tvorovi po stránce omezení neboli negací, které si v sobě tvor nese. Bůh je původcem fyzického zla v případě, že již existuje morální zlo. Bůh připustil fyzické zlo jako důsledek připuštěného morálního zla. Tvor závisí na Boží činnosti nepřetržitě, a to stejnou měrou v počátku jeho existence jako na konci. Tvor by přestal existovat, kdyby Bůh nepokračoval ve své činnosti, která je svobodná.³⁷⁶

Bayle zastává názor, že ve světě je více fyzického zla než fyzického dobra. Fyzické zlo je strast, bolest, zármutek a jiné nepříjemnosti. Fyzické dobro je v jakémsi středním stavu, kterým může být například zdraví. Dobro zdraví a jiná dobra si uvědomujeme až tehdy, když jsme o ně přišli.³⁷⁷ Leibniz tvrdí, že dobro převažuje nad zlem. Avšak příliš časté a intenzivní požívání slastí představuje hodně velké zlo.³⁷⁸

Zlu věnují lidé větší pozornost než dobru, což potvrzuje, že zlo je méně časté. Lidé si neváží své přirozenosti, možná proto, že nevidí jiné tvory, se kterými by mohli soupeřit. Leibniz si myslí, že naše neřesti převažují nad našimi ctnostmi, což je účinkem prvotního hříchu. Lactantius³⁷⁹ tvrdí, že lidé si stěžují i na nejmenší zlo a pak zapomínají na dobro, z něhož se těšili. Bayle dodává, že tento pocit lidem stačí k tomu, aby si mysleli, že se jim vede zle, protože pocit je pro ně mírou dobra a zla. Leibniz souhlasí, že se nám vede

³⁷⁴ Tamtéž, s. 303.

³⁷⁵ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 62.

³⁷⁶ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 308-312.

³⁷⁷ Srov. REMEŠ, P. Teodicea a mentální reprezentace Boha. *Universum: Revue české křesťanské akademie*, s. 32.

³⁷⁸ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 236-237.

³⁷⁹ Římský filozof, spisovatel a rétor Lactantius Lucus Caecilius Firmianus žil v letech 250-325. Je autorem soustavy křesťanského učení pro apologetické potřeby. Křesťanskou nauku povyšoval nad vědění filozofů, které považoval za zdánlivé. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 236.

zle, pokud máme smutné myšlenky, to ale nebrání tomu, abychom se měli dobře předtím a aby dobro převažovalo nad zlem.³⁸⁰

Maimonides³⁸¹ říká, že je třeba uvážit, jak malý je člověk ve srovnání s vesmírem, a i kdyby zlo převažovalo mezi lidmi, nemusí tomu tak být mezi anděly nebo nebeskými tělesy. Leibniz připomíná svoje stanovisko k poměru počtu lidí zavržených a spasených. I kdyby byl počet lidí zavržených vyšší, než počet lidí spasených, nebrání to nijak tomu, aby bylo mezi rozumovými tvory více dobra než zla jak morálního, tak fyzického. Boží obec by i přesto byla nejdokonalším státem.³⁸²

3.4.1 PŘÍČINA A PŘIPUŠTĚNÍ ZLA

Ospravedlnění Boha tváří v tvář zlu bylo dle Deleuzeho vždy běžným tématem filozofie. Dobu baroka Deleuze nazývá jako dlouhý okamžik krize, při které dochází ke zhroucení světa. K obnovení musí dojít skrze advokáta (jímž by mohl být Leibniz). Svět musí být ten nejlepší v každé své nejmenší části, jinak by jako celek nebyl nejdokonaljší.³⁸³

Obtížnou se jeví otázka po příčině a původu zla. Všechno bytí sice odvozujeme od Boha, ale pramen zla musíme hledat v ideální přirozenosti tvora s podmínkou, že je tato přirozenost součástí věčných pravd, které existují v Božím rozumu nezávisle na jeho vůli. Připomenu zde z předchozí podkapitoly, že zlo můžeme zkoumat z pohledu metafyziky, fyziky a morálky. Metafyzické zlo je založeno na nedokonalosti, fyzické zlo na utrpení a morální zlo na hříchu. Fyzické a morální zlo nejsou nutné, avšak zakládají se na věčných pravdách a jsou tedy možné. Vesmírná říše obsahuje všechny možnosti, proto musí existovat nekonečně mnoho možných světů a zlo do nich musí vstupovat. Dokonce ani nejlepší ze všech světů nemůže být zbaven zla. To vedlo Boha k tomu, aby zlo

³⁸⁰ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 240-241.

³⁸¹ Moše ben Maimon (Maimonides či zkratkou RMBM), žil v letech 1135-1204. Byl židovským myslitelem, ovlivněn Aristotelem. Tvrdil, že mezi náboženstvím a filozofií nemůže být rozpor, protože se kryjí s rozumovým poznáním – poznání Boha je nejvyšším stupněm oběho. Člověk může svým intelektem pochopit pouze to, čím Bůh není, nikoli čím je. Kládí důraz na odpovědnost člověka za své rozhodování, které není předurčené. Člověk sám volí to zlé či dobré. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 278-279.

³⁸² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 244.

³⁸³ DELEUZE, G. *Záhyb: Leibniz a baroko*, s. 117-118.

připustil.³⁸⁴ Z předloženého vyplývá, že je nutné metafyzické zlo. Pokud Leibniz tvrdí, že fyzické a morální zlo nejsou nutné, určitě záměrně neuvedl zlo metafyzické. Pokud tedy, co do nutnosti, nejsou nutné pouze fyzické a morální zlo, pak lze dojít k závěru, že metafyzické zlo je nutné. A je to právě ono metafyzické zlo, které musí existovat v každém možném světě? Vždyť ani nejlepší ze všech světů dle Leibnize nemůže být zbaven zla. Fyzické a morální zlo nejsou nutné, tedy nemusí existovat. Ale v každém světě musí být nějaké zlo, pravděpodobně to metafyzické. Metafyzické zlo je založeno na nedokonalosti. Každý z možných světů obsahuje tedy nedokonalosti, stejně jako ten náš?

Šprunk interpretuje Leibnizovu odpověď na otázku, proč Bůh připouští zlo, takto: „*Protože nejlepší možný svět nutně obsahuje zlo, a protože Bůh nutně (morální nutností) chce nejlepší možný svět.*“³⁸⁵

Co je vlastně „připuštění“? Nejdříve musíme objasnit povahu vůle. Vůle hraje důležitou roli při záměru něco vykonat, přičemž náš záměr musí být dobrý. Tuto vůli nazývá Leibniz vůlí *předchozí*, která není závislá na ničem ostatním a uvažuje o každém dobru zvlášť. Bůh tíhne ke každému dobru a činí tak předchozí vůlí. „*Tato vůle je sama o sobě účinná, to znamená, že by následoval účinek, kdyby neexistoval nějaký silnější důvod, který tomu brání. Neboť tato vůle není činná s nejvyšší snahou, jinak by vždy dosáhla plného účinku, protože Bůh je pánem všech věcí.*“³⁸⁶ Úplný a neodvratný zdar je připisován vůli „*následné*“ (konečné, rozhodující). Pro tuto vůli platí pravidlo, že to, co chceme, vždy vykonáme (pokud je to možné). Tato konečná a rozhodující vůle vzešla z konfliktů jednání „*předchozí*“ vůle, která se rozhodovala mezi dobrem a zlem. Leibniz vyvozuje, že Bůh chce nejprve to, co je dobré, pak to, co je nejlepší. Morální zlo Bůh nechce. Fyzické zlo a utrpení si Bůh nepřeje už vůbec. Absolutní předurčení k zatracení neexistuje. Pro fyzické zlo se Bůh rozhodne, když chce člověka potrestat za provinění, nebo jako prostředek k nějakému cíli – tedy aby odvrátil větší zla. Zlo bývá často využíváno k tomu, abychom více ocenili dobro. Někdy zlo slouží k tomu, aby zdokonalilo toho, kdo jím trpí.^{387,388}

³⁸⁴ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 91-92.

³⁸⁵ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 25.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 22.

³⁸⁷ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 93-94.

³⁸⁸ Například příběh Jobův.

Hermann Häring³⁸⁹ hodnotí Leibnizova Boha sice jako dobrého, ale On již není rozhořčeným nepřitelem zla, když ho připouští.³⁹⁰

Zlo může být připuštěno pouze v případě, že k němu dochází na základě nevyhnutelné povinnosti. Leibniz uvádí konkrétní příklad – „(...) jako kdyby důstojník, který má hlídat důležité stanoviště, z tohoto místa odešel – zvláště v době nebezpečí -, aby ve městě zabránil pūtce dvou vojáků posádky, kteří se chtějí navzájem zabít.“³⁹¹ Nesmíme ale připouštět či konat morální zlo, aby z něho vzešlo fyzické dobro (neschválíme, aby panovník spáchal zločin nebo ho dovolil jen proto, aby zachránil stát). Bůh se řídí dobrem, vždy zvolí to, co je absolutně nejlepší. Všechno dobro o sobě chce Bůh předchůdně; to, co je nejlepší, je mu cílem následným; indiferentní věci a fyzické zlo někdy volí jako prostředek. Boží následná vůle, která se zabývá hříchem, má proto povahu připuštění.³⁹²

Leibniz poukazuje na velikost morálního zla, které je zdrojem zla fyzického. Tento zdroj nalzáme v tvoru, jenž má největší sílu a schopnost zlo konat. Autor srovnává zlou vůli tvora s manichejským zlým principem ve vesmíru. Člověk tak dokáže způsobit více zla než například zemětřesení. Špatný člověk má radost z působení utrpení a ničení. Bůh však vytváří co nejvíce dobra, k čemuž má potřebné vědění a moc. Je nemožné, aby v sobě měl pochybení, vinu a hřích. Připouští-li Bůh hřích, je veden moudrostí a ctností.³⁹³

Bůh zná předem špatné skutky, ale jak si vysvětlit to, že je ve své všemohoucnosti připouští? Leibniz se domnívá, že Conrad Vorstius³⁹⁴ se velmi mýlí, když upírá Bohu poznání jednotlivostí ve věcech a budoucích událostí jen proto, aby uznal něco, co není v souladu s jeho dobrotou. Mýlí se také ti, kteří všechno dění přisuzují Boží vůli. Tito pak podezřívají Boha z úmyslného uvádění lidí do hříchu, z potěchy nad jejich trestáním. Bůh by tak mohl činit, protože nad ním není žádného vyššího soudce. Tímto smýšlením se ale ničí Boží spravedlnost, která pozbývá zákony dobra a přímo směřuje ke zlu. Leibniz se

³⁸⁹ Hermann Häring, nar. 1937, je německý reformní katolický teolog.

³⁹⁰ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 87.

³⁹¹ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 94.

³⁹² Tamtéž, s. 94-95.

³⁹³ Tamtéž, s. 95.

³⁹⁴ Conrad Vorstius, německý teolog a reformátor, žil v letech 1569-1622. Snažil se zmírnit Kalvínské pojetí predestinace. In: *Conradus Vorstius* [online]. Biblical training. [cit. 2016-08-04]. Dostupné na WWW: <<https://www.biblicaltraining.org/library/conradus-vorstius-konrad-von-der-vorst>>.

zřiká Platónova tvrzení, že spravedlivé je to, co se líbí silnějšímu (Thrasymachova³⁹⁵ definice), právo je určeno mocí. Takové pojetí by nevedlo lidi k dobrému a láskyplnému napodobování Boha. Leibniz však s potěšením konstatuje, že tyto nauky u teologů již téměř nenalzáme.³⁹⁶

Leibniz v reakci na jednu z filozofických tezí Bayla uvádí, že připuštění zla Bohem tak, jak to činí, je největší dobrotou. Moudrost totiž Bohu ukazuje, jak nejlépe uplatňovat jeho dobrotu, a pokud z toho vyplyne zlo, pak jde o nevyhnutelný následek toho, co Bůh považuje za nejlepší. Pokud Bůh na někoho uvalí vinu, pak je touto vinou zatížen již před jeho existencí, tedy v jeho ideji a ještě před Božím úralkem, který mu dá existenci.³⁹⁷

Leibniz nesouhlasí s Baylovou tezí, která pojednává o připuštění zla, jemuž můžeme zabránit. Pokud tak neučiníme, znamená to dle Bayla, že se nestaráme, zda se něco stane či nestane. Bůh má své důvody, proč zlo toleruje. Vyvozuje z něho větší dobro, a ještě ho spojuje s největšími možnými dobry. Větším dobrem je míněna dokonalost tohoto světa.³⁹⁸

Leibniz souhlasí s Beckerem³⁹⁹, že ďáblovi se nesmí dávat moc a autorita, jež by ho stavěly na stejnou pozici, jakou má Bůh. Původ hříchu sahá hlouběji než k ďáblu. Hřích se zakládá na původní nedokonalosti tvorů.⁴⁰⁰ „(...) Bůh je povinen připustit zločin druhého, pokud mu nemůže zabránit, aniž se sám proviní proti tomu, čím je sám sobě povinován.“⁴⁰¹

Svět by nebyl lepší, kdyby byl býval zproštěn hříchu a utrpení. Bůh vše ve světě uspořádal jednou provždy a věděl přitom předem o modlitbách lidí, o dobrém i špatném konání a o všem ostatním. Ve vesmíru nesmí být nic změněno, změnila by se jeho esence. Kdyby ve světě chybělo zlo, nebyl by to již tento svět, který Bůh zvolil jako nejlepší. Svět bez hříchu a neštěstí je jen utopie. Zlo bývá často příčinou dobra. I Ježíš Kristus přišel důsledkem hříchu. Preláti galikánské církve (zastánci sv. Augustina) tvrdí, že dění, které

³⁹⁵ Thrasymachos z Chalkedónu žil kolem roku 420 př. Kr. Byl řeckým filozofem, sofistou. Spravedlnost spočívala dle něho v prospěchu silnějšího, proto se všude okolo nás setkáváme s nespravedlností. Jestli Bohové tyto nespravedlnosti přehlížejí, vyvozuje z toho Thrasymachos, že se nestarají o lidské záležitosti. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 418.

³⁹⁶ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 15-16.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 149.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 157.

³⁹⁹ Německý filozof, fenomenolog Becker Oskar, žil v letech 1889-1964. Navázal na M. Heideggera v otázce para-existence, která je vztažena ke smrti i zrození, není ničím vázána. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 50.

⁴⁰⁰ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 176.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 178.

je zasaženo hříchem, je lepší než jiné dění bez hříchu. Leibniz s preláty souhlasí a klade otázku: „*A není snad nejčastěji třeba trocha zla, má-li být dobro patrnější, tj. větší?*“⁴⁰²

Leibniz přiznává, že existují věci, které nejsou v pořádku. Některým špatným lidem se daří dobře a mnoha dobrým lidem se daří špatně⁴⁰³ Lidí, kteří jsou navěky zavržení, je nesrovnatelně víc než lidí spasených, avšak vezmeme-li v úvahu velikost Boží obce, jeví se zlo ve srovnání s dobrem jako téměř nijaké. Stejně tak můžeme soudit o poměru zla s velikostí celého vesmíru.⁴⁰⁴ Přesto je Leibniz přesvědčen, že Boží jednání je možné ospravedlnit mnoha způsoby. Stačí uvěřit Boží moudrosti, spravedlivému soudu jeho svatosti a dobrotě.⁴⁰⁵

Leibnizův optimismus se vlivem zemětřesení v Lisabonu roku 1755 začal hroutit. Tehdy zemřelo na 30 000 lidí. Voltaire, který vydal roku 1759 *Candide neboli optimismus*, se Leibnizovu optimismu vysmál. Voltaire zpochybnil hlavní zásadu leibnizovské metafyziky již v roce 1755, kdy k zemětřesení došlo. Byly to právě pochybnosti a zkušenosti s tímto světem, které objasňují zhroucení racionální teodicey.⁴⁰⁶

Karel Šprunk uvádí, že Leibniz, stejně jako tradiční filozofie a teologie, vychází z Augustinova principu, že všemohoucí Bůh je nejvyšší dobrý, nedovolil by zlu existovat, kdyby z něho nemohl učinit dobro. Také Tomáš Akvinský zastával tento názor. Kritikové theismu odmítají možnost přípuštění zla u Boha a zpochybňují ideu většího dobra, pro které je zlo přípuštěno – uvažme, kolika způsoby a jak mnoho trpí lidé a zvířata na tomto světě. Dle theistů jde nakonec o to, co je to větší dobro, které nepoznáváme a posteriori (ze zkušenosti)? Dobro se někdy ukáže po delším čase, většinou ho však ani nepoznáme. Pokud tedy Leibniz říká, že zlo je přípuštěno kvůli velkému dobru, je to tvrzeno a priori, k čemuž vede metafyzická nutnost.⁴⁰⁷

⁴⁰² LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 86.

⁴⁰³ Tato Leibnizova úvaha vybízí k zamyšlení se nad příběhem Joba, který ač dobrý, přesto byl trestán.

⁴⁰⁴ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 87-91.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 136.

⁴⁰⁶ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 88-89.

⁴⁰⁷ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 25-26.

3.5 LEIBNIZOVA THEODICEA

Leibnizovým cílem bylo ospravedlnění Boha tváří v tvář utrpení ve světě. Bůh podle něj je věčné a nutné jsoucno, stejně tak zlo existuje nutně, poněvadž pramení z přirozenosti tvora.⁴⁰⁸

Zlo není předmětem Boží vůle, je nutnou podmínkou. Bůh jej připouští na základě moudrosti a ctnosti.⁴⁰⁹ Zlo bývá často příčinou dobra (s ohledem na celek). Jak uvádí Leibniz: „*Připouštět zlo, jak to činí Bůh, je největší dobro.*“⁴¹⁰

Karel Šprunk zmiňuje theisty, kteří si také mysleli, že Bůh může chtít zlo. Důvody mohou být různé. Jedni si například myslí, že je dobré, aby se dělo nejen dobro, ale i zlo, protože zlo často vede ke vzniku dobra (přírodní katastrofa vyvolá v lidech solidaritu). Tento důvod ale nezohledňuje fakt, že jde jen o nahodilé dobro, které nebylo původně k dobru zaměřeno. O věcech nelze smýšlet dle toho, jestli se dějí nahodile, ale podle toho, co jsou samy o sobě. Druzí theisté míní, že zlo přispívá k dokonalosti a kráse světa, a proto i Bůh chce vše, co přispívá k dokonalosti a kráse vesmíru – tedy i zlo. I zde jde ale podle Šprunka o nahodilost, protože zlo samo o sobě znamená destrukci dobra a řádu. „*Tedy chtít zlo, pokud je zaměřeno k dobru, znamená chtít to, co je samo o sobě zlé, a proto to odporuje nejvyšší dobrotě.*“⁴¹¹ Existuje však chtění zla, které neodporuje mravní dobrotě. Někdy chceme nějaké dobro, ale to je spojené se zlem – například nemocný člověk, který chce být zdravý, ale jeho léčba je bolestivá a riziková. Toto nepřímé chtění zla nazývá Šprunk jako „*připuštění zla*“. Chtění dobra v tomto případě nesměruje ke zlu. Toto zlo je spojeno s dobrem, které chceme přímo. Pro připuštění zla musíme mít dostatečný důvod.⁴¹²

Preláti galikánské církve (zastánci sv. Augustina) tvrdí, že dění, které je zasaženo hříchem, je lepší než jiné dění bez hříchu. Leibniz s preláty souhlasí a klade otázku: „*A není snad nejčastěji třeba trocha zla, má-li být dobro patrnější, tj. větší?*“⁴¹³ Pokud jsme zcela zdraví, těšíme se z něho a děkujeme za něj Bohu v dostatečné míře? Ne, často

⁴⁰⁸ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, 137.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 95

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 149.

⁴¹¹ ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*, s. 23.

⁴¹² Tamtéž, s. 23-24.

⁴¹³ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 86.

se těšíme ze svého zdraví až v okamžiku, kdy přišla nemoc a my ji překonali. Nemoc (zlo) musela přijít, abychom si vážili zdraví. Měli bychom také uvažovat o poměru dobra a zla – zdraví a nemoci. Mohlo by se zdát, že zla ve srovnání s dobry jsou velká a početná. Ale Bůh učinil lidské tělo odolné, a tak vyjádřeme údiv nad tím, že onemocníme jen někdy. Leibnizův obdiv si zaslouhují lidé, kteří si nestěžují na přírodu a svůj osud, jsou s nimi spokojeni, přestože nemají nejlepší úděl. Argumenty proti osudu a přírodě jsou vlastně námitkami proti ustanovením Prozřetelnosti.⁴¹⁴

Uvedu zde, co si myslí o Leibnizově teodiceii Immanuel Kant, který je jeho kritikem: Před soudním dvorem filozofie nemůže Leibnizovo ospravedlnění obstát, protože neospravedlňuje mravní moudrost vlády nad světem v konfrontaci s pochybnostmi, které vznikají na základě zkušeností v tomto světě. Kant se odvolává na biblickou knihu Job, která ukázala ztroskotání každého rozumového ospravedlnění Boha. Joba by pravděpodobně čekal krutý osud, kdyby se ocitl před soudem dogmatických teologů, synodou či inkvizicí. Je to jen upřímné srdce, poctivost a odpor k předstíranému přesvědčení, které rozhodly o tom, že poctivý muž má před Bohem větší důležitost než náboženský pochlebník.⁴¹⁵

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 84-87.

⁴¹⁵ GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 89.

4 CLAUDE TRESMONTANT

V této kapitole se budu zabývat dalším autorem, který nabízí jiný způsob, jak chápat teodiceu. Je jím Claude Tresmontant, jenž věřil v rozumové uvažování o Bohu a o všem, co s ním souviselo. Autor se snaží o překonání rozporu mezi vědou a náboženstvím.

4.1 ŽIVOT A DÍLO C. TRESMONTANTA

Claude Tresmontant žil v letech 1925 až 1997. Byl francouzským katolickým filozofem. Vyznával učení Teilharda de Chardina⁴¹⁶. Zabýval se dějinami středověkého metafyzického myšlení, dějinami teologie a radikálními otázkami původu, smyslu a cíle kosmické evoluce.⁴¹⁷ Tresmontant nebyl jen filozofem, ale také teologem. Vyučoval filozofii na Sorbonně a byl členem akademie morálních a politických věd.⁴¹⁸ Byl jedním z nejschopnějších mladých francouzských filozofujících teologů. Ve svém mladém věku napsal několik knih a jeho práce byly přeloženy do němčiny, španělštiny a angličtiny. Jeho *Esej o hebrejském myšlení* byla publikována v roce 1953, když Tresmontantovi nebylo ještě ani třicet let.⁴¹⁹

Tresmontant věřil, že lidský rozum může dokázat Boží existenci. Základem teologie je důkaz, že existuje transcendentální absolutní bytost, jíž je stvořitel nebe a země. Tato bytost může být nazvána Bohem. Druhým důkazem je zjevení této bytosti, která k nám svým zjevením promluvila.⁴²⁰

Tresmontant vedl v roce 1991 seminář o modernistické krizi. K této krizi patřilo například střetnutí katolické teologie a moderní filozofie (zvláště systémů I. Kanta

⁴¹⁶ Teilhard de Chardin Pierre (1881-1955), byl francouzským katolickým filozofem, paleontologem, antropologem. Ve filozofii byl stoupencem universální evoluce. In: BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 406.

⁴¹⁷ BLECHA, I. *Filosofický slovník*, s. 426.

⁴¹⁸ Claude Tresmontant. *WIKIPEDIA* [online]. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Claude_Tresmontant>.

⁴¹⁹ GIBSON Michael, Francis. *A Study of Hebrew Thought by Claude Tresmontant*. *Indiana university press* [online]. © 1965 [cit. 2016-09-05]. Dostupné na WWW: <https://www.jstor.org/stable/4466157?seq=1#page_scan_tab_contents>.

⁴²⁰ Claude Tresmontant. *WIKIPEDIA* [online]. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Claude_Tresmontant>.

a G. W. F. Hegela). Tyto systémy nejsou slučitelné s tradiční katolickou teologií, protože pochybují o síle lidského rozumu, jsou tedy málo racionalistické.⁴²¹

Mlejnek píše o Tresmontantovi na obálce knihy *Otázky naší doby*, že měl dar mluvit jadrně a srozumitelně i o velmi obtížných tématech, kupř. o metafyzických či teologických otázkách. Své výklady přitom nezjednodušoval. Jeho styl byl ovlivněn Voltairem, třebaže se od tohoto osvícenského myslitele v mnoha názorech lišil.⁴²²

Z jeho díla uvádím například *Bible a antická tradice. Esej o hebrejském myšlení* (1999), *Teodicea neboli otázka zla* (1999), *Dějiny vesmíru a smysl stvoření* (2002).⁴²³

Dále se budu zabývat jeho dílem *Teodicea neboli otázka zla*. Tresmontantova *Teodicea* představuje obranu křesťanství a judaismu proti ateistickému pojetí zla.

4.2 ÚVOD DO KNIHY „TEODICEA NEBOLI OTÁZKA ZLA“

Otázka zla ve světě provází křesťanské myšlení od jeho počátků. Touto otázkou se zabýval i Platón, který nepokládal Boha za Stvořitele. Kladl otázku, kdy lze vnímat božstvo či Boha jako nevinného. Gnostičtí a manichejští teoretikové se také ptali, jak je možné rozumět tomu, že jeden jediný, nekonečně dobrý a všemohoucí Bůh připouští zlo ve světě. Tito teoretikové ale věřili, že existují dva nestvořené principy, jeden dobrý a druhý zlý. Tvrdili, že svět, hmota, tělo jsou dílem zlého principu, který se za Boha jediného jen vydává. Zlým principem je Bůh Hebrejců, starozákonní bůh patriarchů, Mojžíše a proroků.⁴²⁴

⁴²¹ Claude Tresmontant. *WIKIPEDIA* [online]. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Claude_Tresmontant>.

⁴²² TRESMONTANT, C. *Otázky naší doby: filozoficko-teologický slovník*. Přeložil Josef MLEJNEK. Brno: Barrister & Principal, 2004.

⁴²³ Claude Tresmontant. *WIKIPEDIA* [online]. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Claude_Tresmontant>.

⁴²⁴ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 7-8.

4.3 STVOŘENÍ A ZLO

Tresmontant dokazuje existenci Boha ze stvoření, z dějin stvoření (stejně tak jako víme o existenci J. S. Bacha na základě jeho *Kantát*). Stvoření je prvním důkazem Boží existence. Poznání Jeho existence je v kompetenci lidské inteligence, lidského rozumu.^{425,426,427}

V moderní době se z přítomnosti zla ve světě vyvozuje neexistence Boha, ateismus. Existence zla je považována za nevyvratitelný argument v jeho prospěch. Tresmontant vidí otázku zla jako druhotnou. Prvotní otázku pro něho představuje existence světa, přírody a všeho, co obsahují. Ve světě zlo opravdu existuje, ale abychom ho mohli zkoumat, je třeba se nejprve zabývat jsoucnem, bez něhož by zlo nemohlo existovat. Abychom mohli být nemocní, je třeba, abychom existovali. Prvotní otázka je tedy otázka po bytí, po existenci živých a myslících bytostí.⁴²⁸

Zlo se začalo objevovat až s přítomností bytostí, které měly dostatečně rozvinutý nervový systém, byly schopné poznávat, vnímat a působit utrpení. Zlo nemohlo existovat před mnoha miliardami let v galaxiích nebo vodíkových mracích. Tresmontant zkoumá otázku zla jako válečného stroje proti židovskému a křesťanskému monoteismu, tedy v podobě, v jaké ji na Západě známe už dva tisíce let. Tato otázka vyplývá z protikladu dvou pojmů – faktické existence zla a křesťanského monoteismu. Stejně jako Augustin se Tresmontant nejprve ptá, co „zlo“ vlastně je. Augustin vytýkal manichejcům, že zkoumají původ zla, odkud pochází, místo toho, aby se nejprve zeptali, co je „zlo“.⁴²⁹

Tresmontant vychází ze zásady, že existence sama o sobě je dobrá, není zkažená. Vše, co tuto existenci rozkládá a ničí, je zlé. Zlo je tedy destrukce jsoucna, je opakem stvoření.⁴³⁰

Dále tvrdí, že Boží láska je jiná než naše lidská, se kterou máme zkušenost. Naši lásku odvozujeme z bytostí, které milujeme. Tato láska je *po* nich, ale Stvořitelská láska je *před* jsoucny, jež stvořila. „*Je ve shodě se stvořitelským aktem a Bůh v nich miluje, co*

⁴²⁵ Srov. Remeš, s. 11 této diplomové práce.

⁴²⁶ Srov. Ř 1,19; Mdr 13,1-9.

⁴²⁷ TRESMONTANT, C. *Základy teologie*, s. 16-17.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 8-9.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 9-10.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 11.

*v nich stvořil ne pro to, co bylo pokaženo, ale co chtěla a chce, co od nich očekává.*⁴³¹
Boží láska předchází bytí, je příčinou stvořeného jsoucná.⁴³²

Tresmontant zmiňuje Augustina, který došel k závěru, že to, co neprospívá ostatním, je považováno za zlé, avšak jde jen o jednotlivosti. Tyto jednotlivosti mohou být pro jiné lidi dobré, mohou jim prospívat.⁴³³

Bůh působí na kladné stránky všech stvoření, uděluje jim dokonalost, bytí a sílu.
*„Bůh je příčinou dokonalosti v přírodě a v činnosti stvoření, ale omezující receptivita stvoření je příčinou chyb, k nimž v jejich činnosti dochází (...).*⁴³⁴

Tresmontant se domnívá, že Leibniz opomíjí nadpřirozenou dimenzi křesťanství, kdy Bůh zve člověka k účasti na svém životě a na své přirozenosti.⁴³⁵ Dále vyvozuje, že Leibnizovo myšlení nemá mnoho společného s pojetím křesťanského a židovského monoteismu. Judaismus ani křesťanství **totiž** nevyznávají existenci zdejšího světa jako toho nejlepšího ze všech možných. Naopak hlásají, *„(...) že zdejší svět je pouze nástinem započatého, ale dosud neukončeného stvoření, které se právě uskutečňuje a spěje k určitému cíli.*^{436,437}

Autor připomíná, že i dnes je nutno vzít v úvahu čas, genetickou perspektivu judaismu, křesťanství a konečný cíl stvoření, o němž křesťanství učí.⁴³⁸ Stvoření se děje dále, není to něco, co je odkázáno do minulosti. I dnes něco začíná. Jsme v Genezi, která pokračuje, neskončila.⁴³⁹ Čas stvoření je nezbytný k tomu, aby se stvořený člověk učil být bohem. Z člověka nelze stvořit boha proti jeho vůli.⁴⁴⁰

Autor naznačuje, že Leibniz dělal z křesťanství padělek a nahrával tak jeho odpůrcům, když opomíjeli výše uvedené faktory. Dle Tresmontanta má Leibnizovo pojetí

⁴³¹ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 39.

⁴³² Tamtéž, s. 39.

⁴³³ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 211.

⁴³⁴ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 14.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 15.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 18.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 17-18.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 18.

⁴³⁹ TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*, s. 20.

⁴⁴⁰ TRESMONTANT, C. *Základní pojmy křesťanské metafyziky*, s. 87.

křesťanství s opravdovým křesťanstvím společně pouze jméno.⁴⁴¹ Také Gross a Kuschel nazývají Leibnizovy snahy o vysvětlení teodicey jen jako pokus.⁴⁴²

4.4 SMRT A ABSOLUTNÍ ZLO

Zamyslí-li se člověk nad otázkou, zda je smrt zlo, můžeme vzít v úvahu pohled biologa nebo zoologa, kteří ji jako zlo nevnímají. Organismy se rodí a umírají, uvolňují tak místo jiným organismům. Diplodokové zmizeli a jejich místo zaujali savci. Nové tvořivé impulsy zabírají místo dosavadním stvořeným druhům. Představíme-li si sebe na místě diplodoka, pak bychom takovou změnu jistě chápali jako zlou. Nám je však třeba osvojit si hledisko vývojové neboli genetické, protože smyslem a cílem diplodoka je něco, co ho přesahuje. Tito veleještěři nejsou vrcholem ani cílem, bylo nutné, aby zmizeli a uvolnili místo další vývojové etapě – tvořivé invenci, která směřuje k člověku. V našich dějinách vznikají a zanikají celé civilizace, ale jde opět o zlo jen pro toho, kdo je jejím příslušníkem. Civilizace zanikají, protože postrádají vývojovou a genetickou perspektivu. Zánik je nezbytnou podmínkou rozvoje nového lidstva. Stejně je to se smrtí konkrétního člověka. Člověk, který chce žít, může svoji přicházející smrt vidět jako absolutní zlo. Judaismus a křesťanství, jak Tresmontant uvádí, však ve fyziologické smrti takové zlo nevidí. „*Znamená pouze vývojový stupeň tvořivého genetického procesu, jeden z momentů dějin stvoření člověka, jeden z okamžiků jeho rozvoje.*“⁴⁴³ Pokud lidé vidí ve smrti absolutní zlo, je jejich pohled neslučitelný s předpokládanou existencí všemohoucího a dobrotivého Boha. A tímto způsobem uvažují mnozí lidé. Argumentem proti křesťanství a judaismu se tak stává ateistická koncepce smrti.⁴⁴⁴

Podle křesťanství neznámá nezdár, selhání či jiný neúspěch absolutní nezdár. Existuje pouze jediný absolutní neúspěch – mineme-li se s naším božským údělem. Vše ostatní je pouze relativní, napravitelné. Například bohatství, to je dle křesťanství nebezpečné, protože nás uvádí do falešné perspektivy, stáváme se jeho otrokem. Tresmontant zde má na mysli perspektivu zabydlenosti v provizorním světě, který

⁴⁴¹ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 18.

⁴⁴² GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*, s. 85.

⁴⁴³ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 20.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 18-21.

člověka odvádí od toho podstatného. Židovský a křesťanský monoteismus zvou k božskému údělu. Křesťanství nám říká, že svět je místem vznikání, rození a vytváření. Člověk se podílí na svém zrodu a stvoření. Bohem stvořenou lidskou bytost nemůže zničit fyziologická smrt. Horší, než fyziologická smrt je smrt duchovní, která může člověka stihnout po smrti fyziologické.

Nejhorší ze všech zel je právě zabydlenost, přilnutí k provizornímu a přechodnému pořádku. Někdo může svůj neúspěch zde na zemi vidět jako absolutní neúspěch. O tom Tresmontant míní, že nikdo nikdy neví, co Bůh může z takového neúspěchu vyvodit, zároveň také nevíme, zda úspěch ve světě nevyvolá duchovní katastrofu. My zde ale nejsme proto, abychom se zabydlovali, jsme zde pouze cizinci a poutníky. Směr určuje především cíl, ke kterému směřujeme.^{445, 446}

Tresmontant věří, tak jako křesťanství a judaismus, že člověk má budoucnost, a že Bůh může to, co se pokazilo, napravit. Pokud v Boha nevěříme, pak to, co se pokazilo, můžeme opravdu vnímat jako absolutní zlo. Proti židovskému a křesťanskému monoteismu není stavěno zlo, ale jen jeho ateistický výklad, neexistuje totiž žádný důkaz, že existující zlo se vylučuje s Boží existencí. Jediné, co se s Boží existencí vylučuje, je pohanské pojetí zla.⁴⁴⁷

Další otázka vyvstává v souvislosti se stvořením druhých bohů – za jakých podmínek může jediný a nestvořený Bůh stvořit druhé bohy? Za jakých podmínek může Bůh stvořit bytost k obrazu svému, která by měla účast na jeho věčném životě? Tresmontant odpovídá, že Bůh nemůže stvořit jiného boha, který by dar svobody a božího života přijímal čistě pasívně (šlo by spíše o loutku). Takto stvořená bytost by musela mít možnost aktivně spolupracovat na svém rození a přebožstvení. Je důležité, aby člověk mohl na svém stvoření a přebožstvení aktivně spolupracovat.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 21-23.

⁴⁴⁶ Srov. TRESMONTANT, C. *Otázky naší doby: filozoficko-teologický slovník*, s. 475.

⁴⁴⁷ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 24.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 25-26.

4.5 TEODICEA

Význam odpovědnosti člověka za války, nemoci a hlad stále roste. Člověk jedná sám za sebe, bere svůj osud do vlastních rukou. Není slučitelné na jedné straně žádat autonomii lidského jednání a na straně druhé Bohu vyčítat, že nezasahuje a nebrání nám ve zločinech. Tím však Tresmontant netvrdí, že Bůh vůbec nezasahuje a nechává lidstvo napospas svému šílenství. „*Jestliže Bůh nezasahuje, je tomu tak proto, že nechce působit bez aktivního souhlasu a spolupráce mužů a žen, kteří se chtějí podílet na uzdravení nemocného lidstva ze svobodného rozhodnutí.*“⁴⁴⁹

Člověk je tvůrcem svého života a svého údělu, je časovou bytostí a má možnost spolupracovat na svém údělu. Každý člověk si musí najít svoji osobní cestu, nikde není napsáno, jakou dráhu má krok za krokem sledovat. Bůh žádá, abychom sami byli tvůrci naší jedinečné cesty, k níž jsme povoláni.⁴⁵⁰

Otázka zla není rozhodující a nevyvratitelnou námitkou proti židovskému a křesťanskému monoteismu. Lidstvo se utváří těžce a v bolestech, to judaismus ví a učí. Judaismus a křesťanství také ví, že se něco skutečně děje a tvoří.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 26.

⁴⁵⁰ TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*, s. 37.

⁴⁵¹ TRESMONTANT, C. *Teodicea*, s. 26.

5 TEODICEA Z POHLEDU PROROKYNĚ ELLEN GOLD WHITEOVÉ

V této kapitole se budu zabývat životem a dílem E. G. Whiteové a jejím přijetím prorocké služby. Dalším tématem bude představení klíčového příběhu Velkého sporu, který řeší otázky zla, tj. příčinu a vznik, důsledky a jeho řešení. V samém závěru kapitoly se pokusím odpovědět očima prorokyně na otázku: „Proč Bůh nezasáhl hned v počátku šíření zla?“

Hlavním zdrojem E. G. Whiteové je literární dílo tzv. pentalogie s názvem *Drama věků*, které je psáno poutavě a čtivě tak, aby tomu mohl porozumět každý čtenář. Jedná se o sérii pěti knih, jejichž cílem je odkrýt minulost a odpovědět na základní otázky života z Boží perspektivy upozorňující na to, že svět se nachází uprostřed velkého boje, konfliktu mezi dobrem a zlem. Líčí počátek života a hříchu na zemi, který narušil vztahy, přinesl násilí, nenávisť, zlo a smrt. Pisatelka přibližuje Boha, ukazuje, kdo a jaký je a jak reaguje na lidské utrpení včetně jeho řešení.

5.1 ELLEN GOLD WHITEOVÁ

E. G. Whiteová je spoluzakladatelkou církve Adventistů sedmého dne⁴⁵². Tato církev je prezentována jako biblicky orientované hnutí, které přijalo prorocká obdarování týkající se Božího lidu v poslední době před druhým příchodem Krista.⁴⁵³ Tento prorocký dar přijala církev jako část učení Písma.

⁴⁵² Církev adventistů sedmého dne vznikla v roce 1863. V tomto roce byl delegáty v Battle Creek (USA, stát Michigan) založen nejvyšší orgán, Generální konference. CASD se chápe jako hnutí naplněné biblickým proroctvím, jejímž úkolem je hlásat trojandělské poselství (Zj 14,6-12) „každé rase, kmeni, jazyku i národu“ (Zj 14, 6). Toto poselství je spjato s vědomím blízkosti paruzie. In: KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*, s. 13, 55.

⁴⁵³ *Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků*, s. 271.

5.1.1 ŽIVOT A DÍLO E. G. WHITEOVÉ

Ellen Gould Whiteová (1827-1915, rozená Harmonová) se narodila jako nejmladší z osmi dětí na farmě v Gorhamu, ve státě Main, v rodině kloboučníka Harmona, která byla zpočátku součástí metodistické církve.⁴⁵⁴ V devíti letech E. G. W. utrpěla těžký úraz, když ji spolužačka uhodila kamenem do obličeje tak nešťastně, že byla tři týdny v kómatu. Uzdravovala se dlouho. Její křehké zdraví jí nedovolilo dokončit školní docházku. Přesto jí to nezabránilo v dalším sebevzdělávání.⁴⁵⁵ Whiteová svoji víru brala velmi vážně. Přemýšlela o vztahu k Bohu. Stále si připadala velmi hříšná a nedostatečná; byla přesvědčena, že nemůže být zachráněna, že se nemůže nazývat Božím dítětem, že jako hříšný člověk bude muset prožívat věčnou hrůzu v pekle. Toto její přesvědčení bylo umocněno Millerovým⁴⁵⁶ kázáním týkající se očekávané paruzie.⁴⁵⁷ Její obavy se rozplynuly až během rozhovoru s metodistickým kazatelem Levimem Stockmanem, který jí představil Boha jako „(...) *spíše laskavého a milujícího otce než přísného tyrana, který nutí lidi ke slepé poslušnosti.*“ Později napsala, že učení o věčných mukách v pekle jsou neslučitelná s biblickým učením o Boží lásce.⁴⁵⁸

5.1.2 PROROCKÁ SLUŽBA E. G. WHITEOVÉ

Whiteová si od začátku své prorocké služby byla jistá, že ji tímto darem obdaroval Bůh.⁴⁵⁹ Po velkém zklamání, kdy uvěřila Millerovu výpočtu týkajícího se druhého příchodu Ježíše, jehož následkem bylo rozštěpení milleritského hnutí, měla sedmnáctiletá

⁴⁵⁴ V roce 1843 byla rodina Harmonova, díky přesvědčení o pravdě týkající se adventu a aktivitám v hnutí milleristů, z metodistické církve vyloučena. In: KNIGHT, G., R. a WHITE, E., G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 16.

⁴⁵⁵ KNIGHT, G. R. a WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 13.

⁴⁵⁶ Zakladatel hnutí William Miller (1782-1849), americký baptistický farmář, opustil na začátku 19. stol. své náboženské přesvědčení a přijímá deismus (skeptická víra odmítající křesťanství, tzn., Bůh aktivně nezasahuje do dění světa, poněvadž je Bohem vzdáleným). Po roce 1812 zakoušel Miller beznaděj a nejistotu. Setkal se s násilím a smrtí. To ho vedlo k zamýšlení se nad smyslem života a následně k horlivému studiu Pisma svatého. Na základě studia prorocké knihy Daniel vypočetl příchod Krista na rok 1843. S tímto blížícím se datem přijímalo jeho učení čím dál více lidí. In: KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*, s. 15-17.

⁴⁵⁷ KNIGHT, G. R., WHITE, E. G., H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 1.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 15-16.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 381.

E. G. W. v prosinci 1844 své první vidění. Jak sama uvádí, smyslem bylo poskytnout ujištění a útěchu, že Bůh stále vede svůj lid navzdory jejich zklamání. O týden později měla druhé vidění, ve kterém byla pověřena k hlásání toho, co jí bylo zjeveno. Sama Whiteová o sobě jako o proroku nehovoří. Cítila se spíše jako posel a Boží mluvčí, který pomáhá rozvíjet církev a zároveň jako rádce Božího lidu při přípravě na Ježíšův návrat.⁴⁶⁰

Přelom roků 1844 a 1845 byl dobou, v níž se objevilo mnoho falešných proroků. Byla si vědoma, díky negativním zkušenostem v millerismu, velkých předsudků vůči viděním a soukromým zjevením.⁴⁶¹ Zdráhala se, necítila se hodna pro takový úkol. Ve vidění jí bylo ukázáno, že se setká s odporem a výsměchem kvůli věroučnému omylu týkajícímu se paruzie.⁴⁶² Přesto E. G. W. začala cestovat a prezentovat svá vidění, zvěstovat Boží poselství. Oporou jí byl mladý kazatel milleritské církve James White, který s Ellen Harmonovou v roce 1846 uzavřel manželství.⁴⁶³

Knight v knize *Adventismus v proměnách času* zmiňuje, že Whiteová mívala vidění týkající se prostudovaného tématu. Smyslem jejích vidění mělo být potvrzení správnosti závěrů studia. Tzn., že její prorockou úlohu, její vidění, bylo potřeba chápat jako potvrzující.⁴⁶⁴ Ona sama považovala Bibli za hlavní autoritu v křesťanském životě s tím, že její spisy měly vždy vést člověka nazpět k Bibli.⁴⁶⁵ Knight upozorňuje na zneužívání tohoto daru, kterému byla a je mnohdy připisována větší důležitost než Písmu svatému. Tvrdí: „*Dar je pro církev bezpochyby přínosem, ale pravý adventismus vždy zdůrazňoval nadřazenost Bible.*“⁴⁶⁶

Služba E. G. W. neprobíhala pouze na základě jejích vidění. Byla velkou řečnicí, hodně cestovala a přednášela na různých shromážděních. Napsala mnoho knižních titulů, článků, dopisů a kázání.⁴⁶⁷ Jejím významným dílem, zabývajícím se problematikou zla, je první, třetí a pátý díl pentalogie *Drama věků* s názvem *Na úsvitu dějin, Touha věků*

⁴⁶⁰ *Advent: časopis Církve adventistů sedmého dne*, s. 9.

⁴⁶¹ KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*, s. 32.

⁴⁶² KNIGHT, G. R., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 17-18.

⁴⁶³ V roce 1849 James White založil časopis Review and Herald, ve kterém zveřejňoval vidění své manželky. Zpočátku byl prorocký dar Whiteové odmítán, přesto její články v tomto časopisu vycházejí téměř až do roku 1915.

⁴⁶⁴ KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*, s. 34.

⁴⁶⁵ KNIGHT, G. R., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 21.

⁴⁶⁶ KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*, s. 34.

⁴⁶⁷ KNIGHT, G. R., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 81.

a *Velké drama věků*.⁴⁶⁸ Její snahou bylo: „(...) odhalit scény velkého sporu mezi pravdou a bludem, prozradit nástrahy satana a způsoby, jak jim lze úspěšně odolat; představit uspokojivé řešení problému zla tím, že osvětluje původ a konečné následky hříchu, aby se plně projevila Boží spravedlnost.“⁴⁶⁹

5.2 E. G. WHITEOVÁ – ŽENA VÍRY A MODLITBY

Při studiu knih Whiteové, potřebných pro tuto diplomovou práci, jsem nenarazila na pasáž, kde by autorka pochybovala o existenci Boha. Přesto ji samotnou z počátku provázely pochybnosti týkající se její víry. Důvody byly, jak sama uvádí, těžký úraz obličeje a s ním spojená nedůvěra v Boží prozřetelnost, a dále setkání s Millerovým hlásáním paruzie. Cítila se nehodna nazývat se Božím dítětem. Obrat nastal, když jí bylo 14 let. Pocítila Boží přízeň a odpuštění a začala se věnovat studiu Bible.⁴⁷⁰ Již v sedmnácti letech prožila první zjevení, setkání s Bohem a svým myšlením se cele oddala úzkému spojení s ním. Často se vyjadřovala slovy „*Pán mi řekl (...) Duch svatý na mě sestoupil.*“⁴⁷¹

K poznávání Božího charakteru a posilování její víry Whiteové pomáhaly čtyři věci: Písmo svaté, příroda, Ježíš Kristus a kříž.

Písmo svaté považovala za autoritativní, za měřítko učení, služby i víry; za světlo, které má člověka vést k Bohu.⁴⁷² Byla přesvědčena, že skrze Písmo Bůh zjevuje svůj charakter. A dodává: Chceš-li poznat spasitele, studuj Bibli.⁴⁷³

Příroda. Whiteové vztah s Bohem sílil i prostřednictvím přírody. Vybízela ji k naslouchání a dívání se kolem sebe, poněvadž Boží lásku lze poznávat i skrze stvořitelské dílo.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 85-86.

⁴⁶⁹ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 7.

⁴⁷⁰ KNIGHT, G. R., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 371-372.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 381.

⁴⁷² Tamtéž, s. 105–112.

⁴⁷³ WHITE, E. G. H. *Cesta ke Kristu.*, s. 59-62.

Ježíš Kristus a kříž. Zde se E. G. W. odvolává na text v Písmu: „*Kdo zná mě, zná i mého otce*“⁴⁷⁴, „*(...) a kdo vidí mne, vidí Otce (...)*“^{475,476,477}

Whiteové víra a modlitby byly zkušeností, které určovaly její životní styl. Snoubila se s Bohem, kterému není lhostejná bolest člověka; s Bohem, který je zdrojem života a moudrosti; s Bohem spravedlnosti a pravdy, jehož přirozeností je milosrdenství, slitování a zachraňující láska⁴⁷⁸, kterou zahrnuje ve svých projevech všechny stvořené bytosti. Boží cesty jsou věčné, poněvadž Boží charakter je neměnný; není v něm střídání světla a stínů.

5.3 POHLED WHITEOVÉ NA ZLO A MOŽNOST JEHO ŘEŠENÍ

V této kapitole bude zobrazen starozákonní příběh, který odkrývá problémy spojené se zlem a jehož poselství, jak se E. G. W. domnívá, lze aplikovat i na její dobu, protože téma zla, ve světě stvořeném dobrým Bohem, je stále aktuální.

Pokud se prorokyně zmiňuje o zlu, tak v souvislosti s nekonečnou Boží láskou ke všem stvořeným bytostem a dodržováním zákona. Je přesvědčena, že dějiny sporu mezi dobrem a zlem jsou právě důkazem Boží neměnné lásky.^{479,480}

5.3.1 VZNIK A DEFINICE ZLA

Whiteová se domnívá, že lidé, kteří se zabývají otázkou zla a odpovědí na to, proč zlo existuje, se nemohou dopátrat pravdy, neboť ji Bůh nezjevil.⁴⁸¹ Říká, že nelze „(...)

⁴⁷⁴ Srov. J 14,7.

⁴⁷⁵ J 14,9b.

⁴⁷⁶ WHITE, E. G. H. *Cesta ke Kristu*, s. 8.

⁴⁷⁷ Srov. Mt 11,27; J 1,18; J 7,29; J 10,15.

⁴⁷⁸ Tresmontant řadí lásku k teologickým ctnostem, stejně jako víru a naději. Láskou nerozumí ale afekt, nýbrž jako něco, co patří do řádu spirituality. In: TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*, s. 105.

⁴⁷⁹ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 9.

⁴⁸⁰ Lidé jsou k lásce předurčeni, je to základní zákon veškerého stvoření v Kristu. In: BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši.*, s. 28.

⁴⁸¹ WHITEOVÁ, E. G. *Velké drama věků*, s. 322.

vysvětlit původ zla tak, abychom zdůvodnili, proč vůbec existuje.⁴⁸² Zlo představuje jako vetřelce, jako něco tajemného, co postrádá logiku a co nelze nijak zdůvodnit.⁴⁸³

Pokud však definuje zlo, odkazuje se na Boží slovo. Zlo vidí jako přestoupení zákona, kdy se jedná o projev postoje, který stojí v nepřátelském vztahu vůči Bohu, jeho vládě a zákonu lásky.⁴⁸⁴ Boží touhou je, aby Mu lidé sloužili z lásky a dobrovolně, ne z donucení. Na základě svobodné vůle.

Whiteová, s odkazem na verše u proroka Ezechiela⁴⁸⁵ a Izajáše,⁴⁸⁶ personifikuje zlo. Ztělesněním zla je Lucifer. Nositel světla⁴⁸⁷ se změnil na nositele tmy, stal se nepřitelem Boha. Zneužil darovanou svobodnou vůli.⁴⁸⁸ Autorka tvrdí, že Luciferovým posláním jako cheruba ochránce nebylo vládnout vesmíru, ale předávat Boží vůli andělům, spravovat důvěru a oddanost vůči svému Stvořiteli. On však Božích darů, postavení a nadání nevyužil k oslavě a chvále Stvořitele ani pro blaho ostatních. Jeho srdce se začalo měnit. Whiteová to přirovnala ke konfliktu, který byl do té doby neznámý a krutý. Luciferovo srdce ovládla hrdost a domýšlivost, k zlému využíval svoji moudrost.⁴⁸⁹ Toužil po sebepovýšení, usiloval o rovnost s Bohem.⁴⁹⁰

5.3.2 ZLO VE VESMÍRU A JEHO PŘENESENÍ NA ZEM

Whiteové byl ukázán skrze zjevení stav světa a církve včetně scén, které mají v budoucnosti nastat. Byla přesvědčena, že čas je krátký⁴⁹¹ a satanovy útoky se budou stupňovat. První vidění týkající se velkého sporu (boje mezi dobrem a zlem) měla již v roce 1848, ale až o deset let později, v roce 1858, ji Duch Páně vedl k napsání knihy *Velký spor věků*.⁴⁹²

⁴⁸² WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 252.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 252.

⁴⁸⁴ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 252.

⁴⁸⁵ Srov. Ez 17.

⁴⁸⁶ Srov. Iz 14.

⁴⁸⁷ Srov. Iz 14,12a.

⁴⁸⁸ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 9-11.

⁴⁸⁹ Srov. Ez 17.

⁴⁹⁰ Srov. Iz 14,13-14.

⁴⁹¹ Výbor správců pozůstalosti Ellen G. Whiteové, Inc. *Vybraná poselství 3*, s. 140.

⁴⁹² Tamtéž, s. 33.

5.3.2.1 Vesmír a zlo

Autorka odkrývá skutečnost, že všude kolem nás se odehrává boj: „(...) *Málokdo si však uvědomuje, že jeho kořeny nejsou pozemské.*“⁴⁹³ Uvádí, že kromě fyzického světa, který je kolem nás a který vidíme, je ještě jeden. Svět duchovní. Harmonie v nebi však byla narušena Luciferovým zneužitím svobodné vůle.⁴⁹⁴ Žárlivost a pýchu, jež se objevila v jeho srdci, pokládá Whiteová za počátek vzpoury proti Bohu⁴⁹⁵ s odkazem na verše z Janova Zjevení. „*A strhla se bitva na nebi: Michael a jeho andělé se utkali s drakem.*“⁴⁹⁶ Augustin se ptá, odkud se vzala zlá vůle ďáblova, když byl od Stvořitele učiněn andělem naprosto dobrým?⁴⁹⁷

V knize *Patriarchové a proroci* pisatelka zdůrazňuje, že základem Boží správy je zákon lásky a štěstí bytostí je závislé na shodě s Božími zásadami spravedlnosti.⁴⁹⁸ Na jiném místě říká: „*Zákon Boží je právě tak svatý jako Bůh sám. Je zjevením jeho vůle, vyjádřením jeho povahy, výrazem jeho božské lásky a moudrosti.*“⁴⁹⁹

Whiteová ve zjevení viděla satana, jenž se nechtěl podrobit Bohu. Ten začal zasévat ducha nespokojenosti mezi anděly. A aby vzbudil nedůvěru a rozkol, představil Boží úmysly i postavení Božího syna lstivě, ve falešném světle. Důvodem započetí otevřené bitvy v nebi, o němž se zmiňuje, byla pýcha a pocit nesvobody. Lucifer se rozhodl postavit proti Bohu s cílem obhájit svobodu a práva, která jemu a andělům nebyla přiznána. A tak zpochybňuje Boží zákon a osočuje Boha z omezování svobody.⁵⁰⁰

⁴⁹³ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 9.

⁴⁹⁴ Svobodná vůle Lucifera – člověk má dle Leibnize a Augustina také svobodnou vůli. Lucifer by měl stejně jako člověk nést trest za zlo, které páchá.

⁴⁹⁵ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 9.

⁴⁹⁶ Zj 12,7

⁴⁹⁷ AUGUSTIN. *Vyznání*, s. 192.

⁴⁹⁸ WHITEOVÁ, E. G. *Patriarchové a proroci*, s. 13.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 27-35.

⁵⁰⁰ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 10-11.

5.3.2.2 Zlo na zemi – nedůvěra a její důsledky

„*Jak jsi spadl z nebe, třpytivá hvězdo, Jitřenky synu! Jak jsi sražen k zemi, zotročovateli pronárodů!*“⁵⁰¹

Člověk je součástí otevřené vzpoury a ocitá se uprostřed tohoto velkého boje. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, existence zla, podle E. G. W., započala na místě, kde by to člověk nejméně očekával. Na nebi, v blízkosti Božího trůnu. Luciferovo lživé jednání, nevěle podřídit se Boží autoritě⁵⁰² vedlo ke svržení satana a části andělů, kteří se postavili na jeho stranu, na zem.⁵⁰³

Smyslem pokračování vzpoury v zahradě Eden, podle prorokyně, byla nutnost dát prostor satanovi a jeho zástupu andělů, aby ukázali podstatu své vlády. Po započaté válce v nebi satan stejným způsobem pokračoval i na zemi. Od samého začátku lidských dějin se snaží falešně představovat Boha i na zemi.⁵⁰⁴ Jeho snahou je svést a oklamat člověka s cílem spojit se v boji proti Boží vládě.⁵⁰⁵

Ve své vzpouře pokračuje v zahradě Eden proti Adamovi a Evě⁵⁰⁶, lidem, kteří byli obrazem Božím a jejichž přirozenost byla v souladu s Jeho vůlí. Bůh představil člověku své pohnutky k tomu, aby mu zůstal věrný. Obdařil ho schopností pochopit spravedlnost jeho zákona. I přestože byl člověk pod zákonem, měl možnost dopustit se zla a zhřešit. Mohl se svobodně rozhodovat.

Poslušnost byla podmínkou života bez přítomnosti zla, bolesti a utrpení na zemi. Whiteová tvrdí, že první lidé museli projít zkouškou věrnosti. Satanova příčina pádu byla v uspokojení sebe sama. Proto strom poznání dobrého a zlého Bůh postavil do zahrady Eden jako zkoušku poslušnosti, víry a lásky.⁵⁰⁷ Adam s Evou byli vystaveni satanovu pokušení. Cílem satana však bylo změnit jejich lásku k Bohu v nedůvěru. Satan slíbil

⁵⁰¹ Iz 14,12.

⁵⁰² WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 253.

⁵⁰³ Srov. Zj 12,4.

⁵⁰⁴ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 273.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 256.

⁵⁰⁶ WILKERSON, D. *Válka v nebi: Jestli si myslíš, že ďábel vyhrává, jen si počkej*. Posl. úpravy 10. ledna 2004 [online]. © 2004 - The Lorain County Free-Net Chapel North Central Ohio, U.S.A [cit. 2016-02-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.tsculpitseries.org/czech/ts031103.html>>.

⁵⁰⁷ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 14-18.

prvním lidem, že se jim otevrou oči k poznání dobrého a zlého. Nicméně tento slib byl pravdivý jen z části, protože do této doby nevěděli nic o zlu a smrti.^{508,509}

E. G. W. je přesvědčena, že takovými zkouškami prochází člověk v každé době. Pýcha a ctižádost, sebepovýšení nelze nikdy uspokojit. Eva přestala věřit Božímu slovu, uvěřila lži. Lásku a pokoj nahradily pocity hříchu, trápení, strachu a zármutku, zklamání, bolesti a smrti. Důsledkem přestoupení zákona a nedůvěry v Boha byla ztráta věčného života. Rovnost mezi mužem a ženou nahradila vláda jednoho nad druhým a nesoulad mezi lidmi.⁵¹⁰

5.3.3 BOŽÍ LÁSKA KE SVĚTU – VE STÍNU GOLGOTSKÉHO KŘÍŽE

Whiteová píše, že „*skutečná povaha původce zla se naplno odhalila během zápasu mezi ním a Pánem Ježíšem v době, kdy Spasitel žil na této zemi.*“⁵¹¹ Klíčem však k celé problematice zla (hříchu) ve vesmíru vidí právě Golgotský kříž.

Počátkem velkého sporu bylo prohlášení satana, že Boží vláda je autokratická a despotická, a že Boží zákon je nespravedlivý a nedokonalý, a je potřeba ho změnit. Není možné ho zachovávat, poněvadž spravedlnost a milosrdenství jsou neslučitelné. Pokud člověk přestoupí zákon, nemůže mu být odpuštěno. Přestoupení zákona je hřích a důsledkem hříchu je smrt. Tzn., Bůh nemůže být, dle smýšlení satana, Bohem pravdy a spravedlnosti. Tím, že se člověk vzepřel dodržování zákona, dal najevo, že tyto zákony není možné dodržovat, tudíž je hříšný a nelze mu odpustit. Proč? Satan je přesvědčen, na základě vlastní zkušenosti s Bohem, kdy byl vyhnán z nebe, že lidé musí být též vykázáni z Boží přízně. Proto Bůh nemůže být k hříšníkovi spravedlivý a zároveň milosrdný.⁵¹²

Satanovou snahou bylo oddělit člověka od Boha.⁵¹³ Eva s Adamem nedokázali odolat jeho lstivým slovům. Neuposlechli Božího nařízení; zneužili svobodnou vůli. Dostávají se do situace, ve které ochutnávají těžkosti spojené s odloučením se od Boha. Bůh mohl

⁵⁰⁸ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 273. WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 14-15.

⁵⁰⁹ Srov. Gn 2,7.

⁵¹⁰ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 18-21.

⁵¹¹ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 256.

⁵¹² WHITEOVÁ, E. G. *Touha věků*, s. 489-490.

⁵¹³ Tamtéž, s. 13.

použít stejné taktiky jako satan, mohl zasáhnout, ale neudělal to, poněvadž jeho povaha je opakem povahy satana. Bůh je Bohem lásky a jak uvádí Whiteová, lásku v lidech touží probudit opět láskou.⁵¹⁴

Nedůvěra v Boží slova přinesla na zemi bolest a zármutek. Mnoho lidí se ptá po Bohu v souvislosti se zlem. V předchozích kapitolách bylo uvedeno, že Bůh stvořil bytosti se svobodnou vůlí k rozhodování. Dát možnost volby úzce souvisí s rizikem zneužití.⁵¹⁵ Bůh lásky,⁵¹⁶ dle Whiteové, měl ještě před stvořením připravený plán záchrany člověka a všeho, co bylo zasaženo hříchem, plán na odstranění hříchu z vesmíru.

Po pádu člověka do hříchu byla přímá komunikace s Bohem omezená. Boží touhou bylo opětovné navázání vztahu s člověkem, ve kterém byl zjeven Jeho charakter. Aby člověk pochopil, že je Bohem lásky, dochází k inkarnaci. Bůh se vtělí do člověka. „*Ježíš Kristus je pro křesťany Božím Synem a Bůh Otec je v Něm přítomen.*“⁵¹⁷ Bůh Syn, Ježíš z Nazareta, ač bez hříchu, podstoupil potupnou smrt ukřižováním. Stal se smírcí obětí; byl tím, kdo na sebe vzal všechny naše hříchy, nemoci či smrt, aby každý přestupník mohl obdržet spravedlnost.⁵¹⁸

5.4 TEODICEA

V této kapitole budou představeny myšlenky prorokyně, jak ona sama vidí téma ospravedlnění Boha a Jeho „mlčení“.

5.4.1 „DOKONÁNO JEST“

*„Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu.“*⁵¹⁹

⁵¹⁴ WHITEOVÁ, E. G. *Touha věků*, s. 10.

⁵¹⁵ Srov. KUSHNER, H. S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*, s. 82.

⁵¹⁶ Srov. 1 J 4,8b.

⁵¹⁷ Srov. J 14,10-11.

⁵¹⁸ KNIGHT, G., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*, s. 395.

⁵¹⁹ Gn 3,15.

Bůh slibuje, že moc velkého nepřítele bude nakonec zlomena. Tím, že vyhnal z nebe satana a nezničil jeho působení v zárodku, je Whiteová přesvědčena, že projevil Stvořitel svou spravedlnost a zachoval tak čest své vlády. Když se ale dopustil hříchu člověk, Bůh prokázal svou lásku tím, že poslal svého Syna⁵²⁰ na Golgotský kříž, aby vzal na sebe trest za přestoupení a zemřel za všechny, kteří propadli hříchu.⁵²¹ Bůh se zjevil v Kristu a Kristus je jediný, kdo může ospravedlnit Boha⁵²² (a jeho připuštění zla) a vykoupit člověka ze smrti. Jen Boží Syn, Bůh Stvořitel, může vykonat smíření, jehož důsledkem bude obnovení Boží vlády, života a nesmrtelnosti.

Vzpouora proti Bohu začala v nebi a pokračovala zde na zemi, na území, které satan prohlásil za své. Prorokyně svůj pohled na dobro a zlo, podaný v příběhu o velkém zápasu mezi Bohem a satanem, završuje Ježíšovými slovy na kříži: „(...)Dokonáno jest.“⁵²³ Golgotský kříž je symbolem ospravedlnění Boha, zjevením Jeho povahy a usvědčením satana jako lháře a vraha.⁵²⁴

5.4.2 PROČ BŮH NEZASÁHL A NEZNIČIL ZLO HNED V POČÁTKU?

Whiteová má za to, že mnozí lidé přehlížejí pravdy o podstatě Boha jenom proto, aby přišli na věci, které jim nezjevil. Bůh, Stvořitel nebe i země, může ze své podstaty vše. Bible říká, že když se lidem ukážou věci, jako je zlo, člověk jej nemůže a nedokáže objektivně posoudit. Pro Boha má zlo smysl, i když je obtížné to pochopit z lidského hlediska. Bůh tak není odpovědný pouze za to, co lidé objektivně považují za „dobré“, ale je odpovědný za všechno, pokud bereme v potaz jeho všemohoucnost.⁵²⁵

Přestože, jak bylo uvedeno v kapitole 5.3.2, Bůh nezabránil satanovi v šíření lži týkajících se jeho vlády a zákonů, a nechal ho rozsévat ducha nespokojenosti i poté, co byl vyhnán z nebe, Whiteová ospravedlňuje Boha, a to z několika důvodů.

⁵²⁰ Srov. J 3,16.

⁵²¹ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 254.

⁵²² Srov. 2 K 5,19.

⁵²³ J 19,30a.

⁵²⁴ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 23-26.

⁵²⁵ Srov. Iz 45,7.

V celém svém díle poukazuje na Boha jako Boha lásky a spravedlnosti, tzn., že nemohl použít stejné taktiky jako satan. Pravda se silou nedokazuje, lež a intriky netvoří Boží podstatu.

Kdyby Bůh zasáhl, jakmile se zrodila v srdci Lucifera pýcha, mohlo dojít k tomu, že by stvořené bytosti sloužily Bohu ze strachu, a ne z lásky. Nepochopily by zničení zla jako zásah spravedlnosti. Proto bylo nutné, aby se hřích (zlo) plně rozvinul v celé své podobě. Tím, že Bůh dal možnost ukázat věcem svou podstatu, měly možnost bezhříšné bytosti pochopit plný rozsah zla.⁵²⁶

Luciférova vzpoura se netýká jenom nebe, ale slouží celému vesmíru, obyvatelům nebe a okolním světům, aby mohli spatřit principy satanovy vlády. Bůh tím, že dal satanovi možnost odkrývat jádro svého chování, mu umožnil ukázat svůj pravý charakter.

Další důvod, na který Whiteová upozorňuje je, že vzdor vůči Boží moudrosti slouží pro všechny budoucí věky. Netýká se pouze událostí minulých. Je svědectvím o podstatě hříchu a následcích, které hříchy mají. Nebeský boj vedený satanem a jeho zástupem andělů, je pro všechny stvořené bytosti varováním, ochranou před zlem. Svět, celý vesmír se měl a má z této vzpoury ponaučit.⁵²⁷

⁵²⁶ WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*, s. 255.

⁵²⁷ WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*, s. 12-13.

6 KOMPARACE

V této kapitole se budu zabývat porovnáním pohledů na teodiceu všech čtyř autorů (dovolím si citovat Joba jako autora knihy Job, ačkoliv je jejím subjektem, a to z důvodu snazší orientace a vnímání), ale též, jak jsem zmínila v úvodu, porovnáním jednotlivých názorů a smýšlení o Bohu a zlu.

V první podkapitole se zaměřím na Boha, ve druhé na zlo a ve třetí na teodiceu. Tato posloupnost není náhodná, jde o snahu dodržet ji v celé práci.

6.1 BŮH

Lze konstatovat, že v pojetí Boha se všichni autoři víceméně shodují. Job, Leibniz, Tresmontant a Whiteová vnímají Boha jako spravedlivého, moudrého, všemohoucího a dobrotivého i navzdory tomu, že Jobův vztah k Bohu se měnil úměrně jeho utrpení. Ze subjektivního hlediska mohl být Bůh chápán právě rozdílně v pohledu na utrpení Joba, poněvadž jej nechal trpět morálně, fyzicky i materiálně a nezasáhl. Kdyby tomu tak bylo, tato skutečnost by znamenala, že Bůh jen přihlíží a je k Jobovu utrpení lhostejný.⁵²⁸ Přesto Job Boha nazýval Bohem živým, plným moudrosti a spravedlnosti.

V příběhu Joba se setkáváme s praktickou ukázkou toho, co může nastat, pokud se člověk setká s nepříjemnou životní událostí. Job zkoušku pevnosti své víry zvládl, stejně jako Whiteová ve svém osobním životě. Joba s Whiteovou spojuje pevná víra a prožité životní zkušenosti s Bohem oproti Leibnizovi a Tresmontantovi. Ti Boží existenci odvozují od věcí stvořených, tzn., že skutečnost stvoření světa je pro Leibnize a Tresmontanta důkazem Boží existence. Whiteová ani Job Boží existenci dokazovat nepotřebovali, řešili problém více prakticky než teoreticky.

Rozdíl, kdy se autoři rozcházejí, je v chápání stvoření světa. Leibniz se domníval, že stvoření nezahrnuje trvání a časovost, což mu bylo Tresmontantem vytýkáno. Leibniz věřil, že Bůh vybral tento svět jako ten nejlepší ze všech možných. Oponentem mu byl opět Tresmontant, který některé jeho myšlenky komentoval ve své knize *Teodicea neboli otázka zla*. Leibniz chápal náš svět jako završený, bez směřování k nějakému cíli, či

⁵²⁸ Lze tuto úvahu akceptovat? Tato úvaha vyvolává otázku, zda je každý člověk dennodenně v ohrožení? Vždyť nevíme, co se děje kolem nás, jaký zápas o člověka se vede v duchovním světě.

zaměření se na budoucnost. Tím se rozchází s Jobem, Tresmontantem i Whiteovou. Tito tři autoři kladli důraz na směřování člověka k následování Boha – Tresmontant dokonce píše o Božím povolání člověka k tvorbě jeho vlastní jedinečné cesty. V pojetí jmenovaných tří autorů je stvoření chápáno jako počátek životní cesty; jde o dynamické konání člověka. Naproti tomu Leibnizův člověk působí spíše staticky.

6.2 ZLO

Při komparaci pohledů na zlo již nenajdeme tolik shod mezi jednotlivými autory. Job vidí zlo v nespravedlnosti, kterou na něj dopustil Bůh (ať už se jedná o fyzické, materiální či morální) a v osamění, které způsobilo Boží mlčení. Zlo tedy z pohledu Joba pramenilo od Boha. Čtenář knihy ovšem ví, že jeho skutečným původcem je ďábel, Bůh zlo pouze dopouští, což je ovšem výrazem Jeho důvěry v Joba a v jeho opravdovou bezúhonnost.

Leibniz zdůvodňoval zlo jako nutnou podmínku dobra, s čímž se nesetkávám u žádného jiného ze čtyř vybraných autorů. Leibniz dále tvrdí, že Bůh je původcem fyzického zla, pokud již existuje morální zlo.⁵²⁹ Tresmontant neviděl ve fyzickém zlu nic špatného – pokud myslíme oním zlem fyziologickou smrt nebo naše neúspěchy a nezdary.⁵³⁰ Určité shodné prvky lze nalézt v pohledu na fyziologickou smrt u Joba, Whiteové a Tresmontanta. Ti ji nechápali jako absolutní zlo, protože (dle Tresmontanta) je smrt pouze součástí dějin stvoření člověka. Absolutním zlem je pro tyto autory duchovní smrt, tj. odklonění se od Boha.

Dále Leibniz kladl důraz na zkoumání zla v rámci celku, ve kterém se určité zlo může jevit jako velmi malé ve srovnání s celým vesmírem.⁵³¹ O zlu smýšlel z pohledu fyziky a matematiky (zlo jako nepravidelnost, jenž je integrováno do řad číselných, vyšších celků) či estetiky (ošklivost detailu ospravedlňuje krásou celku). Tzn., že zla na zemi není mnoho s porovnáním s dobrou v celém vesmíru. Job, Tresmontant ani Whiteová nehodnotí

⁵²⁹ Toto tvrzení vyvolává úvahu nad fyzickým utrpením Joba. Dopustil se Job morálního zla, když následovalo fyzické zlo – utrpení?

⁵³⁰ Dovolím si zamyslet se nad tím, jak by Tresmontant asi chápal Jobovo utrpení – šlo by v případě Joba jen o jeho životní neúspěch a nezdary nebo o fyzické zlo, které není pro člověka dobré? Jak by Tresmontant zdůvodnil zlo, jež bylo připuštěno na Jobovi? Job trpěl fyzicky, ale Tresmontant odsuzuje všechna jiná fyzická zla, která nejsou spojena s fyziologickou smrtí. Odsuzuje tedy i Boží jednání vůči Jobovi? Jinými slovy, lze říci, že pokud jde o smrt nebo životní nezdary, pak toto fyzické zlo není, dle Tresmontanta, nic špatného. Vždyť fyziologická smrt je součástí dějin stvoření člověka.

⁵³¹ V jiné rovině chápání zla v rámci celku bychom mohli též pomyslet na zkoumání souvislostí a okolností, za jakých ke zlu dochází, z důvodu objektivního posouzení závažnosti zla. Někdy skutečně nějaké menší zlo může vést k většímu dobru.

četnost zla v rámci celku, pouze Whiteová se zmiňuje o tom, že tato země není jedinou zemí ve vesmíru.

Leibniz a Tresmontant se shodují v otázce původu zla – nacházejí ho v člověku. Leibniz se zmiňuje, že Bůh činí dobro a člověk ho obrací ve zlo, tj. zlo pochází od nedokonalých bytostí. Dle Tresmontanta je tím velkým zlem zabydlenost člověka v provizorním světě a jeho minulé se s Božským údělem – tedy Leibnizovo chápání světa jako završeného. Člověk se dle Leibnize vlastní volbou kloní k dobru či zlu.⁵³² Je třeba ale připomenout, že se Leibniz též domníval, že Bůh se podílí na vzniku zlé vůle člověka, protože všechno jednání – dobré i špatné – závisí na Bohu. Bůh měl své důvody k tomu, že svolil ke stvoření potenciálně „zlého“ jedince.⁵³³

Pokud se Whiteová vyjadřuje o původu zla, tak v souvislosti s Luciferem, jehož ovládla pýcha. Zlo je projevem nepřátelského vztahu vůči Bohu, odklon a vzpoura proti Němu a Božím zákonům. Jedná-li se o personifikaci, tak i Job personifikuje zlo, stejně jako Whiteová ho nazývá livjátanem (ačkoli se v Jobově příběhu jedná o reálnou postavu, která má jméno). Původ zla Job neřeší. Je smířen s tím, že dobro i zlo pocházejí od Boha („*To máme od Boha přijímat jenom dobro, kdežto věci zlé přijímat nebudeme*“⁵³⁴).

Shodu lze nalézt u Whiteové a Leibnize ve významu zla. Pro tyto dva autory má zlo význam i demonstrativní. Následky zla mohou sloužit jako příklad pro ostatní tvory, aby se vyvarovali stejného konání. Někdo by mohl namítnout, že nebylo spravedlivé, zvolit právě Adama a Evu jako představitele lidského rodu a nechat je projít zkouškou důvěry, jejíž nesplnění fatálně poznamená celé lidstvo (všechny rozumové tvory).⁵³⁵ U Tresmontanta jsem se nesetkala s vyjádřením se k tomuto významu. Pokud se podívám na Joba, tak kdyby Job byl v pozici čtenáře, tzn., viděl by svůj příběh jako čtenář „z ptačí perspektivy“, byl by ve shodě s Whiteovou a Leibnizem. Jeho příběh má též svůj význam

⁵³² Otázka týkající se svobodné vůle není předmětem této práce, proto zde nebudu rozebírat názory jednotlivých pisatelů na svobodné rozhodování se člověka.

⁵³³ Někdo se může ptát: Leibnizův Bůh si je vědom při tvoření člověka, že bude hříšný. Tvoří ho s tím, že lidská „hřešitelnost“ povede k většímu dobru? Má zde Bůh nějaký úmysl či záměr?

⁵³⁴ Jb 2,10.

⁵³⁵ Kushner vidí v příběhu Adama a Evy víc než jen potrestání za neposlušnost. Myslí si, že jejich příběh má ukázat na to, jaký je rozdíl mezi člověkem a obyčejným živočichem. Klíčem k jeho porozumění je „zakázaný“ strom, nazvaný „strom poznání dobrého a zlého“. Žijeme ve světě dobra a zla, proto zažíváme bolest a utrpení. Živočichové mají život mnohem jednodušší, neřeší mravní dilemata; kategorie dobra a zla pro ně vlastně neexistují. Lidé musí tvrdě pracovat, aby získali jídlo; musí bolestivě rodit a vychovávat děti, musí se stále rozhodovat; zvažovat protiprávní nebo neetické chování, aj. Nejdůležitější je to, že mají možnost volby a musí se rozhodovat. In: KUSHNER, Harold S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*, s. 78-81.

pro budoucnost, ale z jiného hlediska. Jobův život je příkladem pro všechny stvořené bytosti, tj. není varovný, ale příkladný.⁵³⁶ Význam je v pohledu na Boha. Postava ztělesňující zlo dává vyniknout ne jenom Božímu charakteru, ale je též nadějí pro všechny, že Bůh Joba nikdy neopustil.

Problematiku existence zla nacházím u třech autorů. Tresmontant je přesvědčen, že existence zla je podmíněna existencí živé, myslící bytosti, která je obdařena svědomím. Tzn., zlo nemohlo existovat před mnoha miliardami let. V tom je v rozporu s Leibnizem. Leibniz tvrdí, že zlo existovalo již ve vesmíru, který Bůh zvolil jako ten nejlepší možný ze všech. Whiteová je ve shodě s Tresmontantem v tom smyslu, že existence zla se týká inteligentní bytosti obdařené rozumem (předpokládám, že Tresmontant neměl na mysli anděly jako Whiteová, ale člověka, poněvadž prvořadá je existence světa a přírody, až poté problém zla) a s Leibnizem v názoru, že zlo pochází z vesmíru (z místa člověku nepřístupného). Jobův pohled na existenci zla je chápán jako fakt. Nepřemýšlí nad jeho vznikem, bere ho jako součást života a chápe ho, jako něco, co přichází od Boha (jak již bylo zmíněno).

6.3 OSPRAVEDLNĚNÍ – TEODICEA

Leibniz, Whiteová a Tresmontant se snaží Boha ospravedlnit tím, že pojednávají o zlu, řeší jeho vznik, existenci, důvod jeho užití. Job existenci zla nikterak neřeší, přijímá ho jako fakt, jako součást života – ví, že od Boha nemůžeme přijímat jen to dobré.

Job, Leibniz, Tresmontant i Whiteová shodně zprošťují Boha odpovědnosti za lidské konání. Všichni jmenovaní jsou toho názoru, že člověk je plně odpovědný za své jednání (jediným myslitelem, který označil člověka za pasivní orgán, byl Bayle, viz Leibniz), protože s odpovědností souvisí svobodná vůle, jež je pro lidské rozhodování důležitá. Tak jako Job jednal svobodně, když se rozhodl, že se Boha nezřekne, stejně svobodně se rozhodli Adam a Eva, když se nechali svést lživými slovy Satana. Job, Adam i Eva byli odpovědní za svá rozhodnutí.

⁵³⁶ Leibnizův Bůh tvoří lidi jako nedokonalé bytosti, s určitým záměrem. Podívá-li se někdo na Jobův příběh Leibnizovým pohledem, pak Bůh musel Joba stvořit s vědomím, že jej bude provázet životem, a že ho vystaví zkoušce věrnosti.

Všichni autoři se shodují, že Bůh připouští zlo vždy z nějakého důvodu. Bůh netrestá, nedopouští zlo bez důvodu, Bůh je dobrotivý a moudrý, jeho konání není nepromyšlené.

Leibniz ospravedlňuje Boha a připuštění zla, které nutně existuje i v tom nejlepším světě, Jeho moudrostí a ctností. Boží moudrost mu ukazuje, jak uplatňovat největší dobrotu. Pokud z toho vyplyne zlo, jde o nevyhnutelný následek toho, co je Bohem považováno za nejlepší. Bůh, který připouští fyzické zlo, je dále Leibnizem ospravedlňován, protože ono zlo je nutné jako prostředek k nějakému cíli – Bůh chce odvrátit větší zla nebo chce umožnit dosažení větších dober. Zlo bývá často využíváno k tomu, abychom více ocenili právě dobro. „*A není snad nejčastěji třeba trocha zla, má-li být dobro patrnější, tj. větší?*“⁵³⁷ Proti tomuto důvodu, proč Bůh připouští zlo, namítám, že velikost zla není vždy úměrná dobru, které poté následuje (vzpomenu-li např. holocaust). Avšak uznávám, že dobro je patrnější, když se zlo projeví. Bůh u Whiteové nesouhlasí s projevováním lásky a spravedlnosti silou, užil by totiž stejné praktiky jako satan. Naproti tomu Job, Leibniz ani Tresmontant volbu prostředků, jichž Bůh užívá během připuštění zla, nijak nekomentují.

Tresmontant ospravedlňuje Boží připuštění zla ve světě celkem jedinečně: Bůh chce vycházet vstříc těm, kdo se chtějí aktivně spoluúčastnit na uzdravení lidstva. Bůh neovlivňuje lidské činy a jejich rozhodování. V důsledku toho nemůže Bůh převzít odpovědnost za války, nemoci a hlad. Nelze na jedné straně žádat autonomii lidského jednání a na straně druhé Bohu vyčítat, že nezasahuje a nebrání nám ve zločinech. Pokud Tresmontantův Bůh neovlivňuje lidské činy a jejich rozhodování, pak bychom ho mohli vnímat pouze jako Boha Stvořitele, jehož nejvyšším úkolem bylo stvořit tento svět. Vše ostatní ponechal přírodě, jejím zákonitostem a libovůli člověka. Pokud nechává jednat ty, kteří chtějí uzdravit lidstvo, má jistotu, že ho uzdraví? Ví to dopředu? Pokud by věděl dopředu, že se aktivním lidem nepodaří uzdravit lidstvo, zasáhl by? Nechal by je jednat? Nebo má po naší civilizaci přijít jiná?⁵³⁸ Pokud věřím Bibli, pak přijde nová forma bytí. Lidé by měli být proměněni.⁵³⁹

⁵³⁷ LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*, s. 86.

⁵³⁸ Hašpl uvádí, že lidský vývoj ještě není u konce. Dle názorů některých myslitelů je člověk teprve na počátku svého biologického a duševního vývoje. Člověku zatím není známo, kam tento vývoj spěje. In: HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*, s. 58.

⁵³⁹ Srov. 1 Kor 15,51-53.

Whiteová a Leibniz shodně ospravedlňují Boží připuštění zla jako prostředek k varování proti hříchu pro budoucí generace. Leibniz ospravedlňuje Boží připuštění fyzického zla tím, že Bůh chce potrestat člověka za provinění, nebo proto, že v něm viděl prostředek k nějakému cíli – aby odvrátil větší zla nebo aby mohlo být dosaženo větších dober. Trest slouží k polepšení i jako příklad. Zlo bývá často využíváno k tomu, abychom více ocenili dobro. Whiteová ospravedlňuje Boha v souvislosti s utrpením skrze Golgotský kříž. Na rozdíl od Leibnize vidí v připuštěném zlu dobro ne jenom v tom, že se odhalí satan jako lhář, ale Boží moudrost a spravedlnost. Bůh, jak uvádí Whiteová, musel připustit zlo, dát prostor satanovi, aby se ukázala pravdivost Božích zákonů. Bůh chce, aby se všechny stvořené bytosti, na základě připuštěného zla, poučily. Chce znovu navázat kontakt s člověkem, který zhřešil; vše řídí jeho neměnná láska. Byl první, kdo si zamiloval člověka, ne člověk Boha.

Shodu lze nalézt u Joba i Whiteové v tzv. připraveném plánu záchrany. U Whiteové to souvisí s ukřižovaným Kristem, který byl pokoušen na poušti, a odstraněním zla (usvědčením satana). V příběhu Joba se vypravěč dozvídá, že Bůh podrobuje Joba také zkoušce oddanosti a důvěry.⁵⁴⁰ Job i Kristus nad satanem – zlem vítězí – Bůh je nikdy neopustil.⁵⁴¹

Velmi jedinečně smýšlí Leibniz o vině, kterou na člověka uvaluje Bůh. Domnívá se, že je to dáno tím, že si člověk v sobě nese vinu již z doby před jeho existencí, tedy když byl ještě ve stavu své ideje, než dostal existenci. Leibniz si myslí, že hřích se zakládá na původní nedokonalosti tvorů.⁵⁴²

Proč Bůh připouští zlo? Job, Leibniz, Tresmontant i Whiteová, dle vlastního vnímání Boha a zla, odhalili ve svých dílech na tuto otázku odpověď. Důvodem není Boží rozmar ani lhostejnost vůči stvořeným bytostem (Bůh se obrací sám proti sobě, umírá na kříži, aby opět pozvedl a zachránil člověka.) Bůh má vždy důvod ke svému konání, jakkoliv se to může zdát neuvěřitelné.

⁵⁴⁰ Z toho může plynout poznatek, že satan nevidí do srdce jako Bůh. Kdyby viděl do srdce Jobovi, tu jeho nezlomnou víru v Boha, pokoušel by ho?

⁵⁴¹ K utrpení Joba svolil Bůh také z jistých důvodů – z důvodu zástupné oběti (za své děti) a z důvodu zkoušky věrnosti a ospravedlnění Svých zákonů.

⁵⁴² Táže se: Jakých tvorů? Adama a Evy? Vybral je snad Bůh záměrně, protože byli nedokonalí a věděl, že to musí udělat, protože mu to kázala jeho moudrost? Následovalo hřích Adama a Evy nějaké dobro?

ZÁVĚR

V úvodu jsem předestřela otázky, které byly motivací k napsání této práce. Mým záměrem však od začátku nebylo odhalit jasné (vy)řešení problému spojeného s utrpením, ani odpovědět na všudypřítomné: „*Proč ...*“; mojí snahou bylo pochopit jeho smysl⁵⁴³ a odkrýt čtyři různé pohledy na utrpení člověka v souvislosti s ospravedlněním Boha a připuštěním zla.

Počáteční předpoklad, že téma „*Teodicea aneb otázka zla ve světě stvořeném dobrým Bohem*“ nebude příliš obtížné a problematické, se ukázal jako velmi mylný. Čím více jsem se nechávala prostřednictvím studia vtáhnout do problematiky, tím víc jsem si uvědomovala, že najít, pochopit a pojmenovat shody či rozpory mezi autory nebude jednoduché. Vybraná literární díla byla napsána přibližně v rozmezí dvou tisíc let. Z toho plyne, že každý autor (s vědomím, že Jobovo autorství je relativní) použil při psaní vlastní jazykový styl ovlivněný dobou, ve které žil, ale také jeho individualitou, zkušenostmi a vzděláním, vírou, vztahem k Bohu a prožitým utrpením (v jakémkoli ohledu).

Důležité je též zamyslet se nad tím, pro koho jednotliví autoři psali. Domnívám se, že příběh Joba byl napsán pro všechny, bez rozdílu vzdělání, stejně jako knihy Whiteové. Tato díla byla napsána velmi čtivě, možno říci populisticky. Jedná se o reflexi zkušeností s utrpením a vírou v Boha. Leibniz, byl spíše filozof než teolog, a jeho *Theodicea*, je dílem filozofickým, konfrontací názorů psaných pravděpodobně přednostně pro Bayla, stejně jako první část Tresmontantovy *Teodicey*. Zde pisatel vstupuje do střetu s názory souvisejícími s rozporuplným Leibnizovým pohledem na problém zla s ohledem na budoucnost, tzn., s „filozofickou“ zkušeností Leibnizova zla (nepočítá s budoucností, fyzická smrt je zlo absolutní) se zlem v monoteistickém náboženství (fyzická smrt není absolutní, perspektiva budoucnosti – pohled na cíl). Leibnizova *Theodicea* je napsána oproti ostatním autorům složitěji, není tak přehledně uspořádaná.

Při nastudování potřebné literatury jsem dospěla k předpokladu, že Leibniz a Tresmontant budou pojímat teodiceu jinak než Job a Whiteová. Můj předpoklad se potvrdil. Leibniz a Tresmontant by si v mnohém mohli rozumět a diskutovat o věcech

⁵⁴³ Uvědomuji si, že je to velmi obtížné. Pochopit utrpení, je z lidského hlediska nemožné.

teologických a filozofických. Oba se snaží vysvětlit dění okolo nás na základě rozumu. Úzkou spojitost mezi Jobem a texty autorky Whiteové vidím v tom, že příběh Joba je součástí Písma svatého (Starého zákona) a díla Whiteové vždy odkazují na Písmo, ale i ve způsobu vypořádání se se zlem. Whiteová a Job řeší zlo s pomocí své pevné víry a prožitých zkušeností s Bohem.

Dle Leibnize je předmětem víry pravda vyjevená Bohem. Leibniz dochází k závěru, že rozum je víře služkou. Na jednu stranu tvrdí, že rozum spojuje pravdy, k nimž může člověk dojít bez pomoci víry. Na druhou stranu ale uznává, že rozum může spojovat i takové pravdy, které se staly pravdami na základě našich zkušeností – tím slučuje své rozumové chápání s chápáním Whiteové a Joba, kteří hodnotili dění ve světě na základě svých zkušeností.

Za všechny další shody a rozpory, jež jsou součástí šesté kapitoly, bych zde zmínila shodu mezi Leibnizem, Tresmontantem a Whiteovou v ospravedlnění Boha z pohledu původu či existence zla. Všichni tři autoři se snaží, každý dle vlastního chápání zla, sami ospravedlnit Boha, poněvadž právě oni toto analyzují. Job původ ani existenci zla neřeší. Zlo přijímal jako fakt; akceptoval vše, čeho se mu dostalo od Boha. Říká: „(...) *Hospodin dal, Hospodin vzal (...)*“⁵⁴⁴, či jak bylo uvedeno v kapitole 6.2: „*To máme od Boha přijímat jenom dobro, kdežto věci zlé přijímat nebudeme?*“⁵⁴⁵ Přestože se v části 2.4.1 zmiňuji o ospravedlnění Boha Jobem, domnívám se, že tomu tak není. Job Boha neospravedlňuje, jde o vyznání hluboké víry (důvěry) v Boha i navzdory vědomí, že Bůh byl právě jeho příčinou utrpení.

Ospravedlnění Boha tváří v tvář existenci zla je téma, které není zdaleka uzavřené, a i nadále vybízí k dalšímu bádání. Přesto vnímám, že by tato práce mohla, jak napomoci podívat se na Boha a přípuštění zla z poněkud jiného úhlu, tak na člověka v opozici s Jobem. Tzn. prožít s Bohem to, co zažil Job a pochopit, dozrát a dorůst, prožít proměnu.

546

Po všech lidských snahách přijít na smysl utrpení a zla ve světě stvořeném dobrým Bohem, kdy se člověk snaží buď zpochybnit Boží jednání či naopak je ospravedlnit, musí uznat, že tomu plně nerozumí a nechápe. Bez ohledu na své přiznání k protestantské

⁵⁴⁴ Jb 1,21b.

⁵⁴⁵ Jb 2,10b.

⁵⁴⁶ BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky*, s. 285.

církvi, na náboženskou ideologii, docházím k závěru, že člověk nemůže Boha ospravedlnit, protože je příliš zatížen lidským chápáním. Boha může ospravedlnit jen Bůh, tedy on sám sebe. Jen Bůh je spravedlivý a moudrý. Člověk nikdy nedosáhne stejného stupně spravedlnosti a moudrosti, aby mohl pochopit Boží konání.

Tato práce mě dovedla k závěru, že je potřeba zlo akceptovat, vnímat jako neodvratitelný fakt, že existuje, a že si člověk musí s pokorou přiznat, že k jeho pochopení mu vlastní rozum nestačí. To vede k uznání nekonečné Boží moudrosti, spravedlnosti a velikosti. Postava Joba, která se mi nejvíce odhalila a přiblížila, se mi jeví jako prototyp světa, jehož součástí je zlo. Job, ač přirozenosti hříšné, nikdy nezlořečil Bohu⁵⁴⁷, jasně vypovídá o tom, že se utrpení nikomu nevyhýbá. Jobovi přátelé se jeví jako bytosti žijící na zemi, které se snaží s dobrými pohnutkami pomoci lidem prožívající bolest. Stejně tak jako Jobovi přátelé „znají“ příčiny utrpení a mají na ně adekvátní rady, tak i naši přátelé. Nikdo však nezná Boží záměry, ty nás přesahují, naše chápání je omezené. Tak jako příběh o Jobovi vyvolává nespočet otázek, které mu po celou dobu zůstávají nezodpovězené, tak jistě ne málo otázek zůstane nezodpovězených každému člověku v jeho životě. Ptát se „Proč“ je lidské, ale je potřeba si uvědomit, že problém spojený s utrpením a zlem nelze vyřešit pouze na lidské rovině a teoreticky.

Bůh je transcendentní. Bůh člověka nestvořil jako bytost sobě rovnou. Odpověď na otázku ospravedlnění Boha a připuštění zla ve světě stvořeném dobrým Bohem je plně v kompetencích Boha, Stvořitele. Finální odhalení a zodpovězení všech otázek začínajících slovem „Proč“ přináleží Stvořiteli, Bohu.

⁵⁴⁷ Adam s Evou, ač stvořeni bez hříchu, podleli svodům zla.

LITERATURA

Advent: časopis Církve adventistů sedmého dne. Praha: Advent-Orion, 2007, 9. ISSN 1210-3365.

Adventisté sedmého dne věří...: výklad základních 27 věroučných článků. Praha: Advent-Orion, 1999. ISBN 80-7172-102-6.

AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí.* Praha: Krystal, 2010. ISBN 978-80-87183-19-9.

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie.* Přeložil Karel Šprunk. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25414-4.

AUGUSTIN. *Vyznání.* Praha: L. Kuncíř, 1926. ISBN 80-7017-144-8.

AUGUSTIN. *Vyznání.* Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-027-1.

BENEŠ, J. *OTEVŘENÉ DVEŘE, Soubor statí katedry biblistiky.* 1. Vydání. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2010. ISBN 978-80-87127-27-8.

BIBLE: Český ekumenický překlad, Bible kralická. Česká synoptická Bible v rozsahu celého vydání Bible kralické z roku 1613. 1. Vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-85-1.

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad z roku 1984. 2. Vydání. Praha: Ekumenická rada církví v ČSR.

BIČ, M. *STARÝ ZÁKON Překlad s výkladem.* Svazek 8. JÓB. Praha: Kalich 1981, 1. vydání.

BLECHA, I. *Filosofický slovník.* Olomouc: Fin, 1995. ISBN 80-7182-014-8.

BOUBLÍK, V. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši.* Vyd. v KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7195-059-9.

BRO, B. *Moc zla.* Praha: Krystal OP, 2014. ISBN 978-80-87183-63-2.

DELEUZE, G. *Záhyb: Leibniz a baroko.* Přeložil Marie Caruccio Caporale. Praha: Herrmann & synové, 2014. ISBN 978-80-87054-38-3.

DRÁPAL, D. *Spor o Joba.* Praha: Návrat domů, 2015. ISBN 978-80-7255-335-8.

- CHLUP, R. *Proklos*. Praha: Herrmann & synové, 2009. ISBN 978-80-87054-16-1.
- GROLLOVÁ, J., RYWIKOVÁ, D. *Militia est vita hominis: sedm smrtelných hříchů a sedm skutků milosrdenství v literárních a vizuálních pramenech českého středověku*. České Budějovice: Veduta, 2013. ISBN 978-80-86829-85-2.
- GROSS, W., KUSCHEL, K. J. *Bůh a zlo*. Překlad Jiří Hoblík. Praha: Vyšehrad, 2005. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-7021-710-3.
- HAHNE, P. *Utrpení – proč je Bůh dopouští?* Přeložil Olga PETERKOVÁ. Náchod: Kompas, 1992. ISBN 80-901001-2-0.
- HAŠPL, K. *Smysl bytí: přirozená podstata lidské cesty životem*. Praha: Unitaria, 2012. ISBN 978-80-86105-66-6.
- Ilustrovaný encyklopedický slovník: (j-pri)*. Praha: Academia, 1981.
- Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.
- KNIGHT, R. G., WHITE, E. G. H. *Setkání s Ellen Whiteovou*. Praha: Advent-Orion, 2001. ISBN 80-7172-588-9.
- KNIGHT, R. G. *Adventismus v proměnách času*. 1. vydání. Praha: Advent-Orion, 2003. ISBN 80-7172-553-6.
- KUSHNER, H. S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*. Vyd. 5. Překlad Hana Kašparovská. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0037-6.
- LEIBNIZ, G. W. *Theodicea: pojednání o dobrotě Boha, svobodě člověka a původu zla*. Překlad Karel Šprunk. Praha: Oikoymenh, 2004. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-094-7.
- MOREAU, J. *Svět Leibnizova myšlení*. Praha: Oikoymenh, 2000. Oikúmené. ISBN 80-7298-008-4.
- NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-528-1.
- PANGRAZZI, A. *Proč právě já?: co jsem udělal zlého? : proč Pán dopouští bolest? : a proč nezasáhne?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-179-3.
- POKORNÝ, J. *Psychologie pro každý den*. Brno: CERM, 1994, 195 s. ISBN 80-85867-41-9.

PRŮVODCE ŽIVOTEM – JOB. Převzato z českého překladu Nového zákona pod názvem SLOVO NA CESTU. Praha: LUXPRESS, 1995, ISBN 80-7130-052-7.

RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Překlad František Jirsa, Jan Sokol, Jan Kranát. Praha: Vyšehrad, 2009. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-934-8.

REMEŠ, P. Teodicea a mentální reprezentace Boha. *Universum: Revue české křesťanské akademie*, 2007, roč. 17, č. 2, s. 31-33. ISSN 0862-8238.

SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: Nakladatelství 65. Pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

SOKOL, J. *Člověk jako osoba*. Praha: Karlova univerzita. Institut základů vzdělanosti, Praha 2000. ISBN 80-7178-627-6.

TRESMONTANT, C. *Bible a antická tradice*. 1. vyd. Praha: VYŠEHRAD, 1970.

TRESMONTANT, C. *Základní pojmy křesťanské metafyziky*. Praha: Aula, 1994. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-901626-2-2.

TRESMONTANT, C. *Základy teologie*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 1995. Studium. ISBN 80-85947-54-4.

TRESMONTANT, C. *Teodicea*. Překlad Josef Mlejnek. Košice: Timotej, 1997. ISBN 80-88849-09-8.

TRESMONTANT, C. *Otázky naší doby: filozoficko-teologický slovník*. Přeložil Josef MLEJNEK. Brno: Barrister & Principal, 2004. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-86598-94-2.

Výbor správců pozůstalosti Ellen G. Whiteové, Inc. *Vybraná poselství 3. Ze spisů Ellen G. Whiteové*, Kniha třetí.

Výklady ke Starému zákonu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.

WALDENFELS, H. *Kontextová fundamentální teologie*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-407-4.

WHITEOVÁ, E. G. *Cesta ke Kristu*. Vydala Církev adventistů s. d., 1990. ISBN 80-85002-04-3.

WHITEOVÁ, E. G. *Na úsvitu dějin*. Praha: Advent-Orion, 2001. ISBN 80-7172-696-6.

WHITE, E. G. H. *Patriarchové a proroci*. [Brno: Církev adventistů, 1970].

WHITEOVÁ, E. G. *Touha věků*. Praha: Advent-Orion, 2000. ISBN 80-7172-468-8.

WHITE, E. G. H. *Velký spor věků*. Neupr. a úplné vyd. Backnang: Gihon, 2012. ISBN 978-3-939979-26-5.

WRIGHT, R. *Evoluce boha*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-068-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BARNES. *Christian classics ethereal library* [online]. [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.ccel.org/ccel/barnes>>.

BENEŠ. J. Jobovo utrpení. In: *Ranní Slovo* [rozhlasový pořad]. ČRo Vltava, 5. 2. 2006. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/224573>.

Claude Tresmontant. *WIKIPEDIA* [online]. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-09-06]. Dostupné na WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Claude_Tresmontant>.

Conradus Vorstius [online]. Biblical training. Poslední editace 7. 6. 2016 [cit. 2016-08-04]. Dostupné na WWW: <<https://www.biblicaltraining.org/library/conradus-vorstius-konrad-von-der-vorst>>.

ČELKOVÁ, Zuzana. *Leibnizovo pojetí teodiceje*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Filozofická katedra, Brno 2006. Vedoucí práce prof. PhDr. Břetislav Horyna, Ph.D. s. 13. Dostupné na WWW: <https://is.muni.cz/th/74313/ff_b/Theodicea.txt>.

David Hume [online]. © 2016 Goodreads Inc. [cit. 2016-08-02]. Dostupné na WWW: <<https://www.goodreads.com/quotes/21890-epicurus-s-old-questions-are-still-unanswered-is-he-god-willing>>.

Falešné představy o Bohu [online]. © Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko 2007 [cit. 2015-17-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.buh.cz/Falesne-predstavy-o-Bohu>>.

G. CAMPBELL MORGAN. *Sermons by Speakers* [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné na WWW: <http://www.sermonaudio.com/search.asp?speakeronly=true&currsection=sermonsspeaker&keyword=G._Campbell_Morgan>.

GIBSON Michael, Francis. A Study of Hebrew Thought by Claude Tresmontant. *Indiana university press* [online]. © 1965 [cit. 2016-09-05]. Dostupné na WWW: <https://www.jstor.org/stable/4466157?seq=1#page_scan_tab_contents>.

GREGORY W. PARSONS. *Almanac* [online]. Posl. změna 2009 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <https://almanac.logos.com/Gregory_W._Parsons>.

J. GERALD JANZEN. *The Christian century* [online]. © 2016 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.christiancentury.org/contributor/j-g-janzen>>.

JOHN F. GENUNG. *Goodreads* [online]. © 2016 [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <http://www.goodreads.com/author/show/442517.John_F_Genung>.

JOHN GILL. *Christian classics ethereal library* [online]. [cit. 2016-09-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.ccel.org/ccel/gill>>.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Sämtliche Schriften und Briefe* [online]. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2013, s. 79 [cit. 2016-07-28]. Dostupné na WWW: <https://www.uni-muenster.de/Leibniz/DatenII3/II3_A.pdf>.

Lze Boha dokázat? [online]. © Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko 2007 [cit. 2015-07-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.buh.cz/Lze-Boha-dokazat>>.

Revelation of God [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.theopedia.com/revelation-of-god>>.

REMEŠ, Prokop. Významné osobnosti [online]. Copyright © 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné na WWW: <<http://vyznamneosobnosti.cz/prokop-remes/>>.

Sin. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2015-10-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.britannica.com/topic/sin-religion>>.

ŠPRUNK, K. *Problémy Leibnizovy teodiceje*. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Nepublikovaný studijní text.

WILKERSON, D. *Válka v nebi: Jestli si myslíš, že ďábel vyhrává, jen si počkej*. Posl. úpravy 10. ledna 2004 [online]. © 2004 - The Lorain County Free-Net Chapel North Central Ohio, U.S.A [cit. 2016-02-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.tsculpitseries.org/czech/ts031103.html>>.

SEZNAM ZKRATEK

Český ekumenický překlad:

Gn	-	1. Mojžíšova, Genesis
Ex	-	2. Mojžíšova, Exodus
Jb	-	Job
Ž	-	Žalmy
Iz	-	Izajáš
Jr	-	Jeremjáš
Ez	-	Ezechiel
Za	-	Zacharjáš
Mk	-	Marek
L	-	Lukáš
J	-	Jan
Sk	-	Skutky apoštolské
Ř	-	Římanům
1 K	-	1. Korintským
2 K	-	2. Korintským
Ga	-	Galatským
1 Tm	-	1. Timoteovi
2 Tm	-	2. Timoteovi
Žd	-	Židům
Jb	-	List Jakubův
1 J	-	1. list Janův
Zj	-	Zjevení Janovo

Knihy deuterokanonické:

Mdr	-	Kniha moudrosti

ABSTRAKT

NOVÁKOVÁ, M. *Teodicea aneb otázka za ve světě stvořeném dobrým Bohem*. České Budějovice 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce K. Břichcínová.

Klíčová slova: Bůh, člověk, zlo, teodicea.

Diplomová práce se zabývá teodiceou a zlem ve světě stvořeném dobrým Bohem. Cílem je seznámení, představení a porovnání pohledů na Boha, zlo a teodiceu na podkladě vybraných autorů a děl, kteří se tímto tématem zabývali. Jedná se o starozákonní knihu Job, Theodiceu pisatele G. W. Leibnize, Teodiceu C. Tresmontanta a Drama věků prorokyně E. G. Whiteové. Práce je strukturována do šesti hlavních kapitol. První kapitola je zaměřená na pojmosloví, následující čtyři kapitoly se věnují samotným autorům, analýzou jejich děl a pohledů na Boha, zlo a teodiceu. Šestá kapitola je zaměřena na komparaci; na vyhodnocení získaných poznatků, v čem se shodují či rozcházejí v názorech na Boha, zlo a teodiceu.

ABSTRACT

NOVAKOVA, M. *Theodicy alias question of evil in the world created by good God*. České Budejovice 2017. Master Thesis. University of South Bohemia in Ceske Budejovice. Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Supervisor K. Brichcinova.

Keywords: God, man, evil, theodicy.

This master thesis deals with theodicy and evil in this world created by good God. The aim of this thesis is to introduce, present and compare different perspectives on God, evil and theodicy. These are based on selected authors, who dealt with these issues, and their publications such as the book of Job in the Old Testament, Theodicy by G. W. Leibniz, Theodicy by C. Tresmontant, and Drama of ages by the prophetess Ellen G. White. The thesis is divided into six main chapters. The first chapter focuses on terminology; the following four chapters deal with the mentioned authors analyzing their works and views on God, evil and theodicy. The sixth chapter focuses on a comparison to evaluate the findings and learn in which aspects they agree or disagree with each other regarding the views on God, evil and theodicy.